

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA PEDAGOGIKY

**PROJEKTOVÉ DNY LIDOVÝCH TRADIC NA
PRVNÍM STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Hana Bahníková

Obor Učitelství pro první stupeň základní školy

Vedoucí práce: MgA. Eva Gažáková, Ph.D.

Plzeň 2022

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 28. června 2022

.....
Hana Bahníková

DĚKUJI M_gA. EVĚ GAŽÁKOVÉ, Ph.D. ZA ODBORNÉ VEDENÍ MÉ
DIPLOMOVÉ PRÁCE A VELKOU TRPĚLIVOST. SVÝM KOLEGŮM A ŽÁKŮM
ZA MOŽNOST REALIZACE PROJEKTOVÝCH DNŮ.

PROJEKTOVÉ DNY LIDOVÝCH TRADIC
NA PRVNÍM STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY

OBSAH

OBSAH	1
SEZNAM ZKRATEK	3
ÚVOD	4
1 LIDOVÉ TRADICE A ZVYKY	5
2 LIDOVÉ TRADICE NA PRVNÍM STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY	7
3 SVÁTKY A TRADICE V PRŮBĚHU ŠKOLNÍHO ROKU	10
3.1 DOŽÍNKY	10
3.2 SVATÝ VÁCLAV	11
3.3 POSVÍCENÍ	12
3.4 DUŠIČKY, SVÁTEK VŠECH SVATÝCH	13
3.5 SVATÝ MARTIN.....	14
3.6 ADVENTNÍ A VÁNOČNÍ OBDOBÍ.....	15
3.7 TŘI KRÁLOVÉ	20
3.8 DRAČKY A PŘÁSTKY	20
3.9 HROMNICE	21
3.10 MASOPUST	22
3.11 VELIKONOČNÍ SVÁTKY	23
3.12 FILIPOJAKUBSKÁ NOC, MÁJE	28
3.13 LETNICE, OTEVÍRÁNÍ STUDÁNEK	29
3.14 SVATOJÁNSKÁ NOC, SLUNOV RAT	29
4 REGION MLADOBOLSLAVSKO.....	31
4.1 HISTORIE A SOUČASNOST REGIONU	31
4.2 OSLAVY TRADIC A SVÁTKŮ V REGIONU	34
5 DRAMATICKÁ VÝCHOVA NA PRVNÍM STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY	48
5.1 METODY A TECHNIKY DRAMATICKÉ VÝCHOVY.....	48
6 PROJEKTOVÁ VÝUKA NA PRVNÍM STUPNI ZŠ	53
6.1 CO JE TO PROJEKT	53
6.2 NAPLNĚNÍ KLÍČOVÝCH KOMPETENCÍ V PROJEKTOVÉ VÝUCE	53
6.3 TYPY PROJEKTŮ	54
6.4 ROLE UČITELE V PROJEKTU.....	55
6.5 PŘÍPRAVA PROJEKTU	55
PRAKTICKÁ ČÁST	58
7 SLAVNOST SKLIZNĚ A PODZIMU	60
8 SVATÝ MARTIN	67
9 STAROČESKÉ VÁNOCE.....	71
10 MASOPUST.....	74
11 PŘÍCHOD JARA, VYNÁŠENÍ ZIMY	78
12 SLUNOV RAT	82
13 ZÁVĚREČNÉ SHRNU TÍ REALIZACE PROJEKTOVÝCH DNŮ.....	85
ZÁVĚR.....	87
RESUMÉ	89
SEZNAM LITERATURY	90
SEZNAM PŘÍLOH.....	93
14 PŘÍLOHY K PROJEKTU SLAVNOST SKLIZNĚ	I
15 PŘÍLOHY K PROJEKTU SV. MARTIN	VIII
16 PŘÍLOHY K PROJEKTU STAROČESKÉ VÁNOCE	XIII

17 PŘÍLOHY K PROJEKTOVÉMU DNU MASOPUST	XVIII
18 PŘÍLOHY K PROJEKTOVÉMU DNI PŘÍCHOD JARA, VYNÁŠENÍ ZIMY	XXVII
19 PŘÍLOHY K PROJEKTU SLUNOVRAT	XXX
ZDROJE POUŽITÝCH OBRÁZKŮ	XXXIV
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Z REALIZACÍ PROJEKTOVÝCH DNŮ	XXXIX

SEZNAM ZKRATEK

DV	dramatická výchova
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
ŠVP	Školní vzdělávací program
ZŠ	základní škola

Úvod

Lidové tradice jsou od pradávna součástí naší kultury. Pomáhaly generacím před námi v rytmičtosti roku a vnímání plynutí času. V dnešní uspěchané době s přemírou podnětů se na ně často zapomíná. Zejména z městského prostředí se rychle vytrácí. Málokdo zná jejich historii, význam a poselství. Ztrácí své kouzlo a stávají se pouhou zábavou. Což je velká škoda, neboť jsou odkazem našich předků, a i v dnešním světě mají své místo. Právě první stupeň základní školy dává díky koncepci RVP ZV a ŠVP prostor pro realizaci aktivit spojených s lidovými tradicemi, pranostikami, lidovými písněmi a tanci, regionálními pověstmi, které žákům pomáhají k ukotvení v prostoru a času.

Cílem této diplomové práce je představit metodické plány šesti projektových dnů v průběhu školního roku na prvním stupni základní školy, doplněné o evaluaci z realizace. Dílčím cílem je využití prvků dramatické výchovy a tradic regionu Mladoboleslava.

V teoretické části jsou představena východiska k tvorbě jednotlivých projektových dnů. Zakotvení svátků a tradic v Rámcovém vzdělávacím programu, jejich národní a regionální historie. Je také věnována významu dramatické výchovy a projektové výuky na prvním stupni základní školy.

Praktická část je koncipována jako soubor šesti projektových dnů s využitím dramatické, výtvarné, hudební výchovy a pracovních činností s přesahem do dalších vzdělávacích předmětů. Zejména českého jazyka a oblasti člověk a jeho svět.

Část z nich je zaměřena zejména na využití dramatické výchovy, některé jsou více o prožitku z vlastního tvoření, fantazii a přiblížení života našich předků.

1 LIDOVÉ TRADICE A ZVYKY

Tradice a zvyky jsou vnímány jako kulturní dědictví předávané z generace na generaci. Je to soubor společenských obyčejů, vázaných na konkrétní událost, období, nebo region. Vychází z duchovní lidové tvorby. V průběhu času se postupně mění. Některé se zapomínají, jiné vznikají.

Koloběh roku vychází z cyklu přírody a slunce. Pro naše předky bylo velmi důležité vnímání tohoto rytmu slunovratů a rovnodenností. Z pohledu vegetace období klidu – klíčení – růstu a sklizně.

Naše národní tradice a zvyky často vznikly dávno před příchodem křesťanství. Lidé si nedokázaly vysvětlit různé přírodní úkazy, jevy, nemoci apod. Postupně začaly vznikat pověry o nadpřirozených bytostech, které je způsobují a rady, jak se před nimi chránit. Lidé děkovali za úrodu, déšť, slunce, snažili se ochránit před bouřkou, ohněm, krupobitím, nemocemi. Začaly se objevovat magické rituály, obřady, kouzelné byliny, zaříkávání. Vznikaly pranostiky, předpovídající počasí a úrodu.

Křesťanská církev se snažila pohanské zvyky nahradit vlastními svátky. Podařilo se to pouze částečně a vznikla tak směsice zvyklostí a mýtů, z nichž některé se dodržují dodnes.

(TRNKOVÁ, 2021, s.3)

Svátky světců oddělovaly jednotlivá roční období. Koncem 19. století se jich používalo dokonce osm.

Pozimek (předjaří) od sv. Matěje 24.2.

Jaro (Vesna) od sv. Josefa 19.3.

Podlétí od sv. Jana Nepomuckého 16.5.

Léto od sv. Medarda 8.6.

Polétí od nanebevzetí Panny Marie 15.8.

Podzimek (Podzim) od sv. Matouše 21.9.

Předzima od sv. Martina 11.11.

Zima od narození Páně 25.12.

(KINDLOVÁ, 2019, s.20)

Velkým přínosem tradic a zvyků i pro dnešní dobu je podpora komunitního života. Všechny významné události probíhaly společně se sousedy a známými. V současnosti často chybí důvod a možnost potkat se s lidmi, kteří žijí v našem okolí. Je mnohem složitější navázat s nimi kontakt a lépe se poznat. I děti jsou dnes často izolované v rodině a okruhu přátel. Na společných akcích mají možnost najít nové kamarády z okolí svého bydliště.

2 LIDOVÉ TRADICE NA PRVNÍM STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY

V následujícím textu je představeno propojení práce s lidovými tradicemi s požadavky RVP ZV a možnost zapojení témat lidových a regionálních tradic v jednotlivých předmětech.

Člověk a svět práce

„Oblast postihuje široké spektrum pracovních činností a technologií, vede k získání základních uživatelských dovedností v různých oborech lidské činnosti a přispívá k vytváření životní a profesní orientace žáků.

Koncepce vychází z konkrétních životních situací, v nichž žáci přichází do přímého kontaktu s lidskou činností a technikou v jejich rozmanitých podobách a širších souvislostech.

Cíleně se zaměřuje na praktické pracovní dovednosti a návyky a doplňuje celé základní vzdělání o důležitou složku pro uplatnění člověka v dalším životě a ve společnosti. Je založena na tvůrčí myšlenkové spoluúčasti žáků.

Na prvním stupni je rozdělen a čtyři tematické okruhy. Práce s drobným materiálem, konstrukční činnosti, pěstitelské práce a příprava pokrmů.“

(RVP ZV, 2021, citace 21.1. 2022)

Lidové tradice a zvyky můžeme v této oblasti uplatnit ve velké míře.

V okruhu práce s drobným materiálem například výrobou tradičních masopustních masek, postav do betlémů, velikonočních kraslic, svíček, tradiční přírodní kosmetiky, pomlázek, květinových a obilných věnců, výzdoby k různým svátkům.

V pěstitelských pracích vytvoření zahrádky podle zvyklostí našich předků, ukázky sklizně a zpracování obilí, zeleniny, ovoce, bylinek a květin (mlácení, mletí, sušení, vaření)

V přípravě pokrmů při výrobě tradičních pokrmů k různým svátkům, například masopustních koblih, posvícenských koláčů, vánočky, mazance a beránka, svatomartinských rohlíčků, tradičních regionálních vánočních a velikonočních pokrmů.

V konstrukčních činnostech například při stavbě betlémů, scén a kulis k dramatizaci zvyků a tradic.

Člověk a jeho svět

„Tato komplexí oblast vymezuje obsah týkající se člověka, rodiny, společnosti, vlasti, přírody, kultury, techniky, zdraví, bezpečí a dalších témat. Uplatňuje pohled do historie i současnosti, směřuje k dovednostem pro praktický život.

Rozvíjí poznatky, dovednosti a prvotní zkušenosti získané ve výchově v rodině a předškolním vzdělávání. Žáci se učí pozorovat a pojmenovávat věci, jevy a děje, jejich vzájemné vztahy a souvislosti, utváří se tak jejich ucelený prvotní ucelený obraz světa.

Poznávají sebe i své nejbližší okolí a postupně se seznamují s místně a časově vzdálenějšími osobami, jevy i složitějšími ději. Učí se vnímat lidi, vztahy mezi nimi, všímat si podstatných věcných stránek i krásy lidských výtvorů a přírodních jevů, soustředěně je pozorovat, přemýšlet o nich a chránit je.

Propojení této vzdělávací oblasti s reálným životem a praktickou zkušeností žáků se stává velkou pomocí i ve zvládnání nových životních situací i své role školáka, pomáhá jim při nalézání jejich postavení mezi vrstevníky a při upevňování pracovních a režimových návyků.“

(RVP ZV, 2021, citace 21.1. 2022)

Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět je členěn do pěti vzdělávacích okruhů. Místo, kde žijeme, Lidé kolem nás, Lidé a čas, Rozmanitost přírody a Člověk a jeho zdraví.

Lidové tradice můžeme využít zejména v tématech regionálních tradic a pohledů do historie. Porovnávání tradic v minulosti a dnes, poznávání starých řemesel, regionálních krojů, historie města, ve kterém žáci žijí. Jak svátky a tradice vznikly, jak souvisí s pověrami, bájemi, pověstmi.

Poznatky o tom, jak naši předci uctívali přírodu a jak ji využívali. Jak pracovali s denním režimem, obdobími roku, koloběhem života, kalendářem.

Umění a kultura

„Je zastoupena vzdělávacími obory výtvarná výchova a hudební výchova. Vzdělávací oblast lze rozšířit o doplňující vzdělávací obor dramatická výchova, který je na úrovni školního vzdělávacího programu formou samostatného vyučovacího předmětu, projektu, kurzu apod.“

(RVP ZV, 2021, citace 21.1. 2022)

V těchto vzdělávacích oborech se nabízí zpěv a poslech lidových písní a skladeb z nich vycházejících, rytmizace tradičních říkadel a pranostik, výroba hudebních nástrojů (například vozembouch), výtvarné ztvárnění různých situací a zvyků, tvorba rekvizit, scén, kostýmů

Mezipředmětové vztahy

Lidové zvyky a tradice lze využít například v dalších předmětech:

Český jazyk a literatura – čtení, rozbory textů, dramatizace příběhů, lidová slovesnost a poezie

Matematika – staré a současné jednotky a jejich převody, orientace v časové ose

Informatika – tvorba prezentací, animací, komiksů

Člověk a zdraví – pohybové hry vycházející z tradic, rytmizace a tanec

3 SVÁTKY A TRADICE V PRŮBĚHU ŠKOLNÍHO ROKU

Tato kapitola se zabývá původem tradic a svátků, jejich pohanskou i křesťanskou historií.

Svátky a tradice jsou chronologicky řazeny podle průběhu školního roku – od podzimu do léta tak, aby se daly využít v průběhu celé docházky. Jsou zde proto uvedeny všechny hlavní události roku. Nejen ty, které jsou vybrané pro realizaci představenou v praktické části práce.

Na začátku jsou lidové pranostiky a básničky, vztahující se k jednotlivým dnům, které jsou většinou vybrány ze sbírky Na Hromnice o hodinu více od Mirky Zemanové.

3.1 DOŽÍNKY

„Mějte sedláci, mějte vy radost, že jste sklidili do stodoly dost.

Jestli vám nějaký klásky zůstaly, zažeňte husy, aby je sebraly.“

(TRNKOVÁ, 2021, s.59)

„Panímámo zlatá, otvírejte vrata. Nesem vám věnec, ze samého zlata.

Ze samého zlata, ze samého kvítí, podívejte vy se, jak on se nám svítí.“

(PITROVÁ, 2016, s.34)

Dožínky jsou svátky sklizně obilí. Nemají pevné datum. Podobně se slavila sklizeň hroznů, chmele a dalších plodiny významných pro určitou oblast.

Už staří keltové slavili **Lughnasad**, svátek úspěšné sklizně.

„Při východu slunce slavnostně odsekl jeden z druidů několik klasů obilí z první úrody. Položil je na kámen a poděkoval bohům. Poté se zrno umlelo, zpracovalo se na těsto, z něhož se vytvarovala placka. Ta se upekla na ohni, který se rozdělal pouze z větvi jeřábu. Upečená placka se po drobtech rozdala všem účastníkům oslavy.“ (KRČEK, 2017, s. 68)

Staří Slované také děkovali bohům. Součástí oslav bylo například stínání berana, kohouta, či jiných zvířat jako oběť zemědělským kultům. Vyráběly se věnce z obilí a polního kvítí na dveře. Dožínkové slavnosti byly spojeny s posledním vozem. Oslava končila společnou hostinou. Součástí bylo svěcení úrody knězem.

Oslava dožínky byla pro předky velmi důležitá. Dobrá úroda znamenala přežití zimy a zasetí nové úrody. Krom dožínkového věnce a koláče nesmí chybět chléb se solí.

Podle Pitrové, 2018 se dožínkový věnec z klasů obilí pověsil ve stodole. Další rok na jaře se z něho vybrala zrníčka, která se znovu zasela na poli.

Po ukončení dožínky se obilí mlátilo ve stodole pomocí cepů na místě s upěchovanou půdou, které se říkalo „mlat“. Kdysi byly mlaty na nekrytém pozemku za hospodářstvím, kterému se říkalo „humna“. Odtud pochází rčení „za humny“.

(DUFEK 2018, s.106)

3.2 SVATÝ VÁCLAV

„Svatý Václav hady sklízí.“

„Svatý Václav v slunci září, sklizeň řípy se vydaří.“

„Svatý Václav zavírá zem.“

Tento den je spojen se zaháněním prvních stád z pastvin. Svatý Václav byl v životě lidu oslavován jako patron vinařů a pomocník ženců. Babí léto je proto také nazýváno létem svatého Václava. Nastává doba hodů, vinobraní, svatováclavských poutí a posvícení. V přírodě se mění letní rytmus na zimní. V této době končily smlouvy na službu a uzavíraly se nové. Po sv. Václavu se také platila daň z půdy.

V rámci Dne české státnosti si Česká republika připomíná 28. září smrt svatého Václava. Kníže, který žil na počátku 10. století se po mučednické smrti stal ochráncem a patronem České země. Je světcem, na kterého se lid spoléhá v těžkých situacích.

„Svatý Václave, vévodo české země, kníže náš.“

Pros za nás Boha, svatého Ducha. Kriste eleison.

*Ty jsi dědic české země, rozpomeň si na své plémě,
nedej zahynouti nám ni budoucím, svatý Václave. Kriste eleison.“*

(MOTLOVÁ, 2010 s.179)

Na svatého Václava se konají mše, lidové veselice a poutě. Největší z nich se koná ve Staré Boleslavi a velmi vyhledávanou je návštěva hrobu sv. Václava.

„Pouť byla dříve chápána jako cesta, tedy putování ke kapličkám, kostelům či jinak významným stavbám, kde spočívaly svaté obrázky, sošky se zázračnou mocí, či vyvěraly léčivé prameny. Lidé často chodily k poutním místům i několik dní. Na cestu se vydávali společně v procesí. Aby jim cesta lépe ubíhala, modlili se a zpívali. Když došli k cíli účastnili se mše a po ní následoval zasloužený odpočinek a veselí. Součástí poutních míst byly stánky s občerstvením a různými předměty na památku. Domů si odnesli třeba svaté obrázky, modlitební knížky, sošky svatých, ale i perníková srdce, tabák, růžence či korálky.“
(PITROVÁ, 2016, s.41)

3.3 POSVÍCENÍ

„To je zlaté posvícení, to je zlatá neděle.

Máme maso a zas maso, k tomu kousek pečeně.

To je zlaté posvícení, to je zlaté pondělí,

Máme maso a zas maso, jako včera v neděli.“

lidová píseň, (DUFEK, 2021, S.149)

V Českých zemích se posvícení konalo na počest posvěcení místního kostela. Slaví se tedy na svátek světce. Nejčastější jsou posvícení Havelská, Václavská, Martinská a Kateřinská, která posvícenské slavnosti ukončuje.

„Svatá Kateřina zakazuje muziky.“ (PŘÍKAZKÁ, 2020, s.71)

Posvícení byla slavnost spojená se vzpomínkou na vysvěcení kostela. Kostel stavěla obec. Po dokončení byl předán církvi, ale dříve, než se v něm začaly konat bohoslužby, musel být vysvěcen, čímž byl vyjmut ze světské moci a věnován bohu. (JANOVEC, 2017, s.88)

Součástí posvícení jsou hostiny, tancovačky, posvícenské koláče.

Podle Krčka, 2017 souvisí slavnost posvícení také s pohanskou oslavou úrody. Je to slavnost hojnosti, radost nad uloženou sklizní z polí a zahrad. Některé zábavy, hody a rituály jako usmrcování zvířat (stínání kohouta, nebo berana) vycházely z pohanských tradic, které byly potlačeny církevním svěcením chrámu.

3.4 DUŠIČKY, SVÁTEK VŠECH SVATÝCH

„Je-li o Všech svatých léto, bývá o Martině zima, je-li o Všech svatých zima, bude o Martině léto.“

„Jíní u Všech svatých věští tuhou zimu na Vánoce.“

„Kolem Památky zesnulých bývá hustá mlha, neboť pomáhá k utěšení duší.“

„Kolem Všech svatých uroní slunce ještě poslední malou slzu babího léta.“

„Když na Dušičky krásné počasí panuje, příchod zimy to oznamuje.“

Kelty je připomínám svátek **Samhain**. Připadá na den 1. listopadu. V noci před tímto svátkem končil starý rok. Keltové začínali rok zimou a den večerem (západem slunce)

V předvečer tohoto svátku se zhasínaly všechny ohně. Šlo o zvyk symbolizující smrt starého roku. Další den se zapálily nové ohně, vítající nový rok. Během noci, se otevřely brány mezi zdejším a „druhým“ světem. Tato noc měla obrovský mystický význam. Duchové mohli navštěvovat svět lidí a lidé naopak svět mrtvých a bohů. (KRČEK, 2017, s. 99)

Svátek se ve velké míře udržel v anglicky mluvících zemích jako Halloween.

Křesťanský svátek Všech svatých, připomíná všechny svaté (nejen ty kanonizované). Katolická církev navazuje 2. listopadu vzpomínkou na všechny zemřelé, tzv. Dušičkami.

Mezi zvyklosti těchto dnů patří návštěva hřbitova, položení květin a vzpomínka na všechny zemřelé. V některých krajích se peče pečivo ve tvaru kosti, mazané povidly, nebo mákem. tzv. kost svatých.

Po setmění se zapálí lampička, nebo bílá svíce. Původně se používaly jako lucerny vydlabané tuříny, řepy, nebo brambory se žhavými uhlíky, nebo svíčkou. Představovaly duše zemřelých a umísťovaly se v oknech, aby vítaly pozůstalé.

„Podle zvyku chystali lidé pro své blízké zemřelé mléko a máslo, aby si duše vystupující alespoň na tento den z očiště mohli zhojit rány.“ (KINDLOVÁ, 2019, s.226)

*„Na dušičky pamatujme, z očiště jim pomáhejme,
budou na nás vzpomínat, až budeme umírat.*

V dušičkový večer rozžehneme svíčky, modlíme se tiše při nich za dušičky.

Poslední svíce již dohořívá, za duše, jichž nikdo nevzpomíná.“

(Lidové říkadlo)

3.5 SVATÝ MARTIN

„Martinův led bude vodou hned.“

„Jižní vítr na Martina, to se chystá mírná zima.“

„Jde-li husa na Martina po ledu, příští rok dlouhé léto bude.“

„Chodí-li husa na Martina po ledu, bude se zanedlouho zase koupat.“

Legenda praví, že sv. Martin byl římským vojákem. Jednoho chladného večera ho požádal žebrák o výslužku. Martin u sebe nic neměl, tak ho obdaroval polovinou svého pláště. Odešel z vojska a stal se misionářem, později biskupem.

Svatý Martin je partonem vojáků, husarů, dragounů a ochráncem koní a řemesel kolem nich – kovářů a podkovářů. Postupně se stal také ochráncem všech domácích zvířat.

K tomuto dni patřila také koleda, hostina se svatomartinskou husou, rohlíčky a vínem.

Den sv. Martina byl tradiční čas, kdy čeládka opouštěla službu, dostávala výplatu a hledala si nového hospodáře, nebo obnovovala službu se stávajícím. V obci se uzavíraly nové smlouvy s pastýřem, ponocným, ovčákem a dalšími lidmi, které si najímali do služby.

Součástí výplat ponocného a pastýře bylo obilí. Hospodáři chodily přisypávat do obecní sýpky na jejich odměnu podle kusů paseného dobytka. Večer se uspořádala hostina nazývaná „Bejkova svatba“.

3.6 ADVENTNÍ A VÁNOČNÍ OBDOBÍ

„Chodí-li se v adventu bez kožichu, bude se v postě jistě nosit.“

Slovo Advent znamená příchod. Čtyři neděle před Štědrým dnem – železná, bronzová, stříbrná a zlatá. Vyrábí se Adventní věnce se svíčkami. Každou neděli se zapálí jedna nová. Podle Tinkové, 2010 pochází tento zvyk z pohanských oslav příchodu nového slunce.

„K novodobým tradicím patří také šíření betlémského světla. Tradice vznikla v roce 1986 v Rakousku, kde se tento nápad stal součástí sbírky na pomoc postiženým dětem.“
(MOTLOVÁ, 2010, s.237)

Svatá Barbora

„Jaká Bára, Mikuláš, takový celý advent náš.“

„Je-li na sv. Barbory hodně jinovatky na stromech, bude hodně ovoce v budoucím roce.“

„Jsou-li na svatou Barboru meze pokryty sněhem, bude hodně trávy.“

„Když je Barborka ucouraná, chodí svatý Štěpán po ledě.“

4. prosince chodily Barborky, bíle oděné ženy se závojem, nebo vlasy sčesanými do obličeje. Zkoušely děti z náboženství a odměňovaly je cukrovím. Společně zpívali píseň o Barboře.

„Barborky představovaly mladé dívky, které se podle lidové legendy spouštěly z nebe na pokyn svatého Petra.“ (JANOVEC, 2017, s.115)

Dívky řežou třešňové větvičky Rozkvetou-li do Štědrého dne, budou se další rok vdávat. V některých krajích chodí pro barborky muži a věnují je ženám.

„Svatá Barbora byla dcera velmi krutého otce, který ji vychovával v pohanském duchu a před vlivy křesťanství ji uvěznil v kamenné věži. Když otec zjistil, že i přesto přestoupila ke křesťanské víře, vlastnoručně ji stál hlavu. Je uctívána jako ochránkyně proti smrti bleskem, požáry a náhlou smrtí.“ (DUFEK, 2018, s.168)

Svatý Mikuláš

„Když na Mikuláše prší, zima lidi hodně zkruší.“

„Zelený Mikuláš – bílý leden.“

Dávná pohanská tradice. Mikuláš je symbolem štědrosti a dobra, anděl pravdy a čert zla. První dochované zápisy o občůzkách jsou ze 14. století.

Píší se vánoční přání.

„Svatý Mikuláš proslul už za svého života svou štědrostí a pomocí lidem v nouzi. Pro velké množství zázraků, ke kterým se přimluvil, je jedním z nejuctívanějších světců. Stal se patronem obchodníků, námořníků a ochráncem dětí. Byl známý svou dobrotou i ochotou pomáhat chudým, kterým rozdával majetek a peníze. Odtud pochází tradice občůzek“ (DUFEK, 2018, s. 171)

Svatá Lucie

„Svatá Lucie noci upije a dne nepřidá.“

„Svatá Lucie královnou noci je.“

„Svatá Lucie tmu vymetá a světlo přináší.“

Lucky obcházely 13. prosince. Jejich úkole bylo strašit, kontrolovat hospodyně a děti, utužovat sousedské vztahy. Dříve chodily až 23. prosince. Byly oblečeny v bílém, na hlavě závoj, nebo věneček a na obličej bílou špičatou masku, jakýsi zobák. Hospodyňkám

kontrolovaly čistotu v místnosti a zajímalo je, zda ten den nepředly. Před Luckami se kolovrátek a přeslice raději uklízely, aby jim nerozházely vřetena.

Lucie se také oslavuje jako patronka světla.

„Svatá Lucie pocházela z velmi bohaté rodiny. Nechtěla se nikdy vdát a legenda vypráví, že si dokonce vypíchala oči, aby se nelíbila dalším nápadníkům. Rozhodla se svůj život zasvětit Bohu a celý svůj majetek i věno rozdat chudým a potřebným. Je uctívána jako opatrovnice slepých a pomáhá lidem s očními vadami. Stala se také patronkou přadlen a švadlen“ (DUFEK, 2018, s.176)

Zimní slunovrat

Oslava slunce a světla.

Podle Motlové, 2010 slavili Keltové svůj svátek **Meán Geimhrihd** slavností, která trvala dvanáct nocí. Dodnes se zachovalo v názvu Vánoc. K oslavám patřilo zapalování ohňů. Zdobilo se vánoční poleno, které se polilo pivem a zapálilo. Sbíralo se jmelí, jako jedna z nejposvátnějších keltských rostlin. Svátek byl oslavou rodiny.

Staří Slované slavili **Kračun**. Název pochází od slova kráčet, neboť dny se začínají prodlužovat (kráčet). Svátek souvisel s oslavou Dažboha – boha slunce. Právě na zimní slunovrat se Dažboh rodí pod zemí, dospívá během jara, v nejvyšší síle je o letním slunovratu, poté začíná postupně slábnout, až o zimní slunovratu umírá a znovu se narodí. Mezi úmrtím a narozením je magická noc zimního slunovratu. Pozemský svět je bez ochrany. Mizí hranice mezi světem a posvětím a díky tomu se k nám mohou dostat nebezpečné bytosti. V noci chodí po světě vlkodlaci, čerti, upíři víly a duše zemřelých předků. Jako symbol slunce uctívali lidé oheň. (KOLOVRAT, 2017)

Štědrý den

„Když na Štědrý den sněží, na pytle se chmel těží.“

„Zelené Vánoce – bílé Velikonoce.“

Tento den byl opředen mnoha tajnostmi a pověrami.

Podle Motlové, 2010 se Vánoce jako křesťanské svátky začaly rozšiřovat ve 4. století, měly za úkol nahradit pohanské slavnosti slunovratu. Poprvé se slavilo Kristovo narození 25. prosince v roce 331.

České betlémy s legendou o narození Ježíše Krista začali stavět Jezuité v 16. století. Lidé je pak začali stavět i v dalších kostelech, postupně si je začali vyrábět doma, nebo kupovat od řemeslníků.

Tradice vánočního stromku se nám dostala až v 19. století. Pochází z keltské a slovanské kultury. Zdobení stromku měl na starost muž.

Ryba bývala symbolem již v pravěkých kulturách. Křesťanství zahrnuje rybu do své symboliky kvůli řeckému označení ryby ICHTHYS, což křesťané vysvětlovali jako zkratku slov Iesus Christos Theú Hyos Sotér (Ježíš Kristus Boží Syn Spasitel. Jednoduchou kresbou ryby označovali křesťané svou příslušnost k víře. (MOTLOVÁ, 2010, s.266)

Jmelí, jemuž přisoudila lidová víra magickou moc, se v mnoha zemích stalo jedním z symbolů Vánoc. Zvyk přišel zhruba před 100 lety z Anglie. Říká se, že jmelí přináší domu štěstí, zvláště když je darované. (MOTLOVÁ, 2010, s.267)

Jablko bylo o Štědrém dnu povýšeno na obřadní pokrm a kouzelný prostředek věštění. Již ve Starověku patřilo k symbolům života a plodnosti. (MOTLOVÁ, 2010, s.268)

„V lidové tradici patřil Štědrý den k nejvýznamnějším dnům pro magické úkony, jímž se lidé chtěli ochránit před škůdci a zlými silami, zajistit si zdraví, osobní a rodinné štěstí, dobrou úrodu na polích a zahradách, plodnost dobytka a drůbeže. Prastará víra v působení zlých sil v čase nadvlády tmy nad světlem vstoupila i do křesťanských oslav Vánoc a štědrovečerních zvyků se promítly obřady spjaté s pohanskou magií zimního slunovratu.“ (MOTLOVÁ, 2010, s.269)

Boží hod vánoční

„Když na boží hod prší, sucho úrodu poruší.“

V čase mezi Štědrým dnem a Božím hodem Vánočním se slouží půlnoční mše.

Až v tento den se podle tradice má jíst cukroví. Není vhodně přijímat návštěvy. Nevaří se, nešije, říká se mu Tichý svátek, nebo také slavnost Narození Páně.

Svatý Štěpán

„Jestli na Štěpána větry uhodí, příští rok se všechno špatně urodí.“

Den, kdy se chodí po návštěvách, obdarovávají se přátelé. Dříve byl čas koled.

Po chalupách chodili přestrojení pastýři, kteří s sebou nosili betlém a vyprávěli lidem o narození Ježíše. Děti obcházely chalupy a u každé odříkávaly a zpívaly koledy. Za to dostaly koláče, nebo drobný peníz. Někdy vyráželi na koledu i chudí lidé.

(PITROVÁ, 2016, s.65)

Silvestr, Nový rok

„Jsou-li červánky na Novoroční den, přinesou jistě samou slotu ven.“

„Jestli je na Nový rok třeba jen tolik slunka zasvíti, co by vozka bičem mrsknul, bude srpen jasný.“

„Je-li na Nový rok hezky, budou dobré žně.“

Poslední den v roce je připomínkou papeže Silvestra I., který žil na přelomu 3. a 4. století. Dnes je dnem oslav vítání nového roku. Předsevzetí se podle tradice dávají až na tři krále.

1.ledna začíná nový rok podle gregoriánského kalendáře.

Tradice Silvestrovských oslav pochází až z roku 1899, kdy se slavil konec 19. století a počátek „moderního věku“ *(MOTLOVÁ, 2010, s.293)*

Na Nový rok obcházely vesnici „ometačky“, chudé ženy, které chodily po staveních, symbolicky ometaly plotnu, aby kamna celý rok dobře hořela, a přály všeho dobrého, za což obdržely almužnu. Na koledu chodili i pekařští koledníci a za drobné pohoštění ometali peroutkami prach. *(TRNKOVÁ, 2021, s.4)*

3.7 TŘI KRÁLOVÉ

„Je-li na Tři krále jasno, bude zdaří se pšenice.“

„Je-li Tříkrálová noc hvězdnatá, budou se hojně rodit beránci, býčci a kozlíci.“

Svátkem Tří králů je dovršeno vánoční období. V předvečer a den Tří králů se chlapci oblékali do bílých šatů převázaných stuhou. Na hlavách nosili papírové koruny s hvězdou. Jeden z nich si začernil obličej jako „ten černý vzadu“. Obcházeli chalupy a za drobnou koledu vinšovali zdraví. Na znamení psali svěcenou křídou nad dveře nápis K + M + B, což znamená Christus mansionem benedicat „Kristus požehnej tomuto domu“ někde se nápis vykládá jako monogram Tří králů. (Motlová, 2010)

Po roce 1989 se původní smysl svátku od individuální koledy přesunul k charitativním sbírkám.

3.8 DRAČKY A PŘÁSTKY

Dračky bylo ruční draní husího peří. Provádělo se zpravidla od svatého Martina. Při dračkách se vyprávěly různé historky, pověsti, příhody.

Postupně se dralo ve všech hospodářstvích ve vsi. Hospodyňka, u které se končilo připravila „doderky“ s malým pohoštěním jako poděkování za vykonanou práci. Ženě, které zůstalo v ruce poslední peříčko se říkalo „Pápěrnice“. (DUFEK, 2018, s.158)

Přástky, při kterých se předl len probíhaly skoro celou zimu. Večer děvčata zasedla ke svým kolovratům, rozestavěným do kruhu kolem místnosti. Při předení si dívky prozpěvovaly a povídaly. Nejlepší přadlena se stala „královnou dlouhé noci“. Dlouhá noc byla slavnost na ukončení přástek a pořádala se kolem masopustu.! (DUFEK, 2018, s.159)

3.9 HROMNICE

„Bouří-li a sněží na Hromnice, bývá jaro blízko velice.“

„Hromnice jsou-li jasné a čisté, potrvá déle zima jistě.“

„Jak dlouho skřivan před Hromnicemi vrzá, tak dlouho po nich ještě mrzá.“

„Kde se na Hromnice pracuje, tam udeří hrom.“

„Na Hromnice bývá dne o hodinu více.“

Odpradáva byla svátkem spojeným s ochranou před ohněm, bouří a bleskem a oslavou blížícího se jara. V kostele se svétily svíce. Během bouřek se na ochranu rozsvěcovaly v oknech. Bývalo zvykem dávat Hromničku umírajícímu do ruky, aby svítala na cestu do nebe.

Na Hromnice se nesmělo šít, protože jehla prý přitahuje blesky. Nesmělo se ani tancovat, tanečník by pak zemřel v temnotě.

Významné bylo první jarní zahřmění. Podle slovanských zvyků provázelo příchod Peruna, který pomáhal svrhnout vládu zimy. Hromový rachot také zaháněl zlé mocnosti. Lidé je pomáhali vyhánět ze stavení nejrůznějšími praktikami. Rachotili nádobím, postrkovali nábytkem, mávali náradím a zatínali před vraty sekýru do země. (TRNKOVÁ, 2021, s.8)

Na toto období připadá keltský svátek omývání a čistoty **Imbolc**, s patronkou svátku Brigit. Symbolem byl Brigitin kříž ze slámy, nebo větví. Zavěšoval se na dveře na ochranu, nebo byl zapalován a vyhazoval se k nebi, aby posílil slunce. Svátek se pojí i s ovčím mlékem, kterým se obohacoval jídelníček (byl to čas rození jehňat).

Když počasí dovolilo, prováděla se první jarní orba. Měla zajistit přízeň bohů.

Na toto datum připadá křesťanský svátek Uvedení Páně do chrámu. Slaví se čtyřicet dní po Vánocích. Připomíná den, kdy Marie s Josefem přinesli Ježíše do chrámu v Jeruzalémě. Původně to byly dva svátky Očišťování Panny Marie a Obětování Páně. To znamená, že Ježíšově matce uplynulo čtyřicet dnů od porodu (šestinedělí), po které byla považována za nečistou. Když přinesli Ježíše do chrámu, potkali se tu podle Lukášova Evangelia (2,22 -32) se starcem Simeonem, který v chlapci poznal proroka Mesiáše a nazval ho Světlem národů.

Na památku těchto událostí se v kostele žehná světlo, svítí se voskové svíčky a koná se obřadní průvod.

3.10 MASOPUST

„Masopust držíme, nic se nevadíme pospolu. V dobrém jsem se sešli, rádi jsem se našli, poznovu!“

(lidová píseň)

Po třech králích nastává masopustní období, které ukončuje Popeleční středa. V hospodářství nebylo přes zimu tolik práce, proto se všechny oslavy, zábavy i svatby pořádaly v tomto období..

Masopustní veselí je velmi starý lidový zvyk. Dají se v něm nalézt stopy keltské, germánské i slovanské. Je to období loučení se zimou a radosti z nového života.

Největší hody se pořádaly o masopustní neděli, která je sedmou nedělí před Velikonocemi. Tradičními jídly byly koblihy a šišky. Celý den se muselo hodně jíst a pít, aby měl člověk po celý rok sílu. V pondělí se konala masopustní zábava. Masku na masopustní průvod si vyráběli všichni dlouho předem. Každý se snažilo mít tu nejbláznivější, nejveselejší a nejhezčí.

„Říkalo se, že obilí vyrosté příští rok tak vysoké, jak vysoko bude selka při tanci vyskakovat.“
(TRNKOVÁ, 2021, s.9)

Pořádaly se masopustní hry pro děti a divadelní představení. Vrcholem masopustu byl úterní průvod maškar. Začínal u starosty, kde požádali o svolení s občůzkou vesnice. Maškary se pak zastavovaly u každého domu, kde zahrály, zazpívaly, popřály hospodáři dobrou úrodu a dostaly výslužku. O půlnoci konec masopustu ohlásil ponocný.

„Kdo o masopustním úterku bude tancovat přes půlnoc, objeví se mu čert v zeleném kabátě a bude ho strašit celý rok.“ (TRNKOVÁ, 2021, s.12)

3.11 VELIKONOČNÍ SVÁTKY

V předkřesťanském období se oslavovalo vítání jara a nového života. Objevoval se v různých podobách u Keltů, Germánů a Slovanů.

V křesťanském kalendáři začínají Velikonoce čtyřicetidenním půstem, šest postních nedělí. Černá, Pražná, Kýchavá, Družebná, Smrtná, a Květná. Potom přichází Pašijový týden.

Popeleční středa

Zahájení půstu po masopustním úterý.

V tento den dělá kněz věřícím na čele křížek „popel“. Popel se získává spálením kočiček svččených minulého roku. Tento zvyk se datuje od 12. století.

(MOTLOVÁ, 2010, s. 26)

Na popeleční středu by se nemělo prát. Podle pověry pak bude celý rok prádlo špinavé.

Černá neděle

Název první postní neděle je odvozen od barvy oděvu. Ženy během půstu nosily tmavé a černé oblečení. Také se jí říká Pučálka, podle pokrmu z napučeného hrachu, který se tento den jedl. Pekly se postní preclíky.

Pražná neděle

Také pojmenovaná podle jídla, pražmy, která se připravovala z opražených napučených obilných zrn.

Kýchavná neděle

Je spojena se zdravím. Kdo si v ten den třikrát kýchl, byl pak celý rok zdravý.

Věřilo se, že kýchání pročistí hlavu. Používaly se různé šňupavé tabáky a rostlinné prášky. Oblíbený byl například ze sušených konvalinek nebo z kýchavice. *(TRNKOVÁ, 2021 ,s.15)*

Družebná neděle

V tuto neděli se mohla mládež scházet k malým zábavám, pochutnat si na koláčích, družít se. „V ten den také chodil družba se ženichem k rodině nevěsty domlouvát budoucí svatbu.“ (MOTLOVÁ 2010, s. 27)

Smrtná neděle (vítání jara)

„Smrt nesem ze vsi, nový líto do vsi. Buďte všichni veselí, na tu Smrtnou neděli.“

(TRNKOVÁ, 2021, s.19)

Je spjata s vynášením smrtky/zimy. Mívala různé podoby. Někde se vyráběla ze slámy, jinde to byla část stromku.

Obřad vynášení slaměné figury Smrti na kůlu (Moreny, Mořeny, Morany, Mařeny, Smrtholky) měl dvě části. Ta první, utopení Smrti v potoce, shoení ze skály, někde i pálení, symbolizuje odchod zimy. Na vynášení smrti navazuje přinášení „líta“, obchůzka vesnice se zelenou, pestře nazdobenou ratolestí či stromečkem

Vynášení smrti a přinášení „líta“, patří k nejstarším lidovým obřadům a souvisí s pohanskou magií přivolávající slunce a déšť. Církev tento zvyk zpočátku zakazovala jako pohanský. (MOTLOVÁ, 2010, s. 27)

Samotný základ – sláma, je vymláčená, mrtvá, bez života. Šaty obnošené, místo ozdob se na figurínu zavěšují náhrdelníky z prázdných bílých vajec, nebo šňůry z prázdných ulit hlemýždů. (LANGHAMMEROVÁ, 2004, s.51)

Květná neděle

Poslední, zvaná také Květnice, nebo Palmová neděle souvisí s církevním svátkem. Zahajuje Pašijový týden. Slaví se na počest Ježíšova příjezdu do Jeruzaléma. Podle evangelií vítali lidé Ježíše palmovými ratolestmi, starověkým symbolem vítězství a slávy.

V kostele se ten den světi kočičky, které si lidé doma věšeli za svatý obrázek nebo kříž, aby je celý rok ochránily před nemocemi a stavení před požárem a bleskem. Nosili je také do chléva a zastrkávali do polí. Čím byl prut delší, tím vyšší mělo vyrůst obilí a len.

Posvěcené kočičky se dokonce polykaly, jako ochrana proti bolestem v krku a zimnici. (MOTLOVÁ, 2010, s. 29)

Pašijový týden

Pojmenování pašije se používá pro části evangelií, které se týkají umučení Ježíše Krista. V kostele se tyto pasáže předčítaly, dříve se také zpívaly pašijové písně. (MOTLOVÁ, 2010, s. 29)

Pašijový týden začíná Květnou nedělí. Následuje Modré pondělí, pojmenované podle cechovních „modrých“, tj. nepracovních pondělků. K šedému úterý, kdy se podle tradic vymetaly pavučiny.

Škaredá středa

Den, kdy Jidáš přislíbil velekněžům jeruzalémského chrámu zradit Ježíše za odměnu třiceti stříbrných. Jeho čin dal středě pojmenování. (Motlová 2010, str. 29).

Podle lidových tradic se tomuto dni říká také Sazometná, nebo Černá. Bylo zvykem vymetat komín. Podle pověry také každý, kdo se tento den mračil, zůstal „škaredý“ celý rok.

Zelený čtvrtek

Název je odvozen od zvyku jíst zelené potraviny a od barvy roucha kněze, které si ten den obléká. Světí se oleje (křížma), které se používají při udílení svátostí. Večerní bohoslužbou mohou naposledy zaznít zvony a z kropenek se odstraňuje svěcená voda.

Při poslední večeři také Ježíš označil Jidáše jako zrádce. Noc strávil v modlitbách. Ráno přišli vojáci s Jidášem a zajali ho.

Na zelený čtvrtek se také začínalo s očištěním. Lidé se ráno omývali rosou, která je měla chránit před lišejem a svrabem. Pak se uklízel dům, chlévy, dvůr, bílila se stavení. Smetí se

vynášelo za humna, aby se doma nedržely blechy. Vyháněly se šleháním prutem svěcených kočiček do peřin a podlahy.

Sel se hrách a len. Po setmění se vykropil dům i dvůr svěcenou vodou, aby ochránil stavení před mocí zlých čarodějnic. Do kostela se nosila vejce na svěcení.

Po bohoslužbě utichají v kostelích všechny zvony. Říká se, že zvony „odletěly do Říma“. Místo zvonění musí chlapci rachotit řehtačkami. Při poslední obchůzce na Bílou sobotu jsou za své „hrkání“ odměňováni.

Velký pátek

Nejvýznamnější den křesťanských Velikonoc. Den ukřižování Ježíše Krista. V kostele se zhasíná oheň, křesťané se mají postit a rozjímat. Nekoná se ani běžná mše.

Velký pátek je jeden z hlavních dní v roce, ve zvycích prolnutý jak křesťanskou vírou, tak pověrečnou magií. O velkém pátku, při Kristově smrti, se odehrávaly mimořádné jevy, věstící motivy konce světa. (LANGAMMEROVÁ, 2004, s.76)

Země se otevírá, dovoluje vstoupit a vydává své poklady. Voda znamená křest, očištění. Proto se na Velký pátek hned ráno mylo v potoce. Také se brala domů a omývalo se s ní důležité náčiní. I oheň má ve velikonoční symbolice své místo. V tento den se uhasínal a křesáním zapaloval nový.

Křížová cesta (Kalvárie) vznikaly hlavně v baroku na návrších (někde uměle vytvořených) podél cest a u měst. Nazývá se jí cesta, kterou musel Ježíš projít se svým křížem na Golgotu. Věřící prochází křížovou cestu, aby si připomenuli jeho utrpení.

INRI je nápis, který nechal Pilát přibít na Ježíšův kříž, označující Ježíše za židovského krále.

Boží hrob se připravuje v kostelech. Je v něm položená socha Krista, kolem svíčky a věřící u něho drželi hlídky. K božím hrobům se chodilo v procesích.

Bílá sobota

Je dnem oplakávání Ježíše Krista a radosti z jeho vzkříšení.

Bílá se nazývá podle roucha novokřtěnců. Pekl se mazanec a beránek. Zvony se vrátily zpět.

Přes den se mše nesloužila, v noci se konala velikonoční vigilie (bohoslužba), spojená s vyzváněním zvonů a svěcením ohně, který symbolizuje obnovení života, světla. (KINDLOVÁ, 2019, s.85)

Boží hod velikonoční

Podle křesťanské tradice právě tuto „Velkou noc“ ze soboty na neděli vstal Ježíš z mrtvých. Křesťané slaví a radují se z příchodu Pána. Na ranních mších se v kostele žehnaly donesené mazance, vajíčka, chléb a někde i víno. Boží hod byl jedním z nejradostnějších dnů v roce. Ježíšovo zmrtvýchvstání ukázalo, že smrt není konec, ale začátek nového života. (KINDLOVÁ, 2019, s.85)

Na Boží hod nosili lidé sváteční (božihodové) oblečení. Ze svěcených pokrmů dostala doma každý svůj díl, i zvířata. Připomíná se také život prvních křesťanů.

Božím hodem velikonočním se začíná počítat padesátidenní velikonoční doba, která končí letnicemi.

Červené pondělí

Podle Motlové, 2010 je souvislost vajec s Velikonocemi datována asi od 12. století. Tehdy se vejce začala světit v kostelech. Odpradávná je vnímáno jako symbol života. Červená barva byla symbolem ohně, lásky, krve a života. Žlutá připomínala květy jara, med, obilí a zlato. Zelená sílu přírody, bílá byla spojována se smrtí. Černá zastupovala démonické síly. Modrá se téměř nepoužívala, bývala spojována s neštěstím.

Koledování má původ už v dobách předkřesťanských a je spojeno s příchodem jara a začátkem prací na poli. Koledování mělo pro naše předky magický význam. Mrskání zelenými ratolestmi se přičítal omlazující účinek. Církev proti nim původně zbrojila, později do textů koled přibyly odkazy na křesťanské Velikonoce.

Po Velikonocích se konaly slavnosti řemeslníků a cechů. Například slavnost krejčovských tovaryšů Slamník, ševcovská Fidlovačka, a další.

3.12 FILIPOJAKUBSKÁ NOC, MÁJE

Pradávný zvyk stavení májek na první květnový den je zakotven v tradicích různých národů Evropy. Keltové slavili svátek ohně **Beltine** – svátek plodnosti.

Keltští kněží, druidové, spojovali narození člověka s určitým druhem stromu. Podle nich umístění zeleného stromu u příbytku bylo přenesením lesního ducha a zajištění jeho požehnání. Starý obřad pálení ohňů a stavení máje souvisí se symbolikou růstu a plodnosti. A proto k němu patří veselí, tanec pod májkou, životní radost a optimismus. Beltine se slavil také jako svátek plodnosti a podobně jako jeho germánské podoby – svátku bohyně Walpugis. O Valpuřině noci, se uvolňovala pravidla a mravy. Odtud je možné vystopovat vůbec nejoblíbenější májový zvyk, prvomájový polibek pod rozkvetlou třešní.

(KRČEK, 2017, s.46,47)

Jak píše Motlová, 2010 osedlávaly podle pověr čarodějnice o Filipojakubské noci své košťata, a letěly na půlnoční sraz. Na ochranu proti jejich kouzlům nestačil jen oheň, ale musela se ochránit i zvířata a majetek.

Podle Kindlové, 2019 se Filipojakubská noc jmenovala proto, že se kdysi na prvního máje slavil svátek apoštolů Filipa a Jakuba na počest vysvěcení basiliky v Římě.

Májka se dělala z holého kmene vzrostlého stromu, nejčastěji smrku, nebo břízy, kterou dívky zdobily věncem se stuhami z barevných látek nebo papíru. Májku pak v noci na 1. května stavěli mládenci ve vesnici na návsi. Nejdůležitější bylo májku ohlídat, protože se jí pokoušeli ukrást z okolních vsí. Kdyby se jí podařilo ukrást, byla by to pro vesnici

velká ostuda a májka by se musela vykoupit zpět. Pokud by se nevyplatila, pak by se nemohla konat tradiční taneční zábava při příležitosti kácení máje na konci května.

(DUFEK, 202018, s. 53)

3.13 LETNICE, OTEVÍRÁNÍ STUDÁNEK

O Letnicích se v některých krajích stavěly májky. Stavení se zdobila čerstvou zelení a březovými větvemi, které měly přinášet štěstí. V pondělí se v některých krajích, hlavně na Moravě pořádá Jízda králů. Večer se chodilo k muzice a pořádaly se hody.

Mladé dívky chodily k pramenům a studánkám, aby je po zimě vyčistily a otevřely. Věřilo se, že ve vodách žijí víly a ve svátek jim lidé přinášeli ke břehům vod dárky.

(TRNKOVÁ, 2021, s.44)

V období kolem letnic se dobytek vyháněl na pastvin. Krávy se polévaly svčenu vodou, aby dobře dojily.

Podle Dufka, 2018 se Letnice neboli Svatodušní svátky slaví se padesát dnů od Zmrtvýchvstání Ježíše Krista. Následuje Svatodušní pondělí, kterým končí velikonoční období. Jedná se o rozmezí od 10. května do 13. června.

Vznikly na památku seslání Ducha svatého na apoštoly. Svatodušní svátky jsou shromáždění, při kterém křesťané uvědomili, že jsou církví. V neděli na Boží hod svatodušní se konaly církevní oslavy a oltáře, světila se křestní voda. Svatodušní pondělí bylo dříve samostatným svátkem, který oslavoval mládí, krásu a sílu rozkvetlé přírody.

3.14 SVATOJÁNSKÁ NOC, SLUNOV RAT

„O svatojánské noci nejlíp se sbírá bejlí na nemoci.“

„Na svatého Jána, bývá louka shrabána.“

„Na svatého Jána, jahody do džbána.“

„Na svatého Jána, noc nebývá žádná.“

Podle Motlové, 2010 pochází oslavy slunovratu z předkřesťanských dob. Byly to oslavy ohně, slunce. Letní slunovrat byl nejslavnostnějším vyvrcholením všech ročních svátků. Obřady slunovratu se objevují v keltském svátku **Alban Heruin** i většině kultur evropské

populace. Provázely ho tance kolem ohňů, rozhazování uhlíků po polích k zajištění dobré úrody a žehnání dobytku zapálenými bylinami.

Při západu slunce byly zapalovány posvátné hranice, aby se moc světla udržela i po celou noc. Oheň měl stejné očistné a obnovující síly jako slunce. Proto skákání přes oheň chránilo před nemocemi a odhánělo neštěstí.

(KRČEK, 2017, s. 54)

Podle keltské tradice se pro štěstí v noci dávaly do oken zapálené svíce a na dveře obydlí malý věnec s letními květy. O svatojánské noci bylo možné vyvolávat duchy. Na ochranu před zlými mocnostmi se o svatojánském večeru zatínal do vrat nějaký ostrý předmět, srp, kosa, nebo břitva. Na kopcích se pálily a přeskakovaly ohně. Skály se rozestupovaly a vydávaly své poklady. *(TRNKOVÁ, 2021, s.52)*

Tato noc byla velmi významná pro lidové léčitelství. Věřilo se, že byliny natrhané tuto noc jsou nejučinnější. „*Na svatého Jána byla magická síla v bylině sv. Jana Křtitele – pelyňku černobýlu, v holi sv. Jana Křtitele – divizně a ve zvonečku sv. Jana – třezalce obecné.*“ *(KRČEK, 2017 s. 56)*

Děvčata sbírala Devatero kvítí, ze kterého vila věnečky. Ty si dávala v noci pod polštář, nebo házela do vody a čekala, že se jim ve snu zjeví jejich vyvolení. Ve věnečku nesměla chybět mateřídouška, kopretina, chrpa, jitrocel, smolnička, rmen, šípková růže, zvonek a netřesk. *(KRČEK, 2017, s.56)*

Ve svátek Jana Křtitele se nesmělo zametat, aby se nevymetlo štěstí z domu.

Svatý Jan Křtitel byl kazatel, který předpověděl příchod Spasitele. V řece Jordánu pokřtil i Ježíše. Měl silnou pozici v křesťanském náboženství, nicméně staré obřady a úkony, které se vztahovaly k slunovratu, nebyly zapomenuty a v lidové tradici se praktikovaly pod záštitu významného světce. *(MOTLOVÁ, 2010 s.113)*

4 REGION MLADOBOLESLAVSKO

V této kapitole je krátce představen region, ve kterém byly projektové dny realizovány. Při jejich tvorbě se vycházelo také z místních tradic a specifik.

Jsou zde uvedena hlavní města, zajímavá místa a stručná historie oblasti, ze které tradice a zvyky pocházejí, a spolky, které odkazy našich předků udržují.

4.1 HISTORIE A SOUČASNOST REGIONU

Oblast podél dolního toku řeky Jizery se stala součástí Přemyslovského státu ve druhé polovině desátého století. Nejstarší archeologické nálezy pochází z pozdního paleolitu. Z období mladší doby kamenné se dochovaly pozůstatky lužické kultury. Archeologické nálezy prokázaly keltské osídlení v oblasti dolního Pojizeří (Benátky nad Jizerou, Rejšice, Brodce, Katusice, Dobrovice). Keltský původ má i název řeky Jizery.

Mladá Boleslav

Podle Herčíka, 2013 uvádí kroniky založení města k roku 976. Svůj název dostalo podle knížete Boleslava. Už koncem 10. století je uváděno jako centrum boleslavského obvodu. První písemná zmínka pochází z roku 1130, kde už je uváděno s přízviskem „de Nouo Bolezlau“. Roku 1334 bylo město povýšeno na královské. Mezi středověké dominanty města patří Boleslavský hrad a palác Templ. V době husitských válek byla Boleslav součástí táborského městského svazu. V 15. století se město stalo významným centrem Jednoty bratrské. V té době byla Boleslav nazývána bratrským Římem, byla jedním z nejlidnatějších měst českých zemí a centrem vzdělanosti. Svou školu tu krom českých bratří měli i židé a luteráni.

Celou situaci změnila bitva na Bílé hoře. Ve městě se střídaly habsburské posádky, hrad byl přebudován na vojenskou pevnost. Trestem za Stavovské povstání byla konfiskace městského majetku a nastala tvrdá katolizace. Za vlády Josefa II. se Boleslav stala

posádkovým městem, stala se sídlem krajského soudu. Byla vybudována tzv. hlavní škola a z Kosmonos přestěhováno piaristické gymnázium. Vznikla zde textilní manufaktura.

Během Národního obrození vznikaly pěvecké, čtenářské a divadelní spolky. Měšťanská Beseda, pěvecký spolek Boleslav, Sokol a Obec baráčnická.

Koncem 19. století založili Václav Klement a Václav Laurin tovární výrobu velocipedů, později motocyklů a automobilů a postupně se stala nejvýznamnějším producentem. Počátkem dvacátého století vznikla velká řada výrobních podniků a škol. O kulturu se staralo například Městské divadlo, Mladoboleslavská filharmonie. Z této doby pochází sborník Boleslavan, který se staral o popularizaci regionu a vlastivědy formou přednášek.

Po druhé světové válce bylo vybudováno rozsáhlé Severní město.

V současné době dominuje městu automobilka, která je hlavním zdrojem příjmu obyvatel širokého regionu.

Mnichovo Hradiště

Počátky města jsou spjaty s nedalekou slovanskou vesnicí a později cisterciáckým klášterem Klášter Hradiště nad Jizerou. Ve 13. století založili mniši město, na místě křížení obchodních cest. Od 9. století se nazývá Mnichovo Hradiště. Klášter se postupně rozrůstal, až byl vypálen husity a už nikdy se neobnovil.

V 16. století se majitelem města stal Václav Budovec z Budova, který ve městě vybudoval renesanční zámek. Po jeho popravě v roce 1621 zkonfiskoval majetek Albrecht z Valdštejna. V majetku rodu zůstal zámek až do roku 1945. Za vlády Josefa II. byly do města převezeny ostatky Albrechta z Valdštejna a do současnosti jsou uloženy v kapli sv. Anny.

V roce 1833 proběhla na zámku schůzka Svaté aliance, které se účastnili ruský car Mikuláš, rakouský císař František a pruský korunní princ Bedřich Vilém.

V 19. století vznikala ve městě řada spolků – Česká beseda, Čtenářská beseda, ochotnické divadlo, muzejní spolek a Sokol.

Začátkem 20. století se Mnichovo Hradiště stalo sídlem okresního hejtmanství. Před druhou světovou válkou se ocitlo na hranici Sudet.

Po válce se začala rozvíjet automobilka Liaz, výroba dětských oděvů, výroba ovocných šťáv převzala po revoluci Kofola.

V současné době je sídlem zejména subdodavatelských firem pro automobilový průmysl.

Benátky nad Jizerou

Vznikly v místě pravěkého osídlení na křižovatce obchodních cest. Nejstarší písemná zmínka o městě je z roku 1052. Prvním centrem byl gotický hrad Dražice, sídlo posledního českého biskupa Jana IV. Z Dražic. Ten získal od Karla IV. povolení přesunout své sídlo a založit Nové Benátky a založit zde klášter. Po vymření rodu Pánů z Dražic střídalo město své majitele. V 16. století se jimi stali Donínové, kteří nechali vybudovat renesanční zámek.

V roce 1599 koupil panství Rudolf II. a zámek se stal místem pobytu Tychona Brahe, pro kterého bylo přebudováno celé křídlo zámku na observatoř a setkal se zde z Janem Keplrem. V polovině 19. století zde několik let jako učitel hudby působil mladý Bedřich Smetana.

Počátkem 20. století vznikla ve městě nejstarší evropská výroba brusiva Karborundum Electrite, která ve městě působí dodnes. Sousední Dražice jsou sídlem známé výrobou ohřívačů vody.

Bělá pod Bezdězem

Někdejší královské město nechal založit Václav II. nedaleko gotického hradu Bezděz. Dodnes se zachovala zakládající listina města z roku 1334, kdy bezděžské statky držel Hynek Berka z Dubé. Původní název byl Nový Bezděz, nakonec se ujalo jméno podle říčky Bělá. Město se ve středověku stalo významným sídlem. Po Bílé hoře se stalo majetkem Albrechta z Valdštejna. Dodnes se dochovaly části městského opevnění. Bělský zámek byl postaven v 16. století s pozdější barokní úpravou.

V regionu je zachována řada kulturních památek, například Bezděz, Mladoboleslavský hrad, zámky Benátky nad Jizerou, Mnichovo Hradiště, Kosmonosy, Stránov, Bon Repos. Dominantami kraje jsou také zříceniny hradů Dražice, Michalovice, Zvířetice.

Mezi technické památky se řadí cukrovar Dobrovice, Valentův mlýn v Bakově nad Jizerou a parostrojní pivovar Lobeč.

V současnosti je region zejména průmyslový (Škoda a subdodavatelské firmy). Zemědělská výroba je založena na pěstování pšenice, řepky, cukrové řepy a brambor.

O zachování tradic se na Mladoboleslavsku nejvýznamněji zasloužil spolek Baráčnický.

„Členové spolku vybíraly příspěvky určené chudým, nemocným a úrazem postiženým lidem do kasičky v podobě baráčků, pořádali výlety a přednášky zejména o starých obyčejích, krojích a dějinách českého národa, sbírali lidové písně a říkanky. (...) Na Mladoboleslavsku vznikl první baráčnický spolek 17. září 1894 a záhy po svém založení měl téměř 200 členů. (...) V blízkém okolí Mladé Boleslavi jsou stále činné obce Zámostí, Řepov, Hrdlořezy, Kosmonosy, Bakov, Bělá pod Bezdězem, Malá Bělá, Mnichovo Hradiště, Březno, Sukorady, Dolní Bousov, Dobrovice, Stenice, Klášter Hradiště a Bukovno. (HERČÍK, 2013, s.239)

Dalšími činnými spolky, které nesou odkaz tradic jsou zejména Sbor dobrovolných hasičů a Sokol. Jednotku dobrovolných hasičů má téměř každá obec na Mladoboleslavsku.

„Tradici dobrovolných hasičů, zejména na venkově je permanentní péče o péče o dorost a mládež, pořádání soutěží a cvičení, ale také kulturních akcí, sportovních klání a poznávacích zájezdů.“ (HERČÍK, 2013, s.209)

V řadě obcí se postupně obnovují zapomenuté tradice oslav například Masopustu, Vítání jara, Posvícení. Velmi rozšířené jsou na menších obcích regionu Pálení čarodějnic a Velikonoce s tradičním řehtáním.

4.2 OSLAVY TRADIC A SVÁTKŮ V REGIONU

V části regionálních tradic jsou nejčastěji využívány vzpomínky Karla Sellnera na dětství na Mladoboleslavsku ve 2. polovina 19. století, uveřejněné ve sborníku Boleslavan v letech 1925–1938. Z informací ve sborníku vychází téměř všechny veřejné zdroje regionu, která se tématem zabývají. Například muzeum Mladoboleslavska.

Jsou zde uvedeny podrobnosti a specifika tradic a oslav v regionu. Chronologicky jsou řazeny podle školního roku.

Dožínky

Podle Boleslavanu, 1937 probíhaly tradičně už od sv. Markéty. *„Svatá Markéta, hodila srp do žita.“*

Největším nepřítelem žní byly bouřky. Někde se odháněly zvoněním na zvoneček, který se dědil po generace. Jinde zvonili na zvonici. Když už bouřka udeřila, hospodyně čistě prostřela stůl, dala na něho celý bochník chleba a zapálila hromničku. Po chvíli ji zhasla a vypustila ven kouř. Potom opět zapálila. Proti bouřce prý také fungoval netřesk na kamenných sloupech vrat.

Když se nakládal poslední snop, svázala se velká kytice obilí ozdobená pentlemi pro hospodáře. Ten den byla slavnostní večere a „dožínková muzika“

Na strniště pak chodily děti pást husy a ovce. Život se z polí vracel zpět na dvory, do stodoly, chlévů a domovů. Na pole se vysel ozim. Mláčení obilí trvalo téměř do Vánoc.

Podle Almanachu školství okresu Boleslavského, 1933 bývaly na Mladoboleslavsku po skončení žní hlučné „obžínky“. Dívky nosily věnec, s hudbou šly ke správci a jedna z nich vždy odříkávala:

„Urozený pane, dnes spěchají mladí, staří, by se s vámi radovali, že se již v měsíci září, žně tak šťastně dokonaly. My se ženci, žnečky švarné, dělali jsme dílo řádné. Pracovali jsem s radostí, abychom se zalíbili milostivé vrchnosti. Vázaly jsme, snášely jsme, spolu také skládaly jsme. Nyní ještě s velkým plesem, své vrchnosti věnec nesem. Aby, co se nasklidilo, ve zdraví se použilo.“

V pamětech Milčického písmáka Františka Vaváka je podrobně popsán obřad „obžínkové slavnosti“ Píše zde například o tom, že při chystání slavnosti docházelo často ke zmatkům a krádežím.

V současnosti se pořádají dožínkové slavnosti v zemědělských vsích Mladoboleslavska. Někde mají podobu dožínkové zábavy, jinde se pokouší o obnovení tradice podle našich

předků. Velkou renesanci zažívají slavnosti sklizně vína a burčáku. Například v Benátkách nad Jizerou a na Mělnicku.

V některých mateřských (lesních) školkách a základních školách se pořádají slavnosti podzimu, které ukazují tradice spojené se sklizní jednotlivých plodin.

Posvícení

Podle Boleslavanu, 1929 trvala příprava posvícení celý týden. Uklízela se celá ves, přijížděl vápeník s vápnem na bílení. Hospodář se staral o dostatek masa na hody. V pátek vrcholily přípravy a chystala se hostina. Pekla se spousta koláčů. Každá vesnice, nebo oblast měla vlastní postupy. Na Boleslavsku se tradičně pekly „vázané“, velikosti větší mince. Koláče se pak roznášely přátelům, jako pozvánka na posvícení. Na Katusicku se pekly koláče kulaté, zdobené mazáním z máku, tvarohu, šimlu, švestkovými povidly, ořechy a jablky, sypané žmolenkou a polité smetanou. V sobotu se uklízelo, drhla se podlaha.

V neděli od rána vyhlížel hospodář hosty. Na návsi si cukráři a kramáři chystali své zboží. Dopoledne byla v kostele velká mše. Poté se usedlo k obědu. K večeru se všichni přesunuli na posvícenskou zábavu. Mládež tančila, starší popíjeli a vzpomínali. Často docházelo k různým bitkám s přespolními.

„O posvícení radosti není, když se nepereme. Není to hanba, věru snad žádná, my se nerozejdeme. Trochu se pohladíme, pak zase pobratříme. Ať žije rychtář a jeho právo, ať žije posvícení! Vivat, Vivat, páni muzikanti.“ (Boleslavan, 1929)

Tančila se polka, kalupy, rejdiváky a šoupaná.

Ráno byla mše za všechny zemřelé, průvod po hřbitově a pak zase muzika. V některých vesnicích stínali kohouta, nebo shazovali kozla. V úterý odjeli hosté a hospodář vzal hospodyni na „sousedskou“

Posvícenské slavnosti se dochovaly zejména na vesnicích Mladoboleslavska. Schází se široké rodiny, pořádají jarmarky s atrakcemi pro děti, kulturním programem a posvícenské zábavy. V okolí Mladé Boleslavi se slaví posvícení Havelské, Václavské, Martinské a Bartolomějské.

Svátek všech svatých

V rozhovoru s pamětníkem Václavem Kuntošem z Katusic z roku 2010, uveřejněném v Katusickém zpravodaji se dozvídáme, že za jeho dětství se při Dušičkách vzpomínalo na zemřelé v první světové válce, sloužily se za ně mše, chodilo se hromadným procesím na Starý hřbitov. Konala se „Dušičková pobožnost“. Pekly se „kosti“, sladké pečivo s mákem, pojmenované podle tvaru.

V současné době se dostává do popředí Halloween, který se slaví ve školách, školkách a obcích.

Svatý Martin

V den sv. Martina upekli podle Boleslavanu, 1937 hospodář husu i pro čeládku. Při obědě ji sám krájel. Sám si nechal kobylku, čistě ji obral. Bila-li kost bílá, věštilo to tuhou zimu. Byla-li nahnědlá, nebo namodralá, bude zima mírná a blátivá.

Husy se dva a ž tři týdny před zabitím chytaly a zavíraly do uzavřeného prostoru, kde se několikrát denně dokrmovaly šiškami, které měly vliv na velikost husích jater.

Z husích drobů se vařil kaldoun se zavářkou zvanou „štrudelky“. Husa se podávala s červeným zelím a knedlíkem, zapíjela se pivem, nebo Martinským červeným vínem.

O sv. Martinu si chasa hledala nové místo. Pastýři a ponocnému, někde i hajnému a obecnímu kováři se sypalo za službu.

„Když všichni hospodáři osyp odevdaly, byl přeměřen a co se přesypalo bylo prodáno a za utržené peníze koupeno pivo k „bejkově svatbě“. Kdo sypal, byl hostem. Ráno po Bejkově svatbě bylo boží dopuštění. Někde nemohli zatopit, kouře bylo plné stavení, a přece ještě včera komín dobře táhl. Jinde hospodář marně hledal vůz. Předek byl na hřebeni střechy, jedno kolo viselo na zvonici, druhé na plané hrušce u božích muk za vsí. Zmatek nad zmatek a křik, ale do večera bylo zase vše na svém místě “ (BOLESLAVAN, 1937, s. 71)

Sv. Cecilie a Kateřina

Patronka muzikantů. Cecilská muzika se konala po domácku, bez svátečního ustrojení. Bylo to loučení s veselím, protože pomalu začínal advent.

Poslední zábava byla na den sv. Kateřiny. Říkalo se, že o Kateřinské muzice ženy ohřívají mužům posvícení. Postaraly se o občerstvení, zaplatily muzikantům a obrátily obvyklý pořádek u muzik. Tanečníci seděli okolo kamen na lavicích a ženy pro ně chodily k tanci. O půlnoci měli muži volenku. (BOLESLAVAN, 1937, s.73)

Sv. Barbora

„Před sv. Barborou chodily Barborky a dovedly někdy nelítostně namrskat mladým i dětem“
(BOLESLAVAN, 1932, s.66)

Ale také nadělovala do punčochy za oknem. Jablka, ořechy, ale také uhlí a brambory.

Řezaly se „barborky“. Dívka, které do vánoc vykvete se bude v příštím roce vdávat.

Sv. Mikuláš

Již od konce středověku se konaly slavné průvody.

V čele chodil biskup Mikuláš s berlou a mitrou a bílým vousem, za ním dlouhý průvod andělů, čertů a vojáků. Někde chodil Mikuláš s andělem a čertem. (BOLESLAVAN, 1932)

Sv. Lucie

Lucky byly bílé ženy (nebo přestrojený muž) s namoučným obličejem. Chodily po staveních s velkým nožem, hrozily jím dětem, které se v adventu nepostily. (BOLESLAVAN, 1932)

Zabíjačka

Se tradičně dělala v prosinci. Jitrnice a jelita se rovnala na prkna a nosila se do komory. V chladu vydržela dlouho i černá polévka „prdelačka“. Sádlo se vyškvařilo do vysokých sádelníků čisté, do malých škvarkové a maso se udilo v komíně.

Slunovrat

Noc zimního slunovratu byla plná kouzel a tajemných zjevení. Věřilo se, že v tuto jedinou noc v roce domácí zvířata hovoří spolu řeči lidem srozumitelnou a dokáží předpovědět budoucnost a osud lidí v novém roce. Řeči zvířat rozuměl také ten, kdo se o štědrém dnu celý den postil. (*BOLESLAVAN, 1938, s.52,54*)

Vánoce

Vánoční zvyky na Mladoboleslavsku jsou podrobně vedeny v příloze k projektovému dni Staročeské Vánoce.

Pro svobodné dívky byla Štědrý den dnem věštění budoucího vyvoleného.

Na zahradě například klepala bezem s básničkou:

„Klepu, klepu bez, ozvi se mi pes“ a čekala, ze které strany zašteká. Tam někde se nacházel její budoucí vyvolený.“

Nebo klepala na kurník. Když se ozval kohout, dostane vdovce, když slepice, dostane svobodného. Na Bělsku to zase vykládali tak, že kohout znamená změnu stavu, slepice svobodu.

Z doškové střechy se vytahovala hrst stébel. Když byl sudý, vdá se do roka. Podobně se prováděla věštba s polínky.

O půlnoci mohla věstit svůj osud z hladiny vody, nebo ze studny. Svého vyvoleného mohla spatřit také ve snu o štědrovečerní noci.

Boží hod vánoční

Slavil se jako největší svátek v roce. Po celý den se nesmělo pracovat. Nesmělo se nic půjčovat a odnášet ze statku, přinášelo to smůlu.

Sv. Štěpán

Chodilo se na Štěpánskou koledu

V Dobrovickém archivu je také zmínka o nadílce pro chudé děti v roce 1859. Zdůrazňuje se, že byla první svého druhu. Čtyřicet dětí bylo poděleno ošacením a obuví a šedesát dětí dostalo „štedrovnice“ (vánočky).

Oslava Nového roku

Poslední den v roce se chodilo do kostela na kázání, po něm se slavilo v hospodách a krčmách. Šenkýř ten den čepoval zdarma. Doma se věštilo. Na stůl hospodyně položila překlopené 3 talíře. Pod jedním byla skýva chleba, pod druhým peníz a pod třetím hromádka hlíny. U věštby se postupně vystřídali všichni. Chléb znamenal hojnost, peníz bohatství a hlína smrt.

Nový rok

Ráno dával hospodář pozor, kdo vejde první do stavení. Byla-li to dívka nebo dítě, bude šťastný celý rok. Ten den dostával účty od kováře a koláře, přicházela nová chasa.

Tři králové

Děti chodily s kantorem po vsi, vinšovali štěstí na psali nad dveře C M B s křížky mezi písmeny. Mlynářům se smáli, že to znamená, že každý mlynář bere (na hůl)

Před východem slunce se chodilo umýt do potoka, nebo k prameni, aby byl celý rok zdrav. Také se světila voda, křída a sůl. Vodou se vykropilo stavení, chlív i dvůr proti zlým silám. Trocha vody se vypila, aby nikdo netrpěl zimnicí. Pokropil se také ozim, aby byla dobrá úroda. Kropily se také všechny přírůstky. Děti i mláďata. Svěcená tříkrálová voda se

používala i při odchodu umírajícího. Kropili jí také první fůru sena, nebo obilí. Svěcenou křídou používaly lidové lékařky. Například se jím opisoval nežid, aby dále nerostl. Svěcená sůl se dávala na stůl, když přišel kněz k poslednímu pomazání.

Večer se lilo olovo a hádala se z něho budoucnost. Buď přímo, nebo jako stín na bílé stěně.

Přástky

Přástky začínaly o posvícení a trvaly většinou do popeleční středy. Pouze ve čtvrtky se nepředlo. Pauzu měli také během vánočních svátků od Štědrého dne do Dne mláďátek (den po sv. Štěpánu). Předlo se od čtvrté ranní, někdy až do půlnoci. Ke svícení se používaly bukové louče, protože nečadily. Přadleny měly dané množství, které musí napříst.

Před vánočními prázdninami, než se přadleny rozešly, byly slaveny rozchodnice. Hospodyně napekla buchty, hoši přinesli rosolky, hospodář dal na pivo. Po skončení přástek se slavila „přeslička“. Selka s hospodyněmi pozvala všechny ženy ze vsi. Odpoledne před přesličkami naložily ověncenou přesličku na žebříňák, usedly kolem ní a objely celou ves a vybíraly na oslavu.

Přástky se konaly ve světnicích větších statků, scházely se zde mladší i starší. Měly kulturní význam v době, kdy česká kniha a noviny byly velmi vzácné. Byly užitečnou školou pro mládež, kde se seznamovala se starými pověstmi a dějinami rodného kraje.

Předlo se nejen pro domácí potřebu, ale také z povinnosti. V Urbářích bylo vždy uvedeno, kolik každý poddaný má odvádět přádla, nebo byla-li tato povinnost převedena na peníze, kolik má za přádlo zaplatit. Tak platili například v Sukoradech 1zlatý 30 krejcarů za přádlo, v Hrdlořezích 10 zlatých 30 krejcarů za celou ves.

Hromnice

Na tento svátek se v kostele světily svíčky Hromnice. Byla to ochrana před „božím hněvem“

Masopust

Na tučný čtvrtek se dělala zabíjačka, mnohem slavnější než prosincová. Škvařilo se sádlo, pekly se „skřivany“ (vyškvařené odřezky masa)

V neděli zadělala hospodyně na masopustní koblihy a šišky. Na stole se objevovala i káva. Zpívalo se a tančilo. Masopust vrcholil v úterý v masopustním průvodu.

V kronice obce Jabkenice nalezneme zápis o konci masopustu. *„Masopust byl dobou muzik. Končil bláznivými dny. V úterý odpoledne chodily v obci maškarádi. Medvěd hrachovinou ovázaný, žid s pytlem plevami naplněným, dva, nebo tři pitvorně přestrojení a nalíčení muži a je doprovázeli dům od domu muzikanti. Hospodyně si uškubla kousek hrachoviny z medvěda, a vložila ji do husího hnízda, nebo do kukaně, aby kvočna, nebo husa dobře seděly. Maškarádi prováděli různé neplechy. Medvěd plašil různě ženy a děti, žid bil kdekoho pytlem. Hoši trhali z medvěda hrachovinu, tahali židovi pytel ze zad. Nosili s sebou máz piva a všude s domácím připíjeli. Večer byl vrcholem masopustu a nevázanost dostoupila vrcholu.“* (ZÍBRT, 1950)

Popeleční středa

Na škaredou středu začínal přísný půst. Večer se všichni modlili, po celý půst se nevstrojilo do hospody, kuřáci odložili dýmku. Hospodyně sbíraly vejdučky vajec, aby bylo čím vystrojit smrtku na Smrtnou neděli.

Kdo měl na **Kýchavnou neděli** rýmu, měl ji celý rok.

Na **Družebnou neděli** se konaly námluvy a domlouvaly se svatby.

Smrtná neděle

Na Smrtnou neděli se vystrojilo „lito“, mladý smrček dole oškrábaný, ovinutý řetězem z vejdunek, okrášlený pentlemi a děti nesly jej po vsi, říkajíc:

„Smrt, smrt ze vsi, nedaleko ze vsi, buďte selky veselý, že jsem vám smrt odnesly. Vítej léto milený, obilíčko zelený.“

Smrt pak odnesly za ves a tam ji hodily do tekoucí vody, aby ji odnesla.

Na smrtnou neděli se v tomto kraji dělala pučálka. Večer namočený hrách se dal ráno odkapat, osolil se, opepřil a upekl.

Podle Pamětní knihy obce Bezenské, 1932, str. 19 se obyčej vynášení smrtky zachoval zejména v obcích u řek. Děti se scházely ve stavení, kde se Smrtka strojila zdobenými vyfouknutými vejci „vejdumpky“ navlečenými na šňůrce, ověsila se smrkovými větvíčkami „svíčkami“ a v průvodu od stavení ke stavení se zpěvem nesly Smrt k Jizeře, kde ji utopily.

V jiných obcích na Boleslavsku zase chodily dívky na smrtnou neděli s borovičkami, na kterou měly vyrobenou pannu z klacíků, ověšenou vaječnými „výdumpky“ a ověšenou pentlemi

„Smrt, smrt ze vsi, daleko od vsi. Co nám léto přinese? Obilíčko zelené a vajíčko červené.

Fiala, růže kvísti nemůže, až ji Pánbůh pomůže. Svatý Petr z Říma, dá nám flaši vína.

Abychom se napili, Pána Boha chválili. Až půjdeme od vás ven, dej nám Pán Bůh dobrý den.

Zatočte se v koši, dejte nám po groši. Zatočte se v míšku, dejte po troníčku.

Jestli nám je nedáte, na svých hrncích shledáte. Budou vám padat z police, jako mlynářova slepice, když se nazobala pšenice“ (ZÍBRT, 1950)

Květná neděle

Dávaly se svěřit kočičky. Doma se zastrkávaly za svaté obrázky. Děti polykaly tři kočičky, aby netrpěly zimnicí, bolestmi v krku a neuštknul je had. Hospodyně pošlehala proutkem kočiček dobytek, aby netrpěl nemocemi. Hospodář snítku kočiček zavěsil na půdu, aby do stavení neuhodil blesk, a aby u nich nehořelo. Z dalších proutků nadělal křížky a zapíchal je v poli, aby obilí nepoškodilo krupobití.

Zelený čtvrtek

Hospodyně koupila nové koště, kterým zametla celý dům, smetí hodila do ohniště, aby do domu neuhodil blesk. Hospodář sil hrách. Pekly a jedly se jidáše s medem, nebo chleba

s medem, aby je neštípl štír, nebo had. V poledne začínalo řehtání, které pokračovalo ještě večer, třikrát na Velký pátek a na Bílou sobotu se chodilo vybírat za řehtání.

Při závěrečné koledě se dodnes před každým stavením odříkává:

„My vybírat chodíme, Jidáše honíme, Jidáš je zrádce, cos to učinil

Že jsi svého Mistra, Židům prozradil. Zato budeš v pekle věčně pykati

S Luciferem ďáblem zde pobývati. Ti Židi nevěrní, na kopci černým,

Kopali jámu Ježíši pánu, Aby ho jali, ukřižovali, Na Velký pátek do hrobu dali,

Na bílou sobotu z mrtvých vstal.“

(Lidová říkanka)

Velký pátek

Před východem slunce začínal den omýváním v proudící vodě, nebo studánce pro zdraví a krásu. Omývaly se stoly a lavice, splachy se daly dobytku, aby na něj nešel hmyz.

Celý den se držel přísný půst a nesmělo se pracovat.

Hospodyně koupila hovězí maso, nechala posvětit v kostele a nasolené uložila ve sklepě.

Na boží hod z něho slila šťávu a dala ji dobytku proti slintavce.

Na velký pátek se nic nepůjčovalo a neprodávalo, přineslo by to smůlu a neštěstí.

V kostele probíhaly oslavy Božího hrobu. V temném koutě kostela byl ozdobený boží hrob s čestnou stráží.

Na Katusicku se pořádalo pálení Jidáše. *„V podvečer na Velký pátek se chlapci sešli u kalu na návsi. Na káře přivezli panáka ze slámy, měl oblečené staré sako a kalhoty. Představoval Jidáše. Jidáše vhodili do kalu, aby se pořádně nasákl vodou. Tento úkon byl velmi důležitý.*

Čím byl panák mokřejší, tím déle vydržel na hranici. Po koupeli ho hoši dovezli za ves ke skále. Pod skálou byla velká hromada roští, svezaná z celé vsi. Na skále se připevnilo bidlo, z kterého nad hranicí visel Jidáš. Se soumrakem se hranice zapálila. Podle toho, jak dlouho Jidáš odolával plamenům, takovou dostali hoši odměnu.“ (KATUSICKÝ ZPRAVODAJ, 2017, s.4)

Bílá sobota

Uhlíky z pálení Jidáše se zastrkovaly na půdě za trám, venku do polí, malovaly se jimi kříže na ochranu před nebezpečnými živly.

Znovu se celé stavení kropilo svěcenou vodou, pekly se mazance.

Když znovu zazněly zvony, tlouklo se do kapsy, aby byly po celý rok peníze. Večer po vzkříšení byla bohatá večere.

Boží hod velikonoční

Nechávaly se v kostele světit mazance i masitá jídla.

Děvčata připravovala kraslice, nejčastěji vyškrabávaná ostrým nožíkem, pletla se pomlázka z vrbových proutků.

Chodilo se koledovat po celé vesnici za vejce syrová i barvená, pečivo, nebo sladkosti.

Mezi velikonoční hry patřilo například tukaní vajec o sebe. Vyhrál ten, jehož zůstalo neporušené.

„Pomlázka teče, dejte teta vejce. Nedáte-li červený, dejte aspoň bílý,

Slepička Vám snese jiný. Na peci v koutku, na zeleném proutku,

Proutek se otočí, korbek piva natočí.“ (ZÍBRT, 1950)

Na Katusicku se v pondělí ráno hledala po zahradě nadílka od kohouta, schované hnízdo s pomlázkou a sladkostmi. Teprve potom se mohlo jít koledovat.

Sv. Řehoř

Na stodoly se umísťovala stará kola, aby se lépe hnízdilo čápům.

Apríl

Býval první, ale i poslední den v dubnu. Vyváděly se různé žerty.

Filipojakubská noc

Celý rok se schovávala stará košťata, vycpávala se starými hadry a polévala kolomazí, aby dobře hořela. Stavěla se vysoká hranice, aby byla největší z okolí.

O Filipojakubské noci muselo být do setmění uklizeno ve chlévě a při večerním dojení se krávy kropily svčnou vodou proti čarodějnicím. Také se kolem hnojiště a před práh napíchalo trní.

Nedopalky z ohňů se sypaly na pole s obilím, aby bylo vysoké a dávaly je za krov, aby ho nezapálil blesk.

Děvčata čekala, jestli se ráno před jejich domem objeví nazdobená břízka s červenými pentlemi od vyvoleného.

Máje

Ve vsi se stavěla společná májka. Do rána se střídali mládenci u hlídání, aby ji nikdo ze sousedních vesnic neuřízl. Večer se konala taneční zábava. Májka i břízky před domy se nechávaly až do posvícení.

Svatý Ján

Matky nesměly ten den jíst ovoce, aby jim nezemřelo dítě.

Mládež se večer scházela o oslavě slunovratu za zpěvu kolem ohňů. Na Boleslavsku se pálily stejné ohně jako o Filipojakubské noci. Vyhazovala se zapálená košťata s básničkou:

„Pověz nám velký Bože, svatý Jene, jak dlouho živi budeme, za kolik let zemřeme.“ (ZÍBRT, 1950)

Kolikrát spadlo koště na zem a neuhasl, tolik let ještě zbývá.

Hledal se zlatý květ kapradí. Kdo ho našel, dokázal mluvit zvířecí řečí a snadno se pak dostal ke skrytým pokladům.

Děvčata pletla věnce a házela je do vody. Když se zachytil brzy, vdá se se za místního. Když odpluje, přijde její vyvolený zdaleka.

Když děvče chtělo vědět, za koho se provdá, natrhalo devatero kvítí (růže, kopretina, rozchodník, chrpa, mateřídouška, fiala, smolnička, čimčudíček, zvonek). Při trhání nesmělo promluvit a ohlížet se. Kvítí se dalo pod hlavu a v noci se jí zjevil její vyvolený.

Svázaná kytice svatojánských bylin se vkládala pod polštář, měla splnit sny a tajná přání.

Věřilo se, že tu noc slaví svatbu vodník, pořádá divoký rej rusalek, divoženek, polednic a bludiček.

5 DRAMATICKÁ VÝCHOVA NA PRVNÍM STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Řadí se mezi esteticko – výchovné předměty. Vychází z přirozené dětské hry nápodobou, fantazie, prožitku.

Dramatickou výchovou není nacvičování scének a představení.

Eva Machková vidí dramatickou výchovu na prvním stupni ZŠ jako „*učení zkušeností, tj. jednáním, osobním, nezprostředkovaným poznáváním sociálních vztahů a dějů, přesahující aktuální reálnou praxi zúčastněného jedince. Je založena na prozkoumávání, poznávání a chápání mezilidských vztahů, situací a vnitřního života lidí současnosti i minulost, reálných i fantazií vytvořených. Toto prozkoumávání a poznávání se děje ve fiktivní situaci prostřednictvím hry v roli, dramatického jednání v situaci. Je to proces, který nemusí vyústit v produkt (představní). Cíle dramatické výchovy jsou pedagogické, prostředky dramatické.*“ (Machková, 1998, s.32)

Je zařazena mezi doplňující vzdělávací obory, které rozšiřují vzdělávací obsah, ale nejsou povinnou součástí základního vzdělávání.

I když základní školy většinou tento doplňující vzdělávací obor nenabízejí, dobrý pedagog snažící se učinit pro své žáky výuku aktivní, zábavnou a podporující rozvoj klíčových kompetencí by měl být alespoň s některými metodami dramatické výchovy obeznámen a měl by být schopen je používat jako didaktický prostředek. To je ostatně uváděno v odborné literatuře, jakožto jedna z forem dramatické výchovy – dramatické metody ve vyučování (Machková, 2004)

5.1 METODY A TECHNIKY DRAMATICKÉ VÝCHOVY

Podle Josefa Valenty je základním metodickým principem dramatické výchovy hra v roli, kterou nazývá „*výchovnou a vzdělávací metodou která vede k plnění osobnostně rozvojových i věcně vzdělávacích cílů prostřednictvím hry hráčů (aktérů, herců), zastupujících svým chováním a jednáním více či méně fiktivní objekty (zejména osoby, ale i jiné bytosti, jevy apod.), včetně možnosti hrát v různé míře autenticity sebe samého*“ VALENTA (2008, S. 53)

Role = učební úkol vyžadující od hráče, aby svým chováním a jednáním (pohybem a řečí) vytvořil obraz člověka, nebo jevu, obecně řekněme fiktivní postavu, který/á je téměř vždy v určité situaci. (VALENTA, 2008, s. 53)

Podle druhu (hloubky) proměny hráče rozlišujeme podle Josefa Valenty (2008, s.54):

Simulaci: hráč hraje sám sebe v určité situaci

Alteraci: hráč hraje nějakou postavu, která je nějak vymezena. Například sociální rolí, povoláním, věkem. Není určen její charakter. (Já, když hraji někoho)

Charakterizaci: hráč hraje postavu, která je vymezena charakterem, vnitřní motivací, postojem, nebo názorem. Hráč se do postavy pokouší vcítit a zobrazit její vnitřní život.

Klasifikace metod dramatické výchovy

Josef Valenta (2008) dělí metody do třech základních celků a pěti kategorií:

1. Metoda (ú)plné hry
2. Metody pantomimicko – pohybové
3. Metody verbálně – zvukové
4. Metody graficko – písemné
5. Metody materiállově – věcné

Celek A je základní metodou prvního řádu, celek B zahrnuje metody druhého řádu a celek C metody doplňující a podporující.

Metoda plné/úplné hry

„úplná komunikace“ – pohyby těla a jeho postoje, pozice v prostoru, vztahování se k objektům a osobám, dotyky, zvuky, hlasová modulace slov a věci, kterými je člověk obklopen, jejich užití a organizace. Jedná se o modelování situací běžného života.

Metody pantomimicko – pohybové

Vyžaduje od hráčů pohyb, nevyžaduje zvuk a řeč. Pohybové aktivity se vztahují na řeč těla a také nepohyb – zastavení práce svalů vyjádření pozice, která tvoří výraz.

Posiluje schopnost neverbální komunikace.

Pantomima může být například částečná (hraná pouze částí těla), dotyková (sdělení dotykem), mechanická (pohyb rozdělený na fáze a pauzy mezi nimi), narativní (pantomima dle vyprávěného příběhu), ozvučená (spojení pohybu a zvuku), předávaná (řetězové předávání hry), pantomimický překlad (vyjádření slov pohybem), převrácený dabing (jeden mluví jako určitá postava, druhý vyjadřuje pohyb), pantomimizace prostoru prostředí a věcí (hráči pohybem těla vymezují prostor, předměty), parafrázování pohybem (volný předklad vyjádření pohybem), plná /úplná pantomima (pantomimické hraní postav, komplexní aktivita těla), pohybová cvičení (trénink pohybových dovedností), pohybový rituál (společná aktivita, mívá výraznou formu), proxemické škály postojů (sdělování přibližování nebo vzdalování), přetahování (akce dvou protichůdných skupin), sekvenční rozložení příběhu do celků /sekvencí), taneční drama (pantomima na hudbu), zpomalená a zrychlená pantomima (zrychlování zpomalování pohybu), zrcadlení (napodobování jiného hráče), živé/ nehybné obrazy (zachycení situace postavením hráčů), živá loutka (hráč je loutkou, kterého vede jiný hráč)

Metody verbálně zvukové

Jsou založené na slově či zvuku. Verbální komunikaci může doplňovat neverbální. Patří k nim například poslech a interpretace slyšeného (osvojení kvalitního naslouchání, techniky řeči, práci s výrazem řeči, interpretace sdělení, kultivace vztahu myšlení a řeči), akce – narace (vyprávění, využití verbálního a neverbálního sdělení současně), alej (hráči tvoří uličku z těl, mezi nimi prochází hráč v roli, reagují na sebe), alter ego (princip druhého já, jeden hraje vnější prožívání, druhý vnitřní), brainstorming (vyjadřování asociací, myšlenek – mozková bouře, zapisování a výběr optimálního řešení, čtení (získání, nebo předání informace, posun děje, může být hlasité i tiché, rozvoj dovednosti čtení), dabing (propůjčení hlasu), dialogické monology (dialog vytvářený jedním hráčem), diskuze (dialog dvou a více osob, kteří řeší problém), disputace (dva rozdílné, až protichůdné postoje k určitému problému), dotazování (kladení otázek), extralingvistické hry (vytváření zvuků

beze slov), hádka (modelace verbálního konfliktu), hlasová cvičení (soubor technik, zdokonalujících mluvený projev), chór (sborová společná řeč(zpěv), nebo společný zvuk), imaginativní hra (hráčům se předloží rekvizita a žádá se od nich, aby domysleli kontext, nebo přetvořili význam), konverzace nezávazný dialog), mluvící předměty (propůjčení hlasu loutce, mluvení za věc, za postavu zastoupenou věcí), monolog (souvislý mluvený projev jednoho hráče), neviditelné hlasy (pouze hlasové zpracování role, hráč není vidět, jen slyšet), porada (organizované setkání, které má plán, pořadí úkolů, může mít provozní charakter, nebo řešit problém), postsynchron (dodatečné dabování, nebo dozvučení akce), předávaná řeč (společný podíl více vypravěčů jednom příběhu), quasipanel (několik odborníků řeší před diváky určitý problém), rozhovor (osobní komunikace, součástí nemusí být problém), titulkování (hráči verbalizují názvy toho, co vidí, slyší. Může se jednat o živé obrazy, pohybové i zvukové akce), verbální a zvukový rituál (typický zvuk, slovo, sled zvuků či slov charakteristické pro určitou skupinu hráčů), vyjednávání (jednání dvou stran za účelem získání výhod cestou vzájemného ovlivnění), zaslechnutá řeč (někdo říká něco, co by nemělo být slyšet), zástupná řeč (vytváření vlastního jazyka, který se nepodobá běžným, nově poskládaných, nebo neobyčejně zvukově zpracovaných známých slov), zpěv a hudební exprese (zpěv, broukání, nebo zvuky připomínající zpěv, rytmus, souzvuk)

Metody graficko – písemné

Uvádí Josef Valenta jako doplňující a podporující metody základní. Základem je psaný, či výtvarný projev. Vytváří se texty a projevy typu beletrie, deníky, dokumenty, dotazníky, testy, eseje, formuláře, fotografie, film, inventáře a seznamy, inzeráty, letáky, líčení, loga a slogany, mapy, plány, myšlenkové mapy, obrazy, obrazné představy, odborné texty, plakáty, projekty, recenze, reflexe, role na zdi, scénáře, schémata, sociogramy, telegramy, zprávy, životopisy.

Metody materiállově – věcné

Základem je práce a manipulace s určitým materiálem v rolích. Mohou vytvářet trojrozměrné objekty, upravovat je, nebo používat předem zhotovené objekty. Řadíme sem

práce s objekty, kostýmy, loutkou, maskou, modelovacím materiálem, papírem, prostorem, rekvizitou, se stroji a přístroji, světlem a stínem, se zástupnými předměty.

6 PROJEKTOVÁ VÝUKA NA PRVNÍM STUPNI ZŠ

6.1 CO JE TO PROJEKT

Vychází ze soustředění učiva na jednu problematiku, motiv (jádro), na který se postupně přidávají (nabalují) nové souvislosti a vztahy. Je komplexní, mezipředmětový. Vzniká přirozeně, z reálného života a situací.

- *Vychází z potřeb a zájmů dítěte. Umožňuje uspokojit jeho potřebu získávat nové zkušenosti, být odpovědný za svou činnost*
- *vychází z konkrétní a aktuální situace. Neomezuje se na prostory školy, ale mohou se do něho zapojit rodiče a širší okolí*
- *je interdisciplinární*
- *je především podnikem žáka*

Práce žáků v projektu přinese konkrétní produkt. Pokud je to možné, je průběh a výsledek zdokumentován. Vznikne výstup, kterým se účastníci prezentují ve škole, nebo mimo školu.

Projekt se zpravidla uskutečňuje ve skupině. Sociální psychologie ve druhé polovině minulého století prokázala, že učení ve skupině je významné nejen pro rozvoj osobnosti žáka, ale zvyšuje i efektivitu procesu učení.

Projekt spojuje školu s širším okolím. Umožňuje začlenění školy do života obce nebo širší společnosti. (COUFALOVÁ, 2006, s.11)

6.2 NAPLNĚNÍ KLÍČOVÝCH KOMPETENCÍ V PROJEKTOVÉ VÝUCE

Kompetence k učení – efektivní metoda, která vyvolává v žákovi aktivitu, schopnost organizování, plánování. Nabyté poznatky využívá prakticky. Projekty propojují poznatky z širších celků, žák spatřuje jevy v souvislostech.

Žáci experimentují, porovnávají výsledky, projevují se kritickým myšlením.

Kompetence k řešení problému – ve správně připraveném projektu žáci odhalují varianty řešení, způsoby, možnosti, učí se obhajovat své řešení.

Kompetence komunikativní – žáci na projekt pracují společně. Učí se obhajovat svůj názor, ale také naslouchat.

Kompetence sociální a personální – žáci se učí spolupracovat, pomáhat si, říci si o pomoc.

Učí se hodnotit sebe i druhé

Kompetence občanské – projektová výuka je založena na demokracii, témata tradic se týkají občanských záležitostí

Kompetence pracovní – projekt je činnostní, žáci pracují s pomůckami, materiály. Zdokonalují své praktické dovednosti

6.3 TYPY PROJEKTŮ

podle Coufalové, 2006

Jednotlivé typy se mohou v projektech různě překrývat

Podle účelu - před každým projektem bychom měli promyslet, co bude jeho hlavním cílem. Zda budeme objevovat, nebo procvičovat a uplatňovat dosavadní znalosti a dovednosti. Zda je cílem práce ve skupině v přirozených situacích.

Podle vztahu k učivu a vyučovaným předmětům – zda bude zaměřen na jeden vyučovací předmět, nebo bude integrovat učivo různých předmětů

Podle organizace – projekt může probíhat ve vyučovacích hodinách, nebo částech hodin, Může se prolínat v hodinách příbuzných předmětů, nebo je možné zrušit jednotlivé předměty prolínat projekt celým dnem/ časovým úsekem.

Podle délky trvání – krátkodobé, střednědobé, dlouhodobé. Učitel by měl s projekty začínat od kratších, postupně může připravovat projekty například celoroční.

Podle místa konání – mohou probíhat ve třídě, v budově školy i mimo ní, například ve škole v přírodě, v muzeích, úřadech, apod. Na projektu mohou žáci pracovat také doma, nebo v družině.

Podle navrhovatele – může vzniknout spontánně ve třídě, na základě zájmů a potřeb žáků, může být uměle připraven učitelem, nebo kombinací všech typů.

Podle počtu zapojených žáků – nejčastěji se do projektů na prvním stupni zapojuje celá třída. Mohou však být projekty pro menší skupiny, dvojice, či jednotlivci. U náročnějších

projektů je vhodné spolupracovat s více třídami, nebo celou školou (zejména u menších škol) Do projektů se ale mohou zapojovat žáci i více škol, nebo zahraniční školy.

6.4 ROLE UČITELE V PROJEKTU

Podle Coufalové, 2006 učitel nepředává hotové poznatky, ale stává se poradcem žáků a spolutvůrcem. Učí se společně s dětmi. Jeho úkolem je navození situací a vytvoření vhodných podmínek. Projekt dává možnost rozvoje nových vztahů mezi učitelem a žákem. Stávají se partnery.

V nejnižších ročnících převládá řídicí role, postupně roste samostatnost žáků. Úkolem učitele je rovněž vytvářet bezpečné prostředí ve třídě, ve kterém se žáci nebojí projevit. V některých projektech se učitel může stát členem týmu a mít v něm svou roli.

Projekt přináší spoustu nepředvídatelných situací, na které musí učitel reagovat.

6.5 PŘÍPRAVA PROJEKTU

Volba téma

Kdo s námětem přichází. Zda je to učitel, který předem připraví všechny aktivity a činnosti, nebo učitel navrhne pouze téma žáci ho sami zpracují, nebo je to spontánní projekt žáků.

Zda se vychází z reálného života, situace, nebo je ponechána volba na fantazii žáků.

Délka projektu

Záleží na formě vedení výuky. Pokud jsou aktivizační metody pravidelnou součástí hodin, může i malý rozsah projektu mít velký přínos. Delší projekty mají větší šanci reagovat na podněty žáků a možnost pracovat na projektu i mimo prostředí školy.

Základní osnova projektu

Náměty zaznamenáme pomocí brainstormingu. Ten může být základem myšlenkové mapy a osnovy. Od začátku musí být jasný cíl projektu, ke kterému žáci hledají cestu. Pomoci jim mohou klíčové body.

Bereme v úvahu vstupní vědomosti a dovednosti žáků. Projekt musí vycházet z toho, co už znají. Snažíme se, aby cesta k díly mezi moc překombinovaná.

Materiální zajištění

Poskytujeme žákům možnost volně pracovat s informačními zdroji. Učitel by měl mít předpřipravené možnosti, kde informace hledat a mít je k dispozici (literatura, přehledy, tisk, počítač)

Je vhodné, aby se na přípravě a výrobě pomůcek co nejvíce podíleli žáci. Do zajišťování např. exkurzí zasahujeme podle věku a vyspělosti žáků a charakteru provozu.

Uskutečnění projektu

Do skupin rozděluje žáky učitel, nebo si je tvoří samostatně. Dáváme přednost spontánnímu rozdělení. Ve skupině si zvolí svého vedoucího (koordinátora). S mladšími žáky je dobré začínat v malých skupinách (nebo dvojicích) a postupně zvyšovat počet členů a náročnost úkolů.

Vyhodnocení

Probíhá během projektu, po jednotlivých fázích a formou závěrečné společně sebereflexe. Hodnotit mohou i osoby do projektu zapojené. Pro známkování je potřeba nastavit srozumitelná a pevná kritéria hodnocení.

Během hodnocení klademe otázky každému žákovi individuálně.

U témat navržených učitelem je důležitá prvotní motivace, aby ho žáci přijali za svůj.

Sebereflexi provádí i učitel. Ujasní si, zda bylo téma vhodně zvolené, zda projekt umožnil žákům nové poznatky, jestli se mu dařilo sledovat pokroky všech žáků, umožnil-li spolupráci žáků a průběžná hodnocení.

PRAKTICKÁ ČÁST

V této části je vytvořeno šest metodických plánů projektových dnů lidových tradic.

Cílem těchto dnů bylo zejména pomoci vytvořit žákům vztah k lidovým tradicím a regionu, přiblížení života našich předků, jejich vnímání času, prostoru a koloběhu ročního a životního cyklu. Podpořit a prohloubit komunitu rodičů, navázat spolupráci s občany a vedením obce.

Realizace probíhala v letech 2020–2022, podle momentální epidemiologické situace.

Realizovány byly v malé soukromé vesnické škole na Mladoboleslavsku. Jejimi prioritami je partnerský přístup, formativní hodnocení, badatelské činnosti a učení venku. Na výuku přírodních věd a projekty využívá zázemí vesnického rodového statku, které vybízí k propojení s přírodou, venkovem a historií místa.

Projektových dnů se účastnily především žáci prvního stupně, žáci druhého stupně byli v rolích dobrovolných asistentů. K některým projektům byli přizváni rodiče, místní občané, nebo děti z dětské skupiny a lesní školky.

Jejich důležitou součástí jsou prvky dramatické výchovy. Pomáhají lépe proniknout do světa našich předků, rozvíjí fantazii, komunikaci, učí žáky vyjadřovat své pocity, názory a emoce a v neposlední řadě je připravují na samostatnou prezentaci na vyšších stupních vzdělávání a v pracovním životě.

Náměty, použité v těchto projektových dnech vychází od vyučujícího. Nejsou klasickou ukázkou projektové výuky, neboť aktivity jsou předem vymyšlené a připravené. Žákům se ponechala částečná volnost ve zpracování témat, přidání vlastních nápadů.

7 SLAVNOST SKLIZNĚ A PODZIMU

Termín uskutečnění projektového dne: září

Časová dotace: 6–7 vyučovacích hodin

Cílová skupina: žáci 3. – 5. ročníku

Cíle:

Žák:

- pojmenuje jednotlivé zemědělské plodiny, které se u nás pěstují a co se z nich vyrábí,
- pantomimou vyjádří druhy plodin podle způsobu jejich sklizně,
- orientuje se v receptu a postupu práce,
- přepočítá suroviny podle požadovaného počtu porcí,
- pochopí používání vybraného zemědělského nářadí (cep, mlýnek),
- prakticky zrealizuje výrobu vybraného pokrmu,
- stoluje dle tehdejší etiky,
- vymyslí dokončení příběhu.

Příprava:

Tento projektový den je pro učitele náročnější na přípravu.

- Je nutné již v létě během sklizně požádat majitele pole o několik klasů obilí. Vhodná je pšenice, nebo žito.
- Zajistit plodiny, které dozrávají v období září (například ve spolupráci s rodiči), například jablka, švestky, hroznové víno, hrušky, brambory apod.
- Vyrobít motivační předmět – při své realizaci jsem použila dožínkový věnec z obilí a květin, které zrovna rostly na loukách v okolí.
- Pokud je možnost zapůjčení cepu, mlýnku na obilí (nebo 2 kamenů na mletí obilí), ev. vločkovače na obilí, lisu na mošt

- Zajistit si pomoc dalších dospělých (dle velikosti skupiny z řad rodičů, starších žáků, nebo kolegů), předem s nimi domluvíme všechny detaily spolupráce. Předáme jim recepty, návody, vysvětlíme činnosti, které budou dozorovat a pomáhat

Pomůcky:

- nářadí na zpracování obilí (dle možností) cepy, mlýnek na obilí, vločkač
- zvučná dřívka, případně další Orffovy hudební nástroje
- kartičky s druhy plodin u nás pěstovaných
- velká mísa na zadělání těsta a suroviny na pečení housek (chleba), vál na pletení housek
- pomůcky na lisování ovoce – lis na mošt, nebo struhadla a plátno na lisování (dětská látková plena), džbán na servírování
- hrnec na povidla/džem
- PET lahev na výrobu másla
- hrnec na bramborovou polévku (kotlík), škrabka na brambory, prkénka, nože
- nádobí na servírování oběda (talíře, příbory, skleničky)
- psací potřeby, literatura, počítače
- kuličky/fazole na hru

Průběh projektu:**1. zahájení, motivace:**

Žáci sedí v kruhu na koberci a učitel vchází s motivačním předmětem (dožínkový věnec). Položí ho doprostřed kruhu a ptá se žáků, co by mohl symbolizovat.

Co všechno můžeme v tomto období sklízet?

Probíhá diskuze.

Žáci se rozdělí do dvojic a každá dvojice předvádí pantomimou sběr některé plodiny (vykopávání brambor, tahání řepy, česání ovoce...) ostatní hádají a zapisují na společnou plachtu.

2. zemědělské plodiny a jejich využití

Učitel rozloží na zem kartičky s různými druhy obilovin, luštěnin, ovoce a dalších plodin, které se u nás pěstují. (příloha č. 1.1)

Jak se jednotlivé plodiny jmenují a jak se můžou využít?

Žáci postupně přiřazují názvy plodin ke kartičkám, připisují produkty, které se z nich vyrábí. Po vyčerpání svých znalostí se rozdělí do dvojic (malých skupin), rozdělí si zbývající kartičky a vyhledají odpovědi na otázky. K dispozici mají literaturu, učebnice, ev. počítače.

Po dokončení vrátí všechny kartičky doprostřed kruhu a proběhne reflexe.

Variantou této aktivity (zjednodušení) jsou kartičky se správnými odpověďmi, žáci přiřazují k sobě, mohou si opět pomoci literaturou

3. zpracování obilí, hra na mlatce

Žáci se přesunou ven (na školní dvůr, zahradu). Na plachtu rozložíme klasy s obilím. Žáci stojí v kruhu kolem plachty.

Vysvětlíme žákům, kdo byli mlatci a jak se pracovalo s cepem. Že bylo mlatců vždy několik a museli pracovat ve stejném rytmu, aby se navzájem neporanili cepy. Zpívali při tom písničky, a říkadla (příloha č. 1.2) Můžeme využít ukázkou z pohádky Tři bratři.

Provedeme ukázkou. Zájemci se postupně střídají při mlácení obilí. Ostatní žáci si vezmou ozvučná dřívka a doprovází učitele společným zpěvem a udržují rytmus nástrojem. Postupně zpívají další lidové písničky, které jsou v podobném rytmu.

Vyzkoušíme variantu více mlatců – již bez cepu, pantomimou, ve střídavém rytmu

Po vystřídání všech zájemců o mlácení obilí si vezmeme misku, nebo ošatku. Nabereme vymlácená zrnka do dlaně a vyfoukáme z nich slupky, pluchy a prach. Očištěná dáváme do misky.

Pokud máme k dispozici mlýnek na obilí, zkusí si žáci postupně mletí obilí (ev. vločkování)

4. zpracování surovin

Podle surovin, které máme k dispozici se žáci rozdělí do skupin. Je vhodné, aby u každé skupiny byl jeden dospělý (asistent, rodič)

Při realizaci měli k dispozici švestky, brambory a jablka

První skupina: Pečení housek

Co všechno byste použili na pečení housek?

Žáci zkouší vymyslet recept a postup.

Předáme suroviny s postupem a potřebné náčiní. (příloha č. 1.3)

Žáci si rozdělí role (sami, nebo s pomocí dospělého)

Pečeme dle možností – v peci na chleba, sporáku na dřevo, troubě ve školní kuchyni

Druhá skupina: Švestková povidla

(příloha č. 1.4)

Předáme suroviny a postup.

Žáci si rozdělí role (vypeckování, krájení, míchání při vaření)

Třetí skupina: Jablečný mošt

(příloha č. 1.5)

Použijeme lis na mošt, nebo jablka nakrájíme, nastroháme a lisujeme přes plátno

Čtvrtá skupina: Máslo

Výroba másla ze smetany a jeho dochucování (příloha č. 1.6)

Použijeme metodu třesení v PET lahvi. Dochucujeme bylinkami, medem

Tato aktivita není tak časově náročná jako ostatní. Ve zbývajícím čase mohou žáky pomáhat ostatním skupinám (například při pletení housek)

Pátá skupina: Bramborová polévka

(příloha č. 1.7)

Co všechno se dá použít na vaření bramborové polévky?

Žáci zkouší vymyslet suroviny.

Předáme žákům suroviny a recept s postupem

Vařit můžeme v kotlíku na ohni, na sporáku na dřevo, ve školní kuchyňce, dle možností

Během času pečení housek, vaření povidel se žáci střídají, zbytek skupiny hraje hry, které hrály děti v minulosti a souvisí s tímto ročním obdobím

5. dětské podzimní hry

Podzim býval časem pasáčků. Děti v minulosti pásly husy, ovce, kozy. Při pasení na strništi nemuseli být tak ostražití a zbýval větší čas na hry. Rozpočítávadla, honičky, hry s „blechou a špačkem“ (příloha č. 1.8)

„Blecha“ byla malý kousek dřeva na obou koncích zašpičatělý. Na zemi se udělalo kolo a blecha se odbíjela pomocí většího klacku „palestry“. Další hráč odbíjí blechu zpět z místa, kam dopadla. Jestliže se trefí, odbíjí ji z kola ven.

„Špaček“ je o něco větší než blecha. Na jednom konci byl do poloviny seříznutý. Hry s ním byly podobné.

6. Společná hostina

Po dokončení všech pokrmů se sejdou všichni u jednoho stolu. Žáci si rozdělí role hospodyně, hospodáře, dětí a čeládky (spontánní rozdělení, nebo losovací dřívka)

Čeládka připraví slavnostní tabuli – dožínkový věnec, květinovou výzdobu z louky, nádobí po obědě pomáhají s úklidem

Děti připraví si společné písničky, tanec, pomáhají čeládce

Hospodyně servíruje pokrmy (může na každý chod jedna hospodyně), grafická podoba menu.

Hospodář pronáší přípitek, poděkování za dobrou úrodu.

7. Čtení příběhu s otevřeným koncem

(příloha č. 1.9)

Klidová část po obědě

Po dočtení příběhu se žáci rozdělí do skupin a pokusí se příběh dokončit

Nakonec ostatním představí své dokončení příběhu (dramatizací, komiksem, písemně apod)

8. závěrečná reflexe, zhodnocení

V závěrečném kruhu vyjádří své pocity z projektu.

Co se jim líbilo, co byl největší zážitek, co si z dnešního dne budou pamatovat?

Pokud zbývá čas, mohou se vrátit k výše uvedeným hrám

Zhodnocení projektu, evaluace

K projektovému dni byly přizvány děti z lesní školky, které se rozdělily do skupinek mezi žáky. Připojilo se pět rodičů a několik zájemců z druhého stupně.

Problém žákům činilo peckování švestek, museli jim pomáhat dospělí a starší spolužáci.

Povidla se podařilo uvařit pouze do fáze „rozvaru“, dokončovali se až po skončení projektového dne.

Máslo se v první várce podařilo rychle, při druhé pokusu se nedařilo a musel být na dokončení použit mixér.

Velmi zaujaly dětské hry s „blechou“ a „špačkem“, na které si vytvořili různé varianty a zařadili si je do svých družinových her.

Dokončení příběhu se žáci ujali s velkým nasazením. Jedna skupina zvolila formu komiksu, ostatní dramatizaci.

Časová dotace byla využita na maximum, akce se protáhla do odpoledních hodin. Na ochutnávku se ostatní přidali rodiče.

Při závěrečné reflexi žáci nejčastěji zmiňovali pletení housek, mlácení obilí a výrobu másla, jako největší zážitek. Zaujalo je také vaření na ohni, pečení v troubě na dřevo a dokončování příběhu. Nebavilo je vypeckování švestek.

Na projekt může navázat další společná aktivita s rodiči, například Drakiáda s pečením brambor v ohni.

8 SVATÝ MARTIN

Termín uskutečnění projektového dne: listopad

Časová náročnost: 4–5 vyučovacích hodin

Cílová skupina: žáci 2. – 4. ročníku

Cíle:

Žák:

- naučí se pranostiky, které se vážou ke sv. Martinovi,
- orientuje se v receptu a pracovním postupu, dokáže ho aplikovat na výrobu rohlíčků,
- vyjadřuje své pocity a názory ve skupině spolužáků,
- zná základní informace o svátku sv. Martina.

Příprava projektu

Pomůcky:

- „plášť“ sv. Martina
- suroviny na svatomartinské rohlíčky
- vytištěné předlohy na vitráže
- kartičky s pranostikami

Realizace

1. zahájení a motivace

Svatý Martin a žebrák

Vyučující vchází do třídy v roli společně s domluveným žákem. Sehrává příběh, ve kterém se Martin coby voják setkává se žebrákem. Žebrákovi je zima a prosí o pomoc, ale všichni ho obloukem obcházejí.

Projíždějící Martin na svém koni mečem púlí svůj plášť a polovinu daruje žebrákovi. Ten se s velkým díkem zabalí do pláště.

Žáci poté hádají, o který příběh se jedná. Následuje shrnutí příběhu a krátká diskuse.

2. Žebrák

Děti sedí v kruhu a vžijí se do role kolemjdoucích, kteří žebřákovi nepomohli. Uprostřed kruhu je žebřák (napřed učitel). Žebřák vysloví větu: „Je mi zima.“ Vybere si jednoho z kolemjdoucích a prosebně na něj upírá zrak. Ten musí s kamennou tváří vyslovit: „Neotravuj! Jsi jen žebřák, nic ti nedám.“ Pokud tak učiní, žebřák si vybírá dalšího. Jakmile ten se začne smát či svou řeč zkaží, jde doprostřed a stane se žebřákem.

Po aktivitě následuje povídání o pocitech (žebřáka i kolemjdoucích).

3. Putující plášť

Tato aktivita přivede žáky k zamyšlení, proč je dobré se umět rozdělit. Sedí s učitelem (ten může být stále v roli sv. Martina) v kruhu. Učitel pošle po směru hodinových ručiček plášť – polovinu, kterou daroval žebřákovi. Zeptá se dětí, komu by ony darovaly svoji polovinu. Polovinu něčeho, na čem jim hodně záleží. S kým by se o něco rozdělily a proč. Nemusí jít o plášť, ten je symbolem. Může jít o hračku, oblíbené jídlo... Děti si pak postupně předávají plášť a zamýšlí se nad otázkou.

4. Příběh o sv. Martinovi

Učitel přečte příběh o sv. Martinovi až do okamžiku, kdy se Martin schovává ze skromnosti před davem, který ho chtěl jmenovat biskupem, na statku mezi husami. Ty ho svým kejháním ale prozrazují, a nakonec se biskupem stane, proto se dodnes na svátek svatého Martina peče husa. (příloha č.2.1)

5. Statek

Učitel vybere dobrovolníka, který se stane Martinem. Ostatní se pokusí dramaticky ztvárnit statek. Napřed pouze zvukem, poté i pohybem. Martin si mezi zvířaty hledá svůj úkryt.

Učitel sehraje roli těch, kteří ho najdou. Nasadí mu biskupskou mitru a berlu (stačí pomyslně) a popřeje mu hodně sil jako biskupovi.

Pak si děti vyberou jiné zvíře či zvuk a ztvárňují statek znova. Následně je večer a statek utichá, zvířata se ukládají ke spánku. Jak vypadá statek ráno? Dramatizace

6. Pranostiky

Pranostiky o svátku sv. Martina napsané na lístečkách si vylosují dvojice žáků. Připraví si krátkou pantomimu, která pranostiku nejlépe vystihuje. Postupně se dvojice střídají, napřed předvedou pantomimické vystoupení, nechají ostatní hádat, o čem asi pojednává (stačí uhodnout jedno slovo) a poté zřetelně přečtou text z lístku. Děti se tak zajímavou formou seznámí s novými informacemi. (příloha č. 2.2)

7. Pracovní a výtvarné aktivity – Svatomartinské rohlíčky, vitráže, ztvárnění pranostik

Žáci podle receptu připraví a upečou svatomartinské rohlíčky. (příloha 2.3)

Jsou rozděleni na 2 skupiny (nebo více, podle počtu žáků a možnosti pracovní plochy v kuchyňce)

Druhá skupina vyrábí papírové vitráže (příloha 2.4), nebo mohou výtvarně zpracovat vybranou pranostiku o sv. Martinovi

Během výtvarných aktivit se žáci mohou naučit písničku o svatém Martinovi (příloha 2.5)

Potom se skupiny vystřídají.

8. závěrečná reflexe, zhodnocení

Závěrečný kruh, diskuze

Co vím o svatém Martinovi?

Kterou pranostiku si pamatují?

Jak se pečou rohlíčky?

Proč se na sv. Martina pečou husy?

Co se mi dnes nejvíce líbilo?

Zhodnocení projektu, evaluace

Projektového dne se účastnili žáci 2. – 4. ročníku

Všechny stanovené cíle projektu se podařilo naplnit.

Nejvíce žáky zaujala aktivita pečení rohlíčků a hra na statek. Na tu byla překročena předpokládaná časová dotace. Tím se celý projektový den prodloužil na 6 vyučovacích hodin.

Nejtěžší byla aktivita s pranostikami.

Při vyjádření pocitů u aktivity putující plášť se žáci nejprve ostýchali mluvit. Pro zamyšlení putoval plášť na jejich žádost další kolo a většina z nich se vyjádřila. Je dobré dát dětem více času na rozmyšlení odpovědi. Nejčastější odpovědi byli rodiče, kamarádi. Po upozornění, že se sv. Martin rozdělil s úplně cizím člověkem, byli jejich odpovědi nemocné děti, opuštěná zvířata, staří lidé. Jeden žák si vzpomněl na bezdomovce. Diskuze se poté částečně přesunula k tématu, jak pomoci opuštěnému zvířeti (například ptáče, pes, malý ježek před zimou).

Na Projektový den může navázat například dílna výroby svatomartinských lucerniček a večerní průvod s rodiči.

9 STAROČESKÉ VÁNOCE

Termín uskutečnění projektového dne: prosinec (poslední dny před vánočními prázdninami)

Časová náročnost: 4 -5 vyučovacích hodin

Cílová skupina: žáci 1. – 5. ročníku

Cíle:

Žák:

- dokáže zazpívat alespoň dvě vánoční písně,
- výtvarně ztvární alespoň jednu postavu z betlému
- orientuje se v pracovním postupu, dokáže podle něho tvořit
- pozná tradice staročeských Vánoc na Mladoboleslavsku a dokáže vyjmenovat alespoň pět rozdílů oproti současnosti

Příprava projektu

Pomůcky:

- motivační předmět (adventní věnec)
- čtvrtky, kartony, kreslicí potřeby, temperové barvy
- „štědrovnice“ (vánočka) a věnec z kynutého těsta jako základ pro vrkoč
- suroviny a náčiní na přípravu pokrmů a výzdoby – sušené ovoce, jablka, ořechy, koření
- ev. kostýmy (sukně se zástěrkami a vesty)

Realizace

Projektů předchází písničkový adventní kalendář, složený z lidových vánočních koled. Každý den se v kalendáři objeví jedna koleda, kterou se děti naučí zpívat (připomenou si její text) a doprovázet na různé nástroje

1. zahájení, motivace

Učitel zahájí projekt na společném kruhu, kde se zapálí poslední adventní svíčka.

Přečte úryvek z knihy Chaloupka na vršku (příloha č.3.1) o stavbě vánočního betlému.

2. aktivita betlém

Po dočtení příběhu si vezmeme velký arch papíru a společně zapisujeme postavy, které patří k betlému, které by se tam mohly objevit a jaká je jejich role v příběhu.

Svatá rodina, pastýři, řemeslníci, Tři králové, zvířata, ale mohou se objevit i netradiční postavy.

3. výtvarné ztvárnění betlému

Vybereme postavy vhodné ke ztvárnění a rozdělíme si je.

Technika: kresba na čtvrtku/karton. Vytvoříme papírovou loutku se stojánkem, kterou ovládáme na špejli shora. (příloha č.3.2)

Pozadí vytvoříme společně – malba temperami na karton. Společná domluva na stylu (staročeská vesnice, krajina Betléma, naše město apod.) s vánoční hvězdou.

4. vánoční příběh

Do vytvořeného betléma připravíme jesličky a svatou rodinu. Do betléma postupně putují ostatní postavy, každá sehraje svůj příběh. Může zaspívat (využít naučenou koledu, vlastní text), říkanku, vymyslet vlastní příběh, představení své postavy apod.

Sestavený betlém použijeme jako dekoraci k další části projektového dne.

5. Slavnostní hostina

Žáci se rozdělí do čtyř skupin.

První skupina připraví podle receptu vánoční muziku (příloha č. 3.3) a nakrájí vánočku, druhá skupina vytvoří staročeský vrkoč jako dekoraci (příloha č. 3.4),

třetí a čtvrtá skupina připraví slavnostní stůl.

Slavnostní tabuli sestavíme ze školních lavic, jako ubrus použijeme prostěradla. K tabuli přesuneme betlém na samostatném stolku. Do středu tabule položíme pruh látky. Vyzdobíme větvíčkami, ořechy, slaměnými ozdobami, perníčky, stuhami apod.

Doprostřed stolu umístíme staročeský vrkoč. Než vychladne „muzika“, sednou si žáci do kruhu a přečteme si úryvek vzpomínek Karla Sellnera na dětství na Mladoboleslavsku. Jak se tehdy slavil Štědrý den a Vánoční svátky. (příloha č. 3.5)

Po přečtení příběhu usedáme ke stolu a přemýšlíme o hodnotách Vánoc.

6. závěrečná reflexe

Na společném kruhu zhodnotíme dnešní den.

Co se nám líbilo?

Jak se změnil Vánoce od dob našich prapředků?

Co bychom chtěli, aby se vrátilo?

Co nám na takovýchto Vánocích naopak chybí?

Zhodnocení projektu, evaluace

Výtvarná realizace betlému byla časově více náročná, než se předpokládalo. Někteří žáci potřebovali více času, zasychání barev a sestavení kulis betlému trvalo dlouhou dobu. Mezitím se žáci věnovali přípravě slavnostní tabule a vaření.

Velmi je zaujala aktivita vánoční příběh se sestavováním betlému. Písně začali spontánně doprovázet na Orffovy nástroje.

Při naší realizaci se žáci domluvili na krajíně podkrkonoší, kde jsme byli na škole v přírodě. Připomněl jim ji příběh z úvodu projektového dne.

Při závěrečné reflexi se žáci shodli na tom, že jim ve staročeských Vánocích chyběl stromeček a dárky. Nejvíce je jim líbilo hraní vánočního příběhu.

10 MASOPUST

Termín uskutečnění projektového dne: masopustní úterý před popeleční středou

Časová náročnost: 6 vyučovacích hodin

Cílová skupina: žáci 1. – 5. ročníku

Cíle:

Žák:

- zažije atmosféru staročeského masopustu,
- vytvoří si masopustní masku,
- naučí se alespoň dvě lidové písně, které k masopustu patří,
- ví, jak se připravují masopustní koblihý,
- vyjádří se pomocí pantomimy, tance

Příprava projektu

Předpřipravit krepové růžičky, hlavu klibny a medvěda (se žáky před projektovým dnem)

Domluvit si trasu masopustu

Pomůcky:

- suroviny na koblihý
- kytara na doprovod písní
- k výrobě masek – papírové obličejové masky na dotvoření (nebo předpřipravené kaširované masky), bílá prostěradla, šátky, dlouhé sukně, barevné látky (červenou a modrou na Turkey), husí pera pro žida, vysoké klobouky, barvy na obličej, nůši, cep, pytlovina a hrachovina (sláma) na medvěda, krepové papíry, vlna na vousy pro žida, čtvrtky a výtvarné potřeby na cechovní erby, karton na výrobu hlavy klibny, staré záclony pro nevěstu

- pomůcky na výrobu vozembouchu – plechovky, rolničky, násada (klacek), provázek, pokličky, víka od plechovek
- maketa basy – z polystyrenu, nebo kartonu. Vyřízeme tvar a nabarvíme
- Orffovy hudební nástroje (dřívka, tamburíny, rolničky..)
- Zpěvníky s masopustními písničkami
- krepové růžičky, hlavu klibny a medvěda – doporučuji připravit předem, se žáky vytvořit jen symbolicky několik kusů růžiček, dokončit masky

Realizace

Žáci do školy přinesou různé kusy oblečení (nejlépe den předem, abychom věděli, co budeme ještě potřebovat přinést) – dlouhé sukně, šátky, pokud mají celé masopustní masky, klobouky a čepice, vesty, barevné látky, prostěradla, vše, co by se na masopust mohlo hodit.

Ráno si zaděláme těsto na masopustní koblihy a dáme kynout.

1. zahájení, motivace

Žáci sedí v kruhu. Do třídy vejde vyučující a asistent v maskách s písničkou „Masopust držíme“ (příloha č.4.1)

Povídáme si o tom, co je to masopust, jaké tradiční masky používáme, jaká je jejich role v masopustu (příloha č. 4.2)

2. příprava masek

Žáci si vyberou svou roli v masopustu. Dívčím dáme přednostně na výběr mužské role, chlapcům ženské (nevěsta, bába). Z přinesených pomůcek jim pomůžeme vybrat vhodné části, zbytek společně dotvoříme (obličejové masky, krepáky na oblečení, apod).

Řemeslníci si vyrobí své erby (podle fantazie)

Zvířátka si dovytváří obličejové masky

Vyrobíme vozembouch pro „strakáče“. (příloha č. 4.4)

3. masopustní koblihy

Připraví část žáků s dospělým, kteří mají jednodušší přípravu masky (příloha č. 4.5)

4. příprava hudebních nástrojů

Žáci si mohou přinést hudební nástroje, na které umí hrát (například flétny, housle, ukulele). Ostatní si rozeberou Orffovy nástroje.

Jako doprovod je vhodná kytara, housle

5. přehlídka masek, příprava průvodu

Žáci postupně představí masky a vyjádří svou roli v masopustu (pantomimou, zpěvem, tancem)

Po všech ukázkách se sejdeme na společném kruhu, rozdáme si zpěvníky s masopustními písničkami (příloha č. 4.6). Několikrát si je zazpíváme a pokusíme se doprovázet na hudební nástroje. Většinu písniček žáci již znají. Jedná se většinou o klasické lidové. Vymyslíme k písničkám taneční vyjádření.

6. masopustní průvod

Vymyslíme krátkou symbolickou trasu (například ulice u školy, blízké náměstí), nejlépe do předchozí domluvě s obyvateli navštěvovaných domů. Vybíráme takovou trasu, abychom zastihli doma co nejvíce osob, pokud průvod pořádáme dopoledne v době vyučování (například i malé obchody).

Průvod můžeme také zrealizovat například v domově pro seniory, pokud je v blízkosti školy.

V průvodu jde první „Strakáč“, který klepe na dveře a zjišťuje, bude-li průvod přijat. Za ním jdou ostatní masky. Během průvodu se zpívá a „skotačí“

Když jsou v domě přijati, společně si zazpívají, zatančí si s medvědem, předají domácím za odměnu koblihu a průvod se přesune k dalšímu domu.

Svatba – na vhodném prostoru (náměstí, park) hejtman symbolicky oddá nevěstu a ženicha z průvodu.

Pochování basy – na ukončení průvodu se „pochová basa“ jako symbol ukončení masopustního veselí a začátek čtyřicetidenního rozjímání a půstu. Basa je odsouzena za všechny naše prohřešky a nešvary, kterých se chceme zbavit. Můžeme je napsat na lístečky a pochovat společně s basou.

Po návratu do školy si rozdáme koblihy, jako zakončení masopustního průvodu.

7. závěrečná reflexe

Jako závěrečnou aktivitu na společném kruhu můžeme použít vymyšlení masopustních hádanek. Vymyslíme hádanku na nějakou masku, symbol masopustu, řemesla, zvířata, žáci hádají. Pak se ve vymyšlení hádanek střídají.

Na závěr shrneme, co jsme dnes zažili, jaké období nastává po masopustním veselí.

Zhodnocení a evaluace

Masopustní projekt se v uvedeném období podařilo zrealizovat dvakrát. Byli přizváni žáci druhého stupně, děti z lesní školky, rodiče a místní občané. Jedinou nevýhodou byla realizace v dopoledních hodinách.

Scénář byl ponechán stejný. Při druhé realizaci už žáci věděli, co bude následovat a pomáhalo jim to v orientaci. Do budoucna bychom průvod přesunuli do odpoledních hodin a dát tím možnost vzniku nové obecní tradice.

Doporučuji co nejvíce masky předpřipravit a na den masopustu nechat pouze finální kompletaci. Je to velmi časově náročné.

Při závěrečné reflexi nedokázali žáci vybrat moment, který se jim líbil nejvíce, brali celý den jako nerozdělitelný celek.

11 PŘÍCHOD JARA, VYNÁŠENÍ ZIMY

Termín uskutečnění projektového dne: co nejbližší termín smrtné neděli

Časová náročnost: 5 vyučovacích hodin

Cílová skupina: žáci 1. – 5. ročníku

Cíle:

Žák:

- zažije oslavu příchodu jara,
- spolupracuje na výrobě Morany,
- sleduje a dokumentuje změny v přírodě
- dramatické ztvárnění příchodu jara

Příprava projektu

Vybrat vhodnou trasu na průvod a pozorování přírody, vhodné místo na shazování Morany

Pomůcky:

- materiál na výrobu Morany – dřevěný kříž, vyfouknutá vejce, sláma, staré oblečení (sukně, halena, zástěra) silonky, klobouk, nebo šátek
- předměty na vytvoření zvukových efektů počasí
- fotoaparát, (mobilní telefon)
- velký arch papíru, psací a kreslicí potřeby

Realizace

1. zahájení, motivace

Zahájíme na společném kruhu přečtením úryvku z knihy Chaloupka na vršku (příloha č. 5.1)

Co nám v příběhu symbolizuje Smrtka?

Jak si ji představujeme? Jak by mohla vypadat?

Proč má v příběhu ozdobu z vyfouknutých vajec?

2. Hra na Smrtku

(Příloha č. 5.2)

Při hře sledujeme její průběh a pozornost žáků. Hru včas ukončíme, i když se všichni nevystřídali, pokud je pro ně již „dlouhá“

2. Výroba Morany

Společně vytvoříme figurínu Morany (příloha č. 5.3).

Žáci si rozdělí jednotlivé úkoly – výroba kříže, hlavy, končetin, oblékání Morany, navlékání vyfouknutých vajec do řetězu.

Po dokončení se vrátíme zpět na kruh a naučíme se básničky a písničky, které patří k rituálu vynášení Morany. (příloha č. 5.4)

3. Vynášení Morany

Vezmeme Moranu a v průvodu ji odnášíme od školy. Můžeme projít několik domů /obchodů/ domov seniorů, které máme v okolí. Moranu můžeme donést k řece a shodit ji. (Po ukončení akce je vhodné ji dohledat a vylovit), nebo pouze symbolicky shodit z vyvýšeniny v okolí školy. Je dobré vybrat místo, které není moc vzdálené od školy, ale zároveň je v přírodě, aby nám dobře navazovala další aktivita.

4. Probouzení jara

Cestou zpět si všímáme všech změn v přírodě (pupeny, první květiny, zpěv ptáků). Můžeme použít vyfotit, natočit zvuky přírody.

Po návratu do školy vyfocený materiál vytiskneme, přineseme žákům na společný kruh. Na velký plakát metodou brainstorming zapisujeme všechno, co nás napadne ke spojení

„začátek jara“ Žáci dokreslí obrázky (jarní květiny, ptáci, kteří se vrací z teplých krajín, rozkvetlé stromy...), dolepíme fotografie.

5. dramatizace, pantomima

Vezmeme si předměty na vytvoření zvukových efektů počasí – pokličky, rýže, plech,lobal, fazole, píšťalky, apod.

Nebo si stáhneme zvukové efekty z počítače [topsoundeffect.com](https://www.topsoundeffect.com)

Příběh začínám zimou. Květiny a brouci jsou schované pod zemí (dekou), zvířata spí, ptáci jsou v teplých krajích. Pomalu začíná jaro, slunce začíná svítit stále silněji, příroda se probouzí. Květiny vyrůstají ze země, zvířata se probouzí, protahují se, ptáci přilétají a začínají si stavět hnízda...

6. závěrečná reflexe

Diskuze na společném kruhu.

Jak nám počasí může ovlivnit náladu? Cítíme se lépe v zimě, nebo na jaře?

Proč byl pro naše předky příchod jara tak důležitý? Proč byl tolik oslavován?

Jak se změnil náš způsob života?

Zhodnocení, evaluace

Celý projektový den se podařilo zrealizovat až v roce 2022. K průvodu byli přizváni zájemci z žáků druhého stupně, rodičů a občanů obce. Bylo by vhodnější přesunout čas průvodu do odpoledních hodin.

Při výrobě Morany potřebovali žáci velkou pomoc při navlékáním vyfouknutých vajec a kompletací. Komplikované bylo následné vylovení Morany z řeky po skončení akce.

Žáky nejvíce zaujala je aktivita tvoření jarních motivů a dramatizace jara.

Během diskuse si uvědomili, jak moc je rozdílný náš současný život s životem našich předků. Že nás mnohem méně vnímáme změny v přírodě, střídání ročních období. Téměř ho neovlivňuje, co se zrovna venku děje. Žijeme v „bublině“ svých domů, aut a školy.

Na projekt může navazovat aktivita přinášení „líta“, společně s občany obce.

12 SLUNOVRAT

Termín uskutečnění projektového dne: 22. - 24.červen (nebo nejbližší možný termín)

Časová náročnost: 6 vyučovacích hodin, vhodný čas realizace v odpoledních /večerních hodinách

Cílová skupina: žáci 1. – 5. ročníku

Cíle:

Žák:

- naučí se alespoň 5 rostlin, které rostou v okolí,
- vytvoří si alespoň jeden výrobek vztahující se k ke slunovratu/vyzkouší si sekání trávy, srpem,
- vyjádří dramtizací své pocity,
- zažije rituál oslavy slunce

Příprava projektu:

- zajistit si pomocníky z řad kolegů rodičů, nebo starších žáků,
- domluvit kosiče a srpy,
- prozkoumat okolí, kam se vypravit na květiny a přírodniny,
- vytisknout, zalaminovat a nastříhat kartičky

Pomůcky:

- pomůcky na výrobu klobouků a věnce,
- literatura na určování rostlin,
- srpy na sekání trávy,
- Orffovy nástroje, bicí nástroje,
- Badatelské deníky psací a kreslicí potřeby

Realizace

1. zahájení, motivace

Sedíme v kruhu, probíhá diskuse. Co se Ti vybaví, když se řekne léto.

Zavři oči, popiš vůně.

Přečteme úryvek z knihy (příloha č. 6.1)

2. letní hry

Přesuneme se ven (na zahradu, školní dvůr, mimo areál na louku)

Postupně hrajeme hry s letní tematikou (příloha č. 6.2).

Hra na louku, na zahradu, letní vůně, na kukačku

3. co tu kvete?

Vyhlédneme si louku v blízkosti školy, okraj lesa, kde kvete v tomto období co nejvíce druhů rostlin. Žáci si s sebou vezmou své badatelské deníky (pokud používají), nebo sešit/papíry, knihy a klíče k určování rostlin. Rozdělí se do skupin. Zapisují si názvy květin a zakreslují je do deníku. Zjišťují, zda se rostlina jedlá a k čemu se používá. Jestli je chráněná.

Po aktivitě se sejdou a sdílí své poznatky s ostatními skupinami.

4. svatojánský věnec, panenka z trávy, květinové klobouky

Žáci si vyberou rostliny, které se dají použít na výrobu svatojánského věnce, panenky (příloha č. 6.3) nebo klobouku. (příloha č. 6.4). Aktivita je vhodná zejména pro dívky.

Chlapcům nabídneme ukázkou kosení, mohou si vyzkoušet sekání srpem.

5. Rituál ohně

Oheň je neodmyslitelně spjat s oslavou slunovratu. Symbolizuje sílu slunce. Sezení kolem ohně patří k rituálům každé komunity.

Zapalujeme v podvečer tak, abychom do setmění stihli ještě následující aktivitu.

Oheň využijeme ke zhodnocení dne a prezentaci výrobků.

Pantomimou, nebo tancem vyjádříme léto (možno doprovázet na Orffovy a různé bicí nástroje)

Sezení kolem ohně využijeme k diskusi na zhodnocení projektového dne.

Přečteme úryvek z knihy Divá Bára od Boženy Němcové. (příloha č. 6.5)

6. Svatojánská kytice

Po dočtení úryvku odcházíme na vybranou louku na sběr svatojánských bylin, pokud jsou k dispozici – nejčastěji třezalka, řebříček, mateřídouška, heřmánek, řepík, chrpa, kontryhel, mařinka, jitrocel. Sváží se do kytice a vloží pod polštář, aby se splnila tajná přání.

6. Závěrečná reflexe

Realizace projektového dne proběhla jako součást školy v přírodě (poslední večer). Účastnilo se ho také několik rodičů, kteří využili pozvání k návštěvě. Z důvodu špatné epidemiologické situace předchozích let došlo k realizaci až v červnu 2022.

Pro žáky byl projekt zpestřením školy v přírodě. Výroba klobouků zaujala i chlapce. Kosení se ujali starší chlapci, vyzkoušeli si i kosu.

Při závěrečné reflexi sdíleli žáci jako nejoblíbenější aktivitu kosení a výrobu klobouků.

V pozdních večerních hodinách můžeme žákům připravit „bojovku“ s nadpřirozenými bytostmi, na které naši předci věřili (vodníci, rusalky, víly)

Nasbírané byliny můžeme nasušit a postupně ve škole zpracovávat na čaje, kosmetiku, sirupy apod.

13 ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ REALIZACE PROJEKTOVÝCH DNŮ

Projektové dny lidových tradic měly být realizovány během jednoho školního roku tak, aby byly chápány jako opakující se cyklus událostí. Bohužel epidemiologická situace byla taková, že uskutečnění probíhalo tři roky. Nejúspěšnější z tohoto pohledu byl rok 2022. Některé projekty se realizovaly vícekrát, některé pouze jednou. U projektů, které se podařilo zopakovat, se osvědčilo pracovat vždy podle stejného scénáře. Žáci je přijali jako rituály, které jsou v základu neměnné. Pamatovali si, jaké aktivity budou zařazeny a těšili se na ně. Připravili si například mnohem propracovanější kostýmy na masopust, rychleji se rozdělili do skupin, rolí apod. Každý rok přichází skupinka žáků prvního ročníku, pro které je akce nová a starší spolužáci jsou jim oporou. Díky nim se mnohem rychleji zapojí do aktivit, které by jim mohly činit potíže. Například vyjadřování pocitů a názorů při společných diskusích, nebo praktických činností vyžadujících zručnost.

Určené byly žákům prvního stupně základní školy. Realizací se dobrovolně účastnili i žáci druhého stupně, rodiče, nebo byli přizváni občané obce, v které škola sídlí a děti z lesní školky. Jedním ze základních cílů těchto dnů bylo propojení komunit školy, rodiny a obce. U projektových dnů Masopust a Vítání jara se podařilo založit novou tradici ve spolupráci školy a obce. Do budoucna je plánováno přizvání okolních škol, což se zatím vzhledem k popisované situaci nepodařilo.

Časová dotace realizace jednotlivých projektových dnů byla 5–6 vyučovacími hodinami, převážně dopoledního programu. Vzhledem k lepšímu propojení aktivit s okolními subjekty je vhodné část realizovat v odpoledních hodinách, nebo o víkendu. Zejména masopustní průvod, vynášení zimy, nebo slunovrat. Některé aktivity vyžadovaly větší časovou dotaci, než bylo plánováno. Takové situace se řešily společně se žáky. Pokud to bylo možné, prokládala se činnost jinou aktivitou. Například při výrobě vánočního betlému někteří žáci dokončovali své postavy, ostatní začali s přípravou hostiny. Někdy došlo k prodloužení akce třeba o jednu vyučovací hodinu. Nabídku vypuštění, nebo zkrácení následující aktivity žáci nepřijali.

Příprava projektových dnů byla náročnější než na klasickou výuku. Osvědčila se role koordinátora akce, který plánuje celou akci a organizuje realizaci. Důležitá je podpora kolegů a rodičů. U některých projektů je potřeba myslet předem na materiální zajištění.

Například u projektu Dožínky. Vzhledem k tomu, že sklizeň obilí probíhá během prázdnin, je nutné si s předstihem zajistit klasy na výzdobu a další zpracování.

Doporučuji věnovat přípravě velkou pozornost, vše si důkladně předpřipavit a na projektový den nechávat jen nutné symbolické dokončení. Například u masopustních masek, vánoční výzdoby apod.

Pro vlastní realizaci se osvědčila centra aktivit, vytvořená před zahájením projektu. Materiál je možno mít v boxech, krabicích, ale připravený na místě, kde bude aktivita probíhat.

Na závěr je velmi důležité zhodnocení akce, zpětná vazba od žáků a všech zúčastněných osob a důkladné zaznamenání postřehů pro další realizace. Projektové dny nebyly hodnoceny známkou, cílem byl vlastní prožitek. Shrnutí a hodnocení akce probíhalo formou diskuse v kruhu. Výstupem z projektových dnů je výrobek, záznam v deníku, zážitek.

Nejoblíbenějšími aktivitami projektových dnů se ukázala hra, při které se žáci mohli vžít do role. Například hra na statek, probouzení jara, vánoční příběh. I žáci, kteří se zatím ostýchají vyjádřit své názory a pocity před ostatními, byli při těchto aktivitách uvolnění a dokázali se do nich ponořit. Velmi oblíbené byly také praktické činnosti spojené s vařením a tvořením, ze kterých byl hmatatelný výstup.

ZÁVĚR

V diplomové práci bylo představeno šest metodických návodů na Projektové dny lidových tradic. Jako východiska k nim byla zpracována historie svátků a tradic v národní i regionální rovině a jejich ukotvení v RVP, zásady a přínos dramatické výchovy a projektové výuky na prvním stupni ZŠ a vymezení regionu, ve kterém probíhala realizace.

Konkrétní témata byla vybrána taková, aby byla plynule rozložena do celého školního roku. Tzn. dva podzimní, dva zimní a dva jarní projekty.

I přes nepříznivou epidemiologickou situaci v posledních letech se podařilo všechny projektové dny alespoň jednou zrealizovat v plném rozsahu.

Příprava i realizace projektových dnů je časově a didakticky náročná. Jejich zařazení do výuky se ovšem mnohonásobně vyplatí. Žáci mají možnost dané téma prozkoumat všemi smysly, z různých pohledů a alespoň částečně se podílet na jejich tvorbě. Právě tyto akce si zpětně velmi dobře detailně vybavují. Zvláště, pokud je během své školní docházky zažijí vícekrát. Je tak větší šance, že budou předávat tyto odkazy našich předků další generaci.

Tradic a zvyků, které je možné zpracovat formou projektových dnů, je samozřejmě mnohem více než uvedených šest. Ve své praxi se mi osvědčilo vybrat si několik, které se budou opakovaně připomínat například právě formou projektových dnů a nim každý rok přidat jednorázovou akci (sv. Václav, dušičky, Hromnice, některý z adventních nebo Velikonočních svátků, otevírání studánek, letnice, apod). Z některým může vzniknout nová školní tradice. Takto se vzhledem k umístění naší školy spontánně přidala každoroční svatováclavská pouť do Staré Boleslavi.

Zařazení projektových dnů a dramatické výchovy do výuky mělo velký přínos v oblasti komunikace, spolupráce a prevence sociálně patologických jevů. Žáci se postupně naučili lépe vyjadřovat své pocity, emoce, hodnoty, názory a pracovat s nimi. Navzájem se poznali v nových situacích. Vzhledem k tomu, že jsou projekty hodně zaměřené na praktické činnosti, dávaly vyniknout i žákům, kteří tuto možnost při klasické výuce nemají. Práce ve

skupinách dala vzniknout novým přátelstvím. V neposlední řadě byly přínosem pro vzájemný vztah učitelů a žáků.

RESUMÉ

Diplomová práce obsahuje Projektové dny lidových tradic na prvním stupni základní školy

V teoretické části se zabývá zakotvením lidových tradic ve vzdělávacím programu na prvním stupni, jejich historií a specifiky regionu Mladoboleslavsko, možnosti využití dramatické výchovy a projektové výuky.

V praktické části představuje šest metodických návodů na projektové dny, jejich realizaci a evaluaci a doporučení pro praxi.

RESUME

The diploma thesis contains Project days of folklore traditions in the first grade of primary school.

The theoretical part deals with embedding folk traditions in the first grade of primary school, history of national folklore traditions and specifics of Mlada Boleslav region, the possibility of using drama and project education.

The practical part contains six methodical instructions of project days, their realization, evaluation and recommendations for practical use.

SEZNAM LITERATURY

BLÁHOVÁ, Krista. *Uvedení do systému školní dramatiky: dramatická výchova pro učitele obecné, základní a národní školy*. Praha: IPOS – Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 1996. ISBN 80-7068-070-9.

COUFALOVÁ, Jana. *Projektové vyučování pro první stupeň základní školy: náměty pro učitele*. Praha: Fortuna, 2006. ISBN 80-7168-958-0.

HENDRICK, Carl a Robin MACPHERSON. *Co funguje ve třídě?: most mezi výzkumem a praxí*. Přeložil Pavla LE ROCH. Praha: Euromedia Group, 2019. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-7617-335-4.

HERČÍK, Karel. *Čtení o Mladé Boleslavi*. 3., rozšířené vydání. Mladá Boleslav: Kultura města Mladá Boleslav, 2013. ISBN 978-80-260-4993-7.X

JANOVEC, Ladislav. *Český rok: včera a dnes*. Ilustroval Martin IZÁK, ilustroval Lenka IZÁKOVÁ. Říčany: Sun, 2018. ISBN 978-80-7567-306-0.

KASÍKOVÁ, Hana. *Kooperativní učení, kooperativní škola*. Ilustroval Stanislav FIALA. Praha: Portál, 1997. Pedagogická praxe (Portál). ISBN 80-7178-167-3.

KINDLOVÁ, Monika a Martina BOLEDOVIČOVÁ. *Tradinář: rodinný a tvořivý rok plný oslav a rituálů*. Praha: Smart Press, 2019. ISBN 978-80-88244-06-6.

KOTEN, Tomáš. *Škola? V pohodě!: metody, hry a formy práce pro realizaci učiva, pro dosažení očekávaných výstupů a rozvoj klíčových kompetencí*. Most: Hněvín, 2006. ISBN 80-86654-18-4.

KRČEK, Josef. *Příběhy dvanácti měsíců*. Ilustroval Renáta FUČÍKOVÁ. V Praze: Albatros, 2015. ISBN 978-80-00-04104-9.

LADA, Josef a Květoslav DUFEK. *Tradiční český rok*. Praha: Bambook, 2018. ISBN 978-80-247-5173-3.

MOTLOVÁ, Milada. *Český rok od jara do zimy*. Ilustroval Tomáš ŘÍZEK. V Praze: Fortuna Libri, 2010. ISBN 978-80-7321-522-4.

MACHKOVÁ, Eva. *Dramatika, hra a tvořivost*. Jinočany: H & H, 2017. ISBN 978-80-7319-125-2.

MACHKOVÁ, Eva. *Jak se učí dramatická výchova: didaktika dramatické výchovy*. Praha: Akademie múzických umění, Divadelní fakulta, Katedra výchovné dramatiky, 2004. ISBN 807331021x.

MACHKOVÁ, Eva. *Metodika dramatické výchovy: zásobník dramatických her a improvizací*. 13. vydání. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2015. ISBN 978-80-7068-298-2.

- MACHKOVÁ, Eva. *Úvod do studia dramatické výchovy*. Praha: IPOS, 1998. ISBN 80-7068-103-9.
- NĚMCOVÁ, Božena. *Divá Bára*. Brno: Tribun EU, 2008. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-7399-484-6.
- POLÁK, Jaromír. *Kalendárium Benátecka: události města Benátek nad Jizerou a okolí ve druhém tisíciletí*. Benátky nad Jizerou: Město Benátky nad Jizerou, 2014. Benátecká knihovnička. ISBN 978-80-260-7119-8.
- PŘÍKAZSKÁ, Tereza. *Lidové tradice pro šikovné ruce: 28 inspirací tvorbou našich prababiček*. V Brně: CPress, 2020. ISBN 978-80-264-3122-0.
- SPIPKOVÁ, Vladimíra. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Praha: Portál, 2005. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-942-9.
- ŠOTTNEROVÁ, Dagmar. *Jaro: [zvyky, obyčeje, náměty, návody, pohádky, příběhy a hry]*. Ilustroval Jitka TLÁSKALOVÁ. Olomouc: Rubico, 2007. ISBN 978-80-7346-074-7.
- ŠOTTNEROVÁ, Dagmar. *Léto a podzim*. Ilustroval Jitka TLÁSKALOVÁ. Olomouc: Rubico, 2006. ISBN 80-7346-066-1.
- ŠOTTNEROVÁ, Dagmar. *Zima*. Ilustroval Jitka TLÁSKALOVÁ. Olomouc: Rubico, 2005. ISBN 80-7346-059-9.
- ŠTĚPNIČKOVÁ, Kateřina, Marcela FIEDOROVÁ a Dominika JÍCHOVÁ. *Svět v jednom dni: projektové dny s rozvojovou tematikou pro 2. stupeň ZŠ*. Olomouc: ARPOK, 2014. ISBN 978-80-905361-7-3.
- TINKOVÁ, Eva a Martina KOMSOVÁ. *České svátky a tradice*. Ilustroval Jan HORA. Prostějov: Computer Media, [2015]. Naučné karty. ISBN 978-80-7402-181-7.
- TRNKOVÁ, Klára. *České tradice a zvyky*. Praha: Studio trnka, 2021. Edice naší babičky. ISBN 978-80-87678-93-0.
- VÁCHOVÁ, Šárka. *Chaloupka na vršku*. 2. vydání (v této úpravě 1.). Praha: Česká televize, 2015. Dětská knihovnička. ISBN 978-80-7404-159-4.
- VALENTA, Josef. *Metody a techniky dramatické výchovy*. Praha: Grada, 2008. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1865-1.
- VALIŠOVÁ, Alena, Hana KASÍKOVÁ a Miroslav BUREŠ. *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3357-9.
- ZEMANOVÁ, Mirka. *Na Hromnice o hodinu více: české pranostiky a přísloví*. Brno: Computer Press, 2009. ISBN 978-80-251-2576-2.

ZÍBRT, Čeněk. *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha: Vyšehrad, 1950.

Boleslavan: vlastivědný sborník Mladoboleslavska a Benátecka. Mladá Boleslav: Učitelská jednota Komenský, 1925 – 1938

Internetové zdroje

Benátky nad Jizerou, [online] Dostupný z <https://www.benatky.cz/mesto/historie-mesta/>
[cit. 20.2.2022]

MŠMT, *Rámcový vzdělávací program, Výzkumný ústav pedagogický v Praze* [online]
Dostupný z [www: https://www.msmt.cz/file/43792_1_1](https://www.msmt.cz/file/43792_1_1)
[cit. 26.2.2022]

Kolovrat, aneb Slovanské slavnosti v průběhu roku [online] Dostupný z
<http://www.slovanskykruh.cz/2017/03/kolovrat-aneb-slovanske-slavnosti-v-prubehu-roku>
[cit. 22.12.2021]

SEZNAM PŘÍLOH

Projekt slavnost sklizně

Příloha č. 1.1 kartičky se zemědělskými plodinami

Příloha č. 1.2 hra na mlatce, říkadla, písničky

Příloha č. 1.3 recept na housky

Příloha č. 1.4 recept na švestková povidla

Příloha č. 1.5 recept na jablečný mošt

Příloha č. 1.6 recept na výrobu másla ze smetany

Příloha č. 1.7 recept na bramborovou polévku

Příloha č. 1.8 dětské hry

Příloha č. 1.9 příběh s otevřeným koncem

Svatý Martin

Příloha č. 2.1. příběh o sv. Martinovi

Příloha č. 2.2 pranostiky

Příloha č. 2.3 recept na svatomartinské rohlíčky

Příloha č. 2.4. návod na vitráže

Příloha č. 2.5 píseň o sv. Martinovi

Staročeské Vánoce

Příloha č.3.1 úryvek z knihy Chaloupka na vršku

Příloha č.3.2 návod na vytvoření loutky

Příloha č. 3.3 pokrm vánoční muzika

Příloha č. 3.4 Staročeský vrkoč

Příloha č. 3.5 úryvek ze vzpomínek Karla Sellnera na Vánoce na Mladoboleslavsku (přelom 19. a 20. století)

Masopust

Příloha č. 4.1 Píseň Masopust držíme

Příloha č. 4.2 Masopustní masky

Příloha č.4.3 maska klibny a medvěda

Příloha č. 4.4 vozembouch

Příloha č.4.5 masopustní koblihy

Příloha č. 4.6 masopustní písně

Příloha č. 4.7 Masopustní příběh

Příchod jara, vynášení zimy

Příloha č. 5.1 Úryvek z knihy Chaloupka na vršku, Jak se Anička bála Smrtky

Příloha č. 5.2 Hra na Smrtku

Příloha č. 5.3 Výroba Morany

Příloha č. 5.4 Písně a říkanky k rituálu Vynášení Morany

Slunovrat

Příloha č. 6.1 úryvek z knihy

Příloha č. 6.2 Letní hry

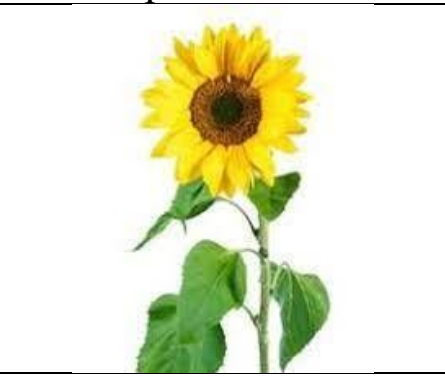
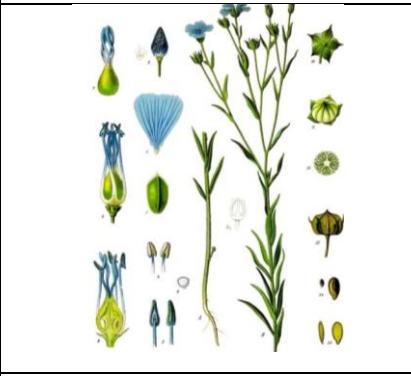
Příloha č. 6.3 Návod na výrobu svatojánského věnečku a panenky z trávy

Příloha č. 6.4 Úryvek z knihy Divá Bára

I PŘÍLOHY K PROJEKTU SLAVNOST SKLIZNĚ

Příloha č. 1.1

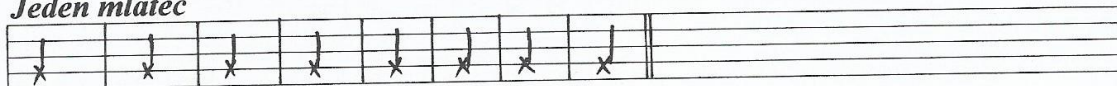
Kartičky zemědělských plodin a jejich názvy

		
pšenice	žito	oves
		
čočka	pohanka	Hrách
		
kukuřice	řepa cukrová	lilek brambor
		
mák setý	slunečnice	len setý

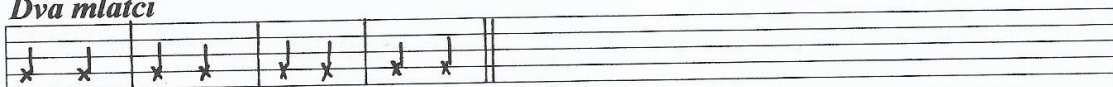
Příloha č. 1.2
Hra na mlatce

HRA NA MLATCE

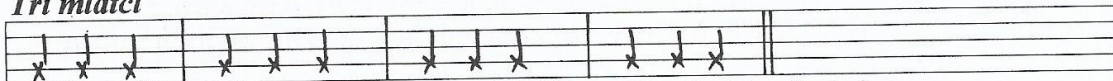
Když se obilné snopy svezly do stodoly na mlat, pustili se do nich mlatci. Pomocí cepů oddělovali zrno od stébel. Aby jim práce rychleji ubíhaly, vymýšleli si různé říkačky. Na každou slabiku musel jeden z nich pěkně po řadě udeřit cepem o zem. Rytmus mláčení se měnil počtem mlatců.

Jeden mlatec

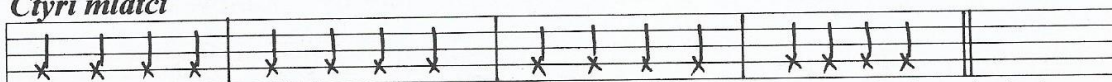
Chlop, chlop, klop, klop, tak, tak, sám, sám.

Dva mlatci

My dva kle-pem rá-ny ce-pem. (nebo)
Sel-ka pe-če buch-ty s má-kem,
po-sí-lá je za vo-já-kem. (nebo)
Ta-ky tro-chu do pyt-líč-ka,
ať má hu-sa i sle-pič-ka.

Tři mlatci

Vez-mi cep, pojed' na mlat, dám ti chléb, dám ti plat. (nebo)
Dej mou-ky na vdol-ky pro na-še pa-chol-ky. (nebo)
Čert se-dí na pat-ře, dí-vá se na mlat-ce,
chyt' si ho, můj brat-ře!

Čtyři mlatci

Snop na pat-ře, shod' ho, brat-ře, shod' ho do-lů, na sto-do-lu. (nebo)
Čty-ři stra-ny a dvě brá-ny, na pro-střed-ku du-py, du-py. (nebo)
Buch-ty v pe-ci, chléb na pe-ci. S má-slem buch-ty, s má-slem buch-ty. (nebo)
Mi-lej s mi-lou ře-žou pi-lou, tá-ta s má-mou dě-ti ve-dou,
dě-dek s bá-bou pe-ří de-rou.

Pět mlatců

Pá-tej do pek-la, je-den za dru-hým. (nebo)
Pá-tej vo-mí-tá, koš-tě jen lí-tá. (nebo)
Půl pá-té ko-py, půl pá-té kopy.

Příloha č.1. 3

Housky

Suroviny:

500g hladké mouky

250 ml vody

50g změkklého sádla

15 g čerstvého droždí

10 g soli

Mák, nebo kmín na posyp (můžeme použít i naše vyrobené vločky, pokud se podařily)

Housky pečeme z dvojité až trojitě dávky, podle počtu žáků. Žáci si přepočítají suroviny

Pokud se nám podařilo namlít mouku, můžeme symbolicky přidat do těsta. Čerstvá mouka není na pečení vhodná, ale symbolicky ničemu neuškodí a žáci mají radost, že se použila i jejich vlastnoručně vyrobená.

Postup:

Mouku a sůl dáme do velké mísy a promícháme. Uprostřed uděláme důlek, do kterého nalijeme část vody, nadrobené droždí a rozmícháme s částí mouky na řídké těsto.

Zakryjeme a necháme vzejít kvásek, asi 15 minut

Přidáme zbytek vody a zapracujeme sádlo. Hněteme, dokud nevytvoříme kompaktní těsto. Žáci se střídají u hnětení a držení mísy.

Necháme kynout cca 60 minut, dokud nezdvoujnásobí svůj objem

Z nakynutého těsta odřezáváme kousky, vyválíme váleček, ze kterým tvarujeme housku (lze najít návod na YouTube, pletení z jednoho pramene)

Housku si můžou přijít uplést i žáci z ostatních skupin, kteří nemají tak náročný úkol

Upletené housky posypeme, položíme na plech s pečícím papírem, necháme cca 20 minut dokynout

Pečeme asi 10 minut na 230 stupňů

Po upečení přeneseme na mřížku a necháme vychladnout

Příloha č. 1.4

Švestková povidla

Švestky omyjeme, rozkrojíme a vypeckujeme. Nakrájíme na menší kousky a dáme vařit v pánvi nebo kastrolu. Přivedeme k varu a snížíme teplotu, aby povidla jen probublávala. Na míchání používáme plochou dřevěnou vařečku.

Pokud by byla povidla příliš kyselá, můžeme přisladit (cukr přidáváme až ke konci vaření, aby nezkaramelizoval a nezhořkl) nebo dochutit například skořicí.

Vaříme, dokud se za vařečkou netvoří brázda.

Tuto fázi vaření v našem případě nedocílíme, stačí nám „rozvar“, který použijeme na housky. Můžeme je namazat, nebo do povidel namáčet

Zbývající povidla dovaříme po ukončení projektu a nalijeme do malých skleniček. Můžeme je přinést do školy a rozdat žákům, jako připomínku projektu

Příloha č. 1.5

Jablečný mošt

Jablka omyjeme, nakrájíme na malé kousky a lisujeme.

Použít můžeme lis na mošt, domácí odšťavňovač, nebo jablka nastroháme a šťávu vylisujeme přes plátno „ždímáním“

Přelijeme do džbánu a dáme vychladit. Mošt je určen k rychlému použití, nikoliv skladování.

Příloha č. 1.6

Máslo

Vysokoprocentní smetanu (minimálně 33 %) nalijeme do PET lahve a třeseme dokud se neoddělí máselná hmota od podmáslí (5- 8 minut, podle intenzity třesení)

Počet lahví je stejný jako počet žáků ve skupině.

Syrovátku přelijeme zvlášť, žáci mohou ochutnat.

Máselnou hmotu dochutíme dostupnými bylinkami (pažitka), solí, medem

Část hmoty necháme natural na dnešní oběd (bude se kombinovat s povídky, tak není vhodně slané)

Přendáme do malých misek

Příloha č. 1.7

Bramborová polévka

Při naší realizaci jsme vařili v kotlíku na ohni, tak příprava začínala přípravou ohně (chlapecká část skupiny)

Suroviny: sádlo, 2l vody, 500 g brambor, 200 g kořenové zeleniny (mrkev, celer, petržel)

Cibule, sušené houby, pokud máme k dispozici (děti často nemají rádi, můžeme vynechat)

česnek, sůl, majoránka na dochucení, ovesné, nebo naše vlastní vločky na zahuštění

Postup:

Brambory, zeleninu, cibuli nakrájíme

Na sádle zpěníme cibuli, přidáme brambory a zeleninu, (houby) zalijeme vodou a necháme vařit. Před dokončením (když jsou všechny suroviny měkké) přisypeme vločky a provaříme, dochutíme solí, česnekem a majoránkou. Přelijeme do servírovací nádoby

Příloha č. 1.8

Hra na ovce a vlka:

Děti si zvolí pastýře a vlka. Ostatní jsou ovečky. Pastýř stojí na jedné straně a proti němu v řadě ovečky. Vlk stojí stranou uprostřed.

Pastýř: „Ovečky, ovečky, pojdte domů“

Ovečky: „Nemůžeme“

Pastýř: „Pro koho?“

Ovečky: „Pro vlka“

Pastýř: „Kde je vlk?“

Ovečky: „Číhá v lese“

Pastýř: „Ovečky, ovečky, pojdte domů“

V tu chvíli ovečky vyrazí k pastýři a vlk se je snaží pochyťat. Kterou chytí, stane se pomocnicí, dokud nepochytají všechny ovečky. Vítězná ovečka se stane pastýřem v další hře

Hra na zvon

Hráč se postaví těsně vedle sebe do kruhu. Rozpočítá vadlem se určil jeden z nich jako „srdce zvonu“

„Jedna, dva, tři, čtyři, pět, na kolibě roste květ.

Bača pěkné ovce má, zrána jich tam pásává.“

Srdce si stoupne doprostřed kruhu, ruce připažené. Ostatní si ho přehazují ze strany na stranu. Pokud se srdci podaří vytlačit někoho z kruhu, vyměnil si s ním místo a stala se srdcem zvonu.

Hra Do důlku

V zemi se udělá důlek. Z určité vzdálenosti se vhodí fazole, nebo kuličky. Všechny najednou, nebo postupně. Kdo se trefil nejvíce krát, začal s cvrnkáním zbylých uliček (fazolí) do důlku. Když se netrefil, pokračoval další. Všechny bral ten, kdo měl nejdříve všechny v důlku.

Příloha č. 1.9

Příběh

KOČIČKA MADLA NA BRIGÁDĚ

Vladimír Míka, Miroslav Cerman

Léto pomalu končí, na poli za Majdinou zahrádkou se něco zajímavého děje. „Chlupe,“ volá Majda, „pojď se podívat!“ Zemědělci sbírají vyorané brambory. I když je zde málo lidí, práce jim jde od ruky.

Majda dostane nápad: „Chlupe, proč bychom nepomohli? Škoda každé brambory, která zůstane v brázdě. Mám v domečku dva košíky, vezmeme je a půjdeme na brigádu.

Oba se s chutí pustili do práce, aby jim lépe ubíhala, zpívali si a povídali. Potom si Chlup vymyslel soutěž, kdo dříve nasbírá plný košík. Rychlejší byl Chlup, Majda zase objevila největší bramboru.

Při pilné práci Majdě a Chlupovi notně vytrávil. Tu si vzpomněli na obrázek z pohádkové knížky, na kterém si pasáči pekli brambory v popelu ohně. „Majdo, zkusíme to také,“ navrhl Chlup „Ty budou dobré!“ těší se Chlup. „Ale jak si rozděláme ohníček?“ ptá se Majda. „To je jednoduché, včera jsem na louce pod lesem našel úplně nový zapalovač,“ odpovídá Chlup.

Nasbírali suchou bramborovou nať, přidali trochu slámy a už je ohniště hotové. „No jo,“ bojí se Majda, „ale co když nám oheň rozfouká vítr?“ „Nevadí,“ říká Chlup, „schováme se i s ohníčkem před větrem támhle za stoh.“

II PŘÍLOHY K PROJEKTU SV. MARTIN

Příloha 2.1

Příběh o sv. Martinovi

Narodil se kolem r. 316 v římské provincii Panonii (dnešní Maďarsko). Jeho otec byl statečný rytíř a sloužil jako velitel římských vojáků. Byl pohan a uctíval boha války Marta. Z narození syna měl velkou radost a věřil, že syn bude také zdatným válečníkem, proo mu dal jméno Martin.

Když Martinovi bylo dvanáct let, dozvěděl se o lidech, kteří neuznávají římské bohy, jejich tajným znamením je ryba a chtějí být všem lidem bratry a sestrami. Říká se jim křesťané. Jednou večer se toulal ulicemi a všiml si domu, nad jehož dveřmi byla do kamene vyrytá ryba a z něhož se ozýval zpěv. Dlouho nerozhodně postával před domem, naslouchal zpěvu a prohlížel si znamení ryby, než se odhodlal vstoupit dovnitř. Tak se Martin poprvé setkal s křesťany, kteří si získali jeho srdce. Jakmile se mu naskytla příležitost, tajně za nimi odcházel a jeho duše se plnila podivuhodnou láskou k člověku, ke zvířatům a ke všemu tvorstvu.

Už v patnácti letech se podle rozhodnutí svého otce stal vojákem. Po otci zdědil Martin odvalu a po matce dobré srdce. Být vojákem znamenalo mnoho strádání a tvrdé boje. Během služby u vojska ztratil Martin všechno spojení s křesťany. Jako vojákovi mu nikdy nebylo veselo. Měl sílu a odvalu k boji, jeho srdce však bylo prázdné. Toužil po životě v osamění a rozjímání po vzoru prvních poustevníků. Vojenská povinnost mu však bránila tento sen uskutečnit.

Jednou na podzim, když už začínalo být chladněji, dostali sloužící vojáci a důstojníci nové oblečení. Také Martin obdržel velký široký plášť, který měl podšívku z ovčí kůže a byl tak dlouhý, že zakryl i koně. Byl chladný listopadový den, a ledová vítr rval poslední suché listy z téměř holých stromů. Když Martin s několika svými druhy vjížděl do města Amiensu, spatřil najednou choulit se u městské brány polonahého promrzlého žebráka. Když ho Martin mýjel, zvedl ubožák ruku, zašeptal slova, která hned odvál vítr, a prosebně pohlédl na Martina velkýma očima. Nikdo z jeho druhů si chudása nevšímal. Martin, protože u sebe neměl peníze, ani nic cenného, čím by mohl bližního v nouzi obdarovat, stáhl svůj plášť,

mečem jej rozťal na dvě poloviny, sklonil se hluboko k žebrákovi a jednu mu daroval. Sám si přehodil zbytek pláště přes ramena a ujížděl dál.

Příští noci usnul hlubokým spánkem a slyšel, jak někdo volá jeho jméno. Kolem něj se rozlilo světlo a spatřil dva anděly, jak drží polovinu jeho pláště. Za nimi se objevil obličej žebráka, jasný jako slunce, se zářícíma očima. Ozval se hlas: „Martine, v žebrákovi i zahřál mou bídu. Jsem bratrem všech lidí“. Když obraz zmizel, Martinovo srdce prostoupila teplá sluneční záře, která už nikdy nevyhasla.

Pod vlivem tohoto vidění se dal Martin ihned pokřtít, a jakmile k tomu byla příležitost, požádal o propuštění z vojska. Založil mnišskou osadu, v níž vznikl první klášter v Galii. Ačkoliv toužil žít v ústraní dokonce svého života, byl věřícími zvolen biskupem města Tours. I ve svém novém úřadě zůstal vzorem chudoby a pokory, žil v malé chatrči, kolem níž vyrostla nová osada mnichů, později známý klášter Marmoutiers. Mniši zde vedli zbožný obyčejný život podle Martinova vzoru. Přicházeli sem nemocní i zoufalí lidé, přestárlí i hříšníci. Pro Martina byli všichni bratry. Protože už neměl plášť ani majetek, bohatě rozdával dary svého srdce a své duše.

Martin se dožil vysokého věku. Nad jeho hrobem v Poitiers vznikl velkolepý chrám, který je dodnes známým poutním místem.

Příloha 2.2

Pranostiky

Na svatého Martina bývá dobrá peřina.

Na svatého Martina kouřívá se z komína.

Svatý Martin přijíždí na bílém koni.

Přijede-li Martin na bílém koni, metelice za metelicí se honí.

Martin a Kateřina na blátě – Vánoce na ledě.

Martinův led bude voda hned.

Jižní vítr na Martina – mírná zima.

Na svatého Martina nejlepší je husina; pohled' na hrud' i na kosti, poznáš, jaká zima se přihostí.

Na svatého Martina husa nejpěkněji zpívá (na pekáči).

Svatý Martin usedá s díkem u teplých kamen.

Příloha 2.3

Svatomartinské rohlíčky

Suroviny na 20 ks: 250 g hladké mouky, 1 lžice moučkového cukru, 2 žloutky, 125 g másla

75 ml smetany 33 %, špetka soli

Ořechová náplň:

100 g mletých ořechů, 65 g moučkového cukru, 1 bílek, 1 vanilková cukr

Tvarohová náplň:

250 g tučného tvarohu, 50 g moučkového cukru, 2 žloutky

Ze všech surovin vypracujeme hladké, nelepivé těsto. Těsto zabalíme do potravinářské fólie a necháme odpočinout 20 minut v lednici. Mezitím si připravíme náplně.

Těsto rozdělíme na 5 dílů a z každého vyválíme do kruhu na tloušťku asi 3 mm. Nožem rozdělíme na trojúhelníky (jako pizza)

Na širší okraj dáme lžičku náplně a stočíme směrem do cípu trojúhelníku. Vytvarujeme rohlíček. Potřeme rozšlehaným vejcem a pečeme v předehřáté troubě 20 minut na 180 stupňů.

Hotové rohlíčky posypeme moučkovým cukrem.

Příloha 2.4

Vitráže

Předlohu obkreslíme na pečící papír. Vybarvíme fixami a obtáhneme černým fixem. Na čtvrtku obkreslíme obrys a vystříhneme. Místo vystiženého místa nalepíme vybarvenou vitráž z pečícího papíru. Umístíme proti světlu (například na okno)

Příloha 2.5

Píseň o sv. Martinovi

Martin 3

Tajemně č. text Jan Dostál

Em G C G D C Em G D C G

1. Tem - no je kol - kolem sníh je a mráz, kam a - si kůň nese

Instrum.

Em C D Em C G D G D

Mar - ti - na zas? Hled - te, kdo v při - ko - pě chou - lí se

C G C D Em C Hm Em

tam, muž ze - šed - lý se - dí v cá - rech tam sám.

2. Hled'te, jak Martin už svůj tasí meč,
s ním prošel vítězně leckterou seč.
Plášť nachový z ramen snímá a tne:
"Ať hřeje tamtoho tak jako mne!"

3. Martine dej ať i já soucit mám,
ať druhá trápení s ním prožívám.
Ať pomáhám kde se dá vždycky rád,
svorně ať můžeme dále se brát.

III PŘÍLOHY K PROJEKTU STAROČESKÉ VÁNOCE

Příloha č. 3.1

Chaloupka na vršku

Úryvek z kapitoly „Jak byla po Vánocích svatba“

Na Štědrý den zvolal táta Tomeš: „Děti, pojdte mi pomoci postavit jesličky.“

Honzík vyskočil z postele a Andulka hned za ním. Táta položil na stůl desku a na ni postavil chlév se slaměnou střechou. Do něj umístil jesličky i s jezulátkem, Pannu Marii a svatého Josefa. Děti si rozzářeně prohlížely svatou rodinu.

„Tatínku, a kdo dělal ty panáčky?“ Zeptal se Honzík a podal z krabice tátovi figurku krále.

„svatou rodinu vyřezal můj děda a tři krále můj tatínek,“ vykládal Tomeš a postavil tři krále za sebou, jako by přicházeli ke chlévu. Mařenka přinesla košík s mechem a ovečkami. Vzala jednu ovečku s ohnutou nožkou a ukázala ji dětem.

„A tuhle ovečku vyřezal náš táta, když byl malý.“

„To já vyřezu ovečkám Ňafíka!“ nadchl se Honzík a pejsek potěšeně zaštěkal.

Pak postavili skály, obložili je mechem a do něj umístili další figurky. Každá nesla nějaký dárek pro Ježíška. Proto se jim říkalo darovníci.

Andulka si prohlížela paňmámu s husou a zasmála se: „Jé, ta vypadá jako Martínkova máma.“

Honzík zvolal: „Tenhle je celej pan učitel!“ a ukázal na mládence s klarinetem.

Mařenka připevňovala na střechu chléva anděla se zlatými křídly a celá zrůžověla, když si na Janka pomyslela.

Tatínek u jesliček zapálil svíčku. Andulce se najednou zdálo, jako by figurky ožily, a okouzleně řeka: „Tatínku, to je krása! Škoda, že tady jesličky nebudou pořád...“

Příloha č. 3.2

Návod na vytvoření loutky na vánoční betlém

Vystříhneme šablonu se stojánkem. Namalujeme postavu. Mezi jednotlivé vrstvy vložíme špejli a slepíme.

Příloha č. 3.3

Vánoční muzika

Suroviny:

Sušené ovoce (namočíme den předem) po hrstech křížaly, sušené švestky, hrušky

Hrst vlašských ořechů

2 lžičky mleté skořice, hřebíček

2 lžíce medu

½ citronu

Voda

Postup:

Sušené ovoce propláchneme, zalijeme vodou a necháme přes noc máčet.

Druhý den přidáme skořici, hřebíček a citronovou kůru a med a povaříme doměkka.

Z horkého kompotu vyjmeme koření a citronovou kůru, zakápneme citronovou šťávou.

Podáváme ozdobené plátky sušeného ovoce a vlaškými ořechy s vánočkou

Příloha č. 3.4

Staročeský vrkoč

Jako základ použijeme věnec z kynutého (vánočkového) těsta, který máme předem připravený.

Na jeho přípravu potřebujeme:

200 ml mléka

125 g másla

30 g droždí

2 lžíce cukru nebo medu

3 žloutky (2 do těsta, 1 na pomazání)

Vanilkový cukr, Citronová kůra

450 g polohrubé mouky

50 g celozrnné hladké mouky

Hrst krájených loupaných mandlí

Na ozdobu vrkoče:

4 dlouhé a 10 přepůlených špejlí

Sušené ovoce (meruňky, křížaly, švestky, hrozinky)

Červené jablko

Látkovou mašli

Na vychlazený věnec zapíchneme dlouhé špejle, které ozdobíme sušených ovocem. Do jablka zapíchneme půlené špejle ozdobené sušeným ovocem a spojíme obě části dohromady (velké špejle zapíchneme zespondu do jablka). Dozdobíme mašlí.

Příloha č. 3.5

Úryvek ze vzpomínek Karla Sellnera na dětství na Mladoboleslavsku přelomu 19. a 20. století, uveřejněném ve sborníku Boleslavan, ročník 1925 a 1938

Před Štědrým dnem hospodyně časně vstává, aby zadělala na štědrovky. Musí se povést, neboť vánočka připálená znamená nemoc, a spálená úmrtí v rodině. I hospodář byl rád povedly-li se štědrovnice, protože tak se povede i v příštím roce pšenice. Do těsta přidá hrozinek, mandlí, někdy i koření běžně nepoužívaného – anýzu a badyánu. Jsou to starosti, aby bylo štědrovek pro všechnu chasu i domácí až do Tří králů. Ruce od těsta otírá na zahradě o stromy, aby hojně ovoce daly.

Pantáta hospodář už obešel stavení, chlěvy i zahradu. Pozoruje, jaké je počasí. Je-li tichý mrazík a stromy obalené jinovatkou, bude hojnost ovoce. Fouká-li a hvízá pod lomenici je

taky spokojen. To se bude dařit obilí. Vrzal vrátka. Hospodář se jde podívat, kdo přichází. Je-li to žena, budou mít krávy příští rok jalovičky. Přišel-li muž, budou bulíčci.

Děti dostanou jen ranní polévku a pak celý den drží půst, aby viděly zlaté prasátko. Když mají hlad, dostanou topinku s česnekem, aby neměly v příštím roce osypky a vyrážky.

Dívky kontrolují barborky, zda vykvetly a mohou se příští rok zasnoubit a vdát.

Přes den se ještě poklízí, aby do západu slunce bylo všechno hotové.

V rohu světnice se postaví betlém o několika stupních. Na nejspodnějším pastýři pasou stádo oveček a koz. Pod košatými stromy našich krajů i pod palmami. Na nejvyšším stupni bylo město betlém. V popředí chlév s jesličkami, sv. Josefem a Marií. Nad chlévem se vznáší anděl a hvězda vlasatice. Na ostatních stupních okrášlených mechem a zarostlých různými stromy stoupá dlouhý proud poutníků: pastýři, děti, vandrovní kominík, hajný, rybáři, selky a všichni nesou dárky ježíškovi. U chléva se klaní tři králové s velbloudy a koňmi.

Večer se sejdou všichni u jednoho stolu i s čeládkou. Musí jich být sudý počet, lichý přináší smůlu. Proto se raději prostře ještě jedno místo navíc, pro pocestného. Nebo pozvat místního pastýře, který obchází chalupy a troubí na lesní roh a zpívá vánoční písně.

Všechny pokrmy se ke stolu donesou najednou, aby nikdo od stolu nevstával.

Hospodář položí pod stůl sekyrku. Na ni by měl každý z domácnosti bosou nohou šlápnout, aby byli všichni celý rok zdraví a nebolely je nohy.

Pod ubrus se na každý rok položí hrstka obilí, aby se hodně urodilo.

Světnice je osvětlena olejovou lampičkou a hromniční svíčkou.

Začíná se hrachovou nebo houbovou polévkou, zapraženou s vaječným svítkem. Po ní si každý nabere „muziku“ a jako hlavní chod se podává houbový kuba, někde se místo něho vaří jahelník se švestkami.

Hospodář jako první rozkrojí jablko. Hvězda znamená štěstí, křížek neštěstí. Pak vyrovná dvanáct ořechů vedle sebe. Ten, který je zkažený, ten měsíc bude špatný.

Děti večeří „peřinky“, buchtičky spařené mlékem, nebo „měchurky“, plněné mákem, nebo tvarohem.

V některých vsích kolem Jizery se podává ryba s černou omáčkou z perníku s mandlemi a hrozinkami.

Vánoční stromek se v té době ještě v chalupách neobjevil.

Zbytky jídle se opatrně seberou ze stolu a odnesou se na zahradu ke stromům, aby měly hojnost ovoce. Také kravám se odnese část zbytků, jen kosti z ryb se pálí v ohni.

Na okno se položí 12 slupek z cibule a posypou se solí. Ráno se zkontrolovaly a podle toho se určilo jaký bude měsíc. Jestli suchý, nebo mokrý.

Ke štědrému dni se váže mnoho dalších pověr. Spousta z nich pochází ještě z dob pohanských. Některé už mizí, nebo vymizely.

V noci se společně vydáváme na půlnoční. Chrám je osvícen a koledy znějí až se okna třesou. Kolem chrámu na sněhu plápolají svíčky. Ať i mrtví ví, že je dnes Štědrý večer.

IV PŘÍLOHY K PROJEKTOVÉMU DNU MASOPUST

Příloha č. 4.1

Masopust držíme

Obřadně

Ma - so - pust dr - ží - me, nic se ne - va -
V dob - rém jsme se seš - li, rá - di jsme se
dí - me po - spo - lu,
na - šli po - spo - lu,
proč by - chom se há - da - li, když jsme se tak
dří - ve než se ro - ze - jdem, ješ - tě so - bě
shle - da - li, po - zno - vu?
při - pi - jem, po - zno - vu?
Proč by - chom se há - da - li, když jsme se tak
Dří - ve než se ro - ze - jdem, ješ - tě so - bě
shle - da - li, po - zno - vu?
při - pi - jem, po - zno - vu?

Příloha č. 4.2

Masopustní masky

Strakáč – pestrobarevný oděv (z proužků látky, nebo krepáku), na hlavě papírovou špičatou čepici, je předvoj průvodu, klepe na vrata

Medvěd – na sobě má pytlovinu vycpanou hrachovinou (slámou), medvědí hlava

Medvěďář – má medvěda přivázaného na řetězu. Oba jsou součástí tzv. „vodění medvěda“. U každého domu zastaví a zatančí si. Ženy a dívky se snaží ukořistit z jeho kožichu kousek hrachoviny, aby jim slepice dobře seděly na vejcích.

Matka – dlouhá sukně, v ruce má cep, kterým ukazuje směr průvodu, na zádech má přivázaný zvonek, krepové růžičky (mělo by jich být 365)

Heitman a rychtář – mají šerpu přes levé rameno, vysoké klobouky s růžemi a červenobílými třásněmi. Spolu s matkou jsou součástí „růžičkové svatby“.

Klibna – v masce jsou dvě osoby. První drží hlavu, druhý tvoří hřbet a zadní nohy. Před sebe mají přehozené prostěradlo

Bába – nosí na zádech nůši s dítětem, nebo dědkem

Žid – na hlavě má klobouk s husími pery, dlouhé vousy, červený nos, na oblečení barevné kusy látek. Je symbolem zmatku, krádeží, smlouvání, v průvodu má za úkol krást a ukradené věci následně prodávat.

Nevěsta – za tuto masku se převlékají muži, výrazné líčení obličeje

Ženich – doprovází nevěstu, vysoký klobouk, bývá za něho převlečená žena

Turci – chodívají ve čtveřici, modří a červení. Čepice mají zdobené růžičkami

Kominík – začerňuje táře, dříve kontroloval v chalupách, jestli nezůstala v peci nějaká dobrota.

Smrt – v bílé plachtě, se strašidelným obličejem

Masky řemeslníků

Příloha č. 4.3

Maska klibny a medvěda

Příloha č. 4.4

Vozembouch

Pomůcky:

Násada (rovný klacek) cca 150 cm

Plechovky (provrtané dno), víka od plechovek (provrtaná), barvy, rolničky, krepový papír, provázek, dřívko, nebo palička (poklička)

Výroba:

Plechovky a víka nabarvíme a necháme zaschnout. Do plechovky připevníme rolničku na provázku) Pomocí provázku připevníme na násadu, dozdobíme krepovým papírem. Nahoru

připevníme víko od plechovky jako činel, na který můžeme hrát paličkou (dřívkem) nebo pokličkou

Příloha č. 4.5

Masopustní koblihy

Suroviny:

500 g polohrubé mouky, 250 ml mléka, 42 g droždí, 40 g cukru, 40 g másla, 4 žloutky

Citronová kůra a rumová tresť, špetka soli, vanilkový cukr, sádlo na smažení

Marmeláda na plnění

Postup:

Promícháme mouku se solí. Uprostřed vytvoříme důlek pro cukr, nadrobené droždí, žloutky a vlažné mléko. Počkáme, až vzejde kvásek a zpracujeme. Do těsta zpracujeme máslo. Necháme kynout na teplém místě.

Z vyváleného těsta vykrajujeme kolečka (skleničkou), na spodní dáme lžičku marmelády a přiklopíme druhou částí. Pečlivě spojíme. Nechme dokynout přikryté utěrkou.

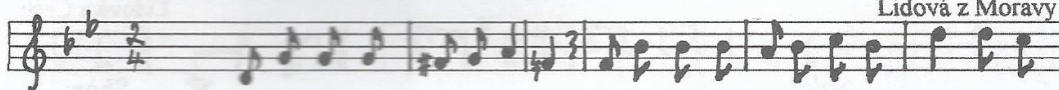
Smažíme na sádle pod poklicí, po otočení již nezakrýváme. Usmažené osušíme na papírovém ubrousku a posypeme cukrem.

Můžeme plnit až usmažené kolihy, aby nám marmeláda během smažení nevytekla. Na plnění používáme velkou stříkačku.

Příloha č. 4.6.

Masopustní písně**MUZIKANTI, CO DĚLÁTE**

Lidová z Moravy

1. Mu-zi-kan-ti, co dě-lá-te, mu-zi-kan-ti, co dě-lá-te, ej, má-te

hu-sle a ne-hrá-te, ej, má-te hu-sle a ne-hrá-te.

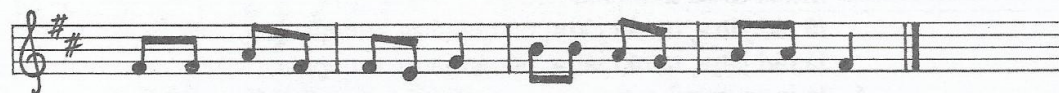
2. Zahréte mně na husličky, zahréte mně na husličky, ej, rozveselte ty děvečky, ej, rozveselte ty děvečky.
3. Zahréte mně na tu basu, zahréte mně na tu basu, ej, rozveselte všecku chasu, ej, rozveselte všecku chasu.
4. Zahréte mně všeci spolu, zahréte mně všeci spolu, ej, vyprovod'te mě až domů, ej, vyprovod'te mě až domů.

MY JSME SE V VÁM PŘIŠLI PTÁTI

Lidová z Čech

1. My jsme se k vám při-šli ptá-ti, smí-me-li tu tan-co-va-ti,
2. za-zpí-va-ti,
3. za-du-pa-ti,

my jsme se k vám při-šli ptát, smí-me-li tu tan-co-vat.
 za zpí-vat.
 za-du-pat.

SKÁKEJ, MEDVĚDE

Lidová

Ská-kej, med-vě- de, čert pro tě je- de, s drá-to-va-ným mě-chem

sto-jí za o- ře-chem, s drá-to-va-ným ta-lí-řem, bu-deš v pek-le

ma-lí-řem, hu-ja, hu-ja- já, bá-by do chlí- va.

MEDVĚDI

Hudba: M. Hynková - Text: J Hostáň

1. Brum, brum brum, brum. Med-věd tan-čí, k to-mu bru-čí,

med-ví-d'a-ta tan-čit u-čí, tá-ta tan-čí, hla-vou ký-vá, ma-lič-ký se na něj dí-vá.

2. Medvěd chodí kolem plotu, chtěl by zpívat, ztratil notu,
mručí, mručí, až se třese, hlavou kývá, už je v lese.

ŠKAREDEJ KOMINÍK

Lidová

Ška-re-dej ko-mi-ník chtěl hez-kou hol-ku mít. Ne-chtě-la ho

žád-ná pan-na, že je čer-ný ja-ko vrá-na. Mu-sel si ko-zu vzít.

JÁ JSEM TKADLEC

Lidová

Já jsem tka-dlec od Nym-bur-ka, od Nym-bur-ka, sou-kám plát-no

ja-ko strun-ka, ja-ko strun-ka. Sou-kám plát-no tlus-tý, ten-ký, hez-kým hol-kám

na su-kén-ky. La-la-la-la, la-la-la-la, la-la-la-la, la-la-la-la.

KALAMAJKA

Lidová z Čech

1. Ka-la-maj-ka, mik, mik, mik, o-že-nil se ko-mi-ník,

ko-ho si vzal za že-nu? Pas-tej-řo-vic Ma-ře-nu.

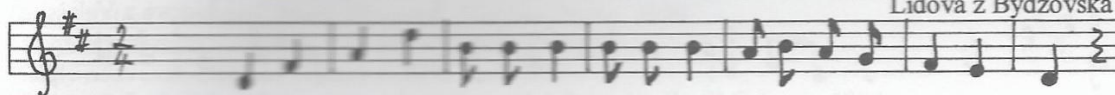
2. Kalamajka, mik, mik, mik, oženil se kominík,
vzal si ženu Elišku v roztrhaném kožíšku.

3. Kalamajka, mik, mik, mik, oženil se kominík,
svatba byla veliká, tři dny hrála muzika.

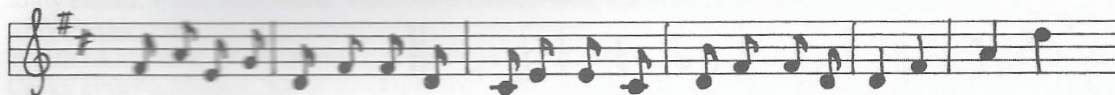
4. Kalamajka – dobrá věc, když je zima šup na pec,
když je teplo šup dolů, kalamajku tancuju.

A JÁ POŘÁD, KDO TO JE

Lidová z Bydžovska

1. A já pořád, kdo to je, kdo to je, že nám ne-dá po-ko -je,

a já pořád, kdo to tlu-če a on bed-nář na o-bru-če. A já pořád,

kdo to je, kdo to je, že nám ne-dá po-ko je.

2. A já pořád, kdo to je, že nám nedá pokoje.

Bednář sudy dodělává, přitom velké rány dává.

A já pořád, kdo to je, že nám nedá pokoje.

JÁ JSEM KOVAŘÍČEK

Lidová z Čech

Já jsem, já jsem, ko-va-ří-ček jsem. Kla-dív-ko mám za pa-sem,

žád-ný ne-ví od-kud jsem, já jsem, já jsem, ko-va-ří-ček jsem.

Příloha č. 4.7

Příběh

Masopust

Maminka smažila šišky. Už jich byla na stole plná mísa. Bratr si vzal do každé ruky jednu a běžel na náves. Budou prý chodit maškary. Andulka by se také ráda šla podívat, ale bojí se kozy a medvěda. Stojí jen u vrat a hledí na silnici. Najednou zaduněl buben a zavýskala trubka. Maškary jdou.

Je to řada muzikantů a strakatých panáků, kolem kterých skákají a křičí děti. Andulka se honem utíká schovat do světnice, ale maškar už je plný dvůr, už se hrabou dovnitř.

Žid rozkládá před maminkou tkanice a hrnky a nutí jí, aby něco koupila, řezník v kostkové kacabajce tahá tatínka do stáje, aby mu něco prodal, bába s nůší chce vajíčka, koza běhá sem a tam a bečí, až uši zaléhají.

Andulka se schovala za postel, ale švec ji vytáhl.

„Spravím ti boty, máš rozbité.“ Zvedl jí nohu a kladívkem zaklepal na patu. Všechno je veselé, světnice je plná smíchu a křiku.

Andulka už se nebojí. Když se však do světnice přihnul velký medvěd, honem se zase schovala. Medvěd kráčí po zadních, předníma plácá, brumlá, pod chlupatýma ušima se mu směje lidský obličej. Točí se a rozhlíží – uvidí tu malou za skříní?

Viděl, ale místo ke skříní, kráčí k plotně, nahlíží do hrnců, otvírá troubu. Maminka ho plácla, ale nic naplat. Voňavá pečínka s křupavou kůrkou už je v babině nůši, putují tam i všechny šišky a medvěd se ještě rozhlíží, kde by co našel. Maminka však chytla koště – a už se všichni sypou ven. I medvěd utíká.

Muzikanti zase hrají a maškary se s křikem a smíchem hrnou do sousedního domu.

Inu – je masopust.

V PŘÍLOHY K PROJEKTOVÉMU DNI PŘÍCHOD JARA, VYNÁŠENÍ ZIMY

Příloha č. 5.1

Úryvek z knihy Chaloupka na vršku. „Jak se Andulka bála smrtky“

Na střechu u Tomšů přilétla straka a zvědavě koukla dolů na dvorek. Tam seděla na lavici Mařenka a svazovala provázkem dvě tyče do kříže. Vedle ní byla přehozená červená pruhovaná spodnička a bílá košile. Vtom se straka vyjevila. Na dvorek totiž připochoval snop slámy a řekl přidušeným hlasem: „Nesu tu slámu, Mařenko. Ta je ale těžká!“

Ze snopu se vykulila malá Andulka. „A na co ji vlastně potřebuješ?“ zeptala se. „Uděláme z ní Smrtku,“ pravila Mařenka. Andulka na ni vytřeštila oči. Straka na střeše vzrušením poskočila.

„Tahle Smrtka, to bude jako zima, a my ji na Smrtnou neděli hodíme do potoka,“ vysvětlovala Mařenka, zatímco vyráběla ze slámy Smrtce hlavu. Slámu potáhla plátnem a pak na ni namalovala oči, nos a nakonec zubatou hubu. Andulka se nad tou příšernou tvář otřásla a vyhrkla: „Ju! Ale co když se jí od nás nebude chtít?“ Mařenka se zasmála.

„Jen se neboj. Pěkně si ji vystrojíme a jen co si ji vezme voda, bude po zimě.“

Pak Mařenka udělala ještě tělo a ruce a oblékla té slaměné panně přichystanou košili a spodničku. Potom přinesla ze síně ošatku s vejci.

„Ty budeš péct vdolky?“ podivila se Andulka.

„Kdepak, ty vajíčka jsou vyfouknutý, jsou to vejdummy,“ řekla Mařenka.

Po cestě přibíhala Apolenka Vojtová, mávala červenými mašlemi, a už z dálky volala: „Tady jsou od naší maminky ty mašle.“

Radostně se zatočila a mašle okolo ní krásně vlály.

„A k čemu je vlastně potřebuješ, Mařenko?“ zeptala se Apolenka. „Jó, a na co ty vajíčka?“ přidala se Andulka.

Straka na střeše si vesele pokývala hlavou, jako by věděla, na co to všechno bude, a někam odletěla.

Zpoza rohu chalupy vykukli Honzík a Martínek

„Pche, chtějí vynášet Smrtku, a nic neví,“ pronesl pohrdavě Honzík. Martínek se poškrábal na hlavě a rozpačitě přiznal: „No, to já taky nevím. K čemu ty vajíčka vlastně jsou?“

„To dá rozum, Smrtce na korále,“ odpověděl s přehledem Honzík. „Jsou to jen skořápky, víš? Už se z nich nemůže nic narodit.“

Andulka mezitím navlékla vejdumky a Mařenka je pověsila Smrtce okolo krku jako korále. Ti přiletěla straka a upustila slaměné panně na hlavu červený květovaný šátek, který vzala paňmámě Vojtové ze šňůry s prádlem.

„Děkujem, Stračinko,“ poděkovala Mařenka a straka se natřásala pýchou, divže při tom nespadla z narovnaného dříví.

Mařenka pak uvázala Smrtce šátek a zvedla ji v celé její kráse. Děvčátka se až lekla, tak byla Smrtka hrozivá.“

Na Smrtnou neděli bylo krásné ráno a děvčata šla se zpěvem vynést zimu ze vsi. Smrtka se šklebila proti jarnímu modrému nebi.

„Neseme Mořenu, na vrchu červenú, na spodku zelenú,

Pěknú, pěknú, pěkně přistrojenú, Helo, helo!“

Za mezi vykoukl Honzík s Martínkem. Andulka si jich všimla a našťvaně na ně ukázala. Při tom zakopla a málem Smrtku za mašli stáhla k zemi. Mařenka se otočila a kluky uviděla.

„Pojďte se podívat, jak Smrtka poplave!“ zavolala na ně.

Příloha č. 5.2

Hra na Smrtku

Hra se odehrává na statku. Vybere se jeden žák, který představuje Smrtku. Přehodí přes sebe tmavou látku (deku) a odejde do „komory“

Další rolí je hospodyně.

Hospodyně vybere první dítě a pošle ho do komory pro mouku. Dítě přijde do komory (roh místnosti) a rozsvítí svíčku. Smrtka ji sfoukne, dítě se lekne a uteče. Takhle postupně posílá další děti pro cukr, povidla, jablka... Až u jednoho Smrtka svíčku nesfoukne, ale začne dítě honit. Pokud ho chytí, vymění i role. Střídá se role hospodyně. Pokud ne, hra se hraje dál, dokud nechytí jiné. Hra končí, když se žáci vystřídají v roli smrtky.

Příloha č. 5.3
Výroba Morany

Ze dvou tyčí (násad, dlouhých klacků) – jedné dlouhé a jedné poloviční, složíme kříž. Spojíme hřebíky a omotáme provázkem, aby dobře držel. Silonky naplníme slámou a navlékneme na kratší tyč jako ruce. Ze slámy vytvoříme kouli, kterou omotáme provázkem a nasadíme jako hlavu. Upevníme provázkem. Moranu oblékneme do šatů (haleny a sukně, zástěry) na hlavu uvážeme šátek, nebo nasadíme a připevníme klobouk. Na krk pověsíme řetěz z „vejdarků“ (vyfouknutých vajec)

Příloha č. 5.4

Písničky a říkanky k rituálu vynášení Morany

Smrt neseme ze vsi, nové líto do vsi.

Budme všichni veselí, na tu smrtnou neděli

Smrt plave po vodě, nový léto k nám jde.

S červenými vejci, žlutými mazanci.

A stará mladoboleslavská říkanka:

Smrt nesem ze vsi, nedaleko od vsi.

Budte selky veselý, že jsme vám smrt vodnesli.

Co nám léto přineslo, to nám zima vodnesla.

Pijte, pijte páni, máte plný čbány.

Pijte, pijte selky, máme plný sklenky.

IV PŘÍLOHY K PROJEKTU SLUNOVRAT

Příloha č. 6.1

Svatojánské hry

Hra na louku

Žáci sedí v prostoru a představují květy. Určený žák chodí po vyzývá je, aby se zapojily do pletení věnečku.

„Louka, louka zelená, devatera kvítí má. Modré bílé červené, do věnečku spletené“

Vyučující říká:

„zaplétám, zaplétám (nějaká barva) kvítí připltám. Žáci, kteří na sob mají určenou barvu se přidávají do věnečku. Hra končí, když jsou všichni propojeni.

Vůně léta

Do plátěných pytlíčků nasypeme čerstvé a sušené květiny, bylinky, trávy. Žáci hádají podle vůně.

Na zahradnice

Žáci sedí v kruhu. Uprostřed leží kartičky květin a stromů rubem vzhůru. Vylosovaný žák obchází kruh a říká: „Mám já velkou zahradu, znám v ní každý kout, pojd' si ke mně (jméno spolužáka), něco utrhnout.

Žák, který byl vyzván si obrátí jednu kartičku zkouší hádat, co si utrl.

Na kukačku

Žáci se postaví do kruhu, uprostřed stojí jeden se zavázanýma očima – kukačka.

Všichni říkají: „Zakukala kukačka na zeleném buku, zakukala, zavolala: Kuku, kuku, kuku“

Při říkance se žák v kruhu několikrát zatočí, potom jde po kraji kruhu, dotkne se některého žáka a vyzve ho: „zakukej“. Jeho úkolem je pak poznat po hlasu, kdo zakukal. Když odpoví správně, střídají se. Pokud ne, zkouší dalšího.

Svatojánská schovávaná

Žáci si rozeberou názvy rostlin (jako krycí jméno) Vylosovaný žák se opře o vybraný strom čelem ke kmeni a odříkává: „Všichni se teď schovejte a chytit se nedejte. Jedna, dvě, tři, čtyři pět, už jdu hledat. Teď!“ Hledač jde hledat. Jakmile někoho objeví, řekne název rostliny, o které si myslí, že patří tomuto žákovi. Pokud uhodne, objevený vypadává ze hry. Pokud ne, žák, který si toto jméno vybral vyběhne ze svého úkrytu a snaží se předhonit hledače k výchozímu stromu, kde ho „zapiká“ v dalším kole hledá žák, který vypadl jako první.

Příloha č. 6.3

Svatojánský věnec

Vybereme dlouhá stébla travin a barevné květiny na dozdobení.

Z travin vytvoříme základ věnečku, na který postupně přidáváme další vrstvy a zajišťujeme provázkem. Po vytvoření kompaktního pevného věnce dozdobíme květinami (zastrkáme za provázek po celém obvodu věnečku).

Panenka z trávy

Potřebujeme čerstvou vysokou kvetoucí travu a lněný provázek.

Připravíme si pramen trávy, a ještě, než ho uprostřed svážeme, vložíme doprostřed (do místa budoucího temene hlavičky) pramen trávy na vlasy. Delší i kratší pramen společně svážeme. Prameny, které jsou určeny pro vlasy ohneme všechny jedním směrem dozadu.

Hlavní svazek přehneme v půlce (v místě svázání) a vytvoříme hlavičku. Ovážeme v místě krku. Stébla určená pro vlasy svážeme do culíku a přichytíme ke krku.

Ruce vytvoříme tak, že si připravíme další pramen trávy, který vložíme napříč do trupu mezi přední a zadní pramen a svážeme na koncích.

V místě pasu podvážeme a tím nám vznikne tělo a spodní část se stává sukní (nebo rozdělíme na nohy a vytvoříme panáčka)

Příloha č. 6.4

Květinový klobouk

Potřebujeme: novinový papír, provázek, papírovou lepenku, barvy, nůžky, lepidlo, květiny.

Z několika vrstev papíru vytvarujeme klobouk (na hlavě), zafixujeme papírovou páskou, zastříhneme do vhodného tvaru. Nabarvíme a ozdobíme květinami.

Příloha č. 6.5

Úryvek z knihy Divá Bára

Před svatým Janem Křtitelem večír sešla se děvčata a Elška ptala se Báry: „Budeš házet zítra věneček?“

„Neházela bych sama, chcete-li ale, přijďte před slunce východem k nám, půjdeme spolu.“

„Přijdu!“

Ráno před slunce východem stála Elška již v pastýřovic sadu. Bára vedle ní, vázaly na obroučky z vrbových proutků bílé, modré a červené kvítí.

„Na koho budeš myslet?“ ptala Elška Báry.

„Milý bože, nemám na koho,“ vzdychlo si děvče. „Hodím věneček nazdařbůh, popluje-li za vaším. Přála bych si jen, až se vdáte, Elška, s vámi jít.“ ...Pak ale ukazujíc na ranní červánky, pravila“ „Svrchovaný čas!“

Rychle dovila Elška věnec a obě děvčata pospíchala k blízkému mostku, který vedl přes řeku na luka. Uprostřed mostku se zastavila.

„Hod'me zároveň!“ pravila Elška., držíc věneček nad vodou.

„Tedy!“ zvolala Bára, odhodivši věneček nad vodou. Avšak věneček silným ramenem odhozen, nedopadl do vody, zůstal viset na vrbě, okamžení zůstala Bára zaražena, plakala, pak odhodlaně pohodila hlavou, řkouc: „Nechť tam visí, pěkně to kvítí vrbě sluší.“ Elška ale nespustila oko ze svého věnečku, věneček třesoucí se rukou puštěný točil se okamžení na jednom místě, pak ho uchvátila vlna, podala druhé, ta třetí, nesly ho dále a dále, až zmizel děvčatům z očí...

ZDROJE POUŽITÝCH OBRÁZKŮ

Pšenice

https://www.google.com/search?q=obr%C3%A1zek+p%C5%A1enice&client=firefox-b-d&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjucCfm533AhVVtqQKHefZA6kQ_AUoAXoECAEQAw&biw=1366&bih=643&dpr=1#imgsrc=zkXb8AHI7KP58M [cit. 22.03.2022]

Žito

<https://www.google.com/search?q=obr%C3%A1zek+%C5%BEito&tbm=isch&ved=2ahUKEwiDucSkm533AhXC5KQKHSL-CV4Q2> [cit. 22.03.2022]

Oves setý

<https://www.google.com/search?q=obr%C3%A1zek+oves&tbm=isch&ved=2ahUKEwimoq74m533AhWlMkQKHdSYD64Q2> [cit. 22.03.2022]

Čočka

<https://www.google.com/search?q=obr%C3%A1zek+rostlina+%C4%8Do%C4%8Dka&tbm=isch&ved=2ahUKEwjFwu7InJ33AhXPqaQKHeLoA1QQ2> [cit. 22.03.2022]

Pohanka

<https://www.google.com/search?q=obr%C3%A1zek+rostlina+pohanka&tbm=isch&ved=2ahUKEwjf7pr-nJ33AhUZs6QKHez8DokQ2> [cit. 22.03.2022]

Hrách setý

<https://www.google.com/search?q=obr%C3%A1zek+rostlina+hr%C3%A1ch&tbm=isch&ved=2ahUKEwji7innZ33AhUCPewKHSmDS4Q2> [cit. 22.03.2022]

Kukuřice

<https://www.google.com/search?q=obr%C3%A1zek+rostlina+kuku%C5%99ice&tbm=isch&ved=2ahUKEwivxrbdnZ33AhWIDuwKHQ7dCoUQ2> [cit. 22.03.2022]

Cukrová řepa

<https://www.google.com/search?q=obr%C3%A1zek+rostlina+%C5%99epa+cukrov%C3%A11&tbm=isch&ved=2ahUKEwju9LGDnp33AhWCPOwKHQC0BIYQ2> [cit. 22.03.2022]

Lilek brambor

<https://www.google.com/search?q=obr%C3%A1zek+rostlina+brambory&tbm=isch&ved=2ahUKEwjNutubnp33AhVP86QKHYYxDjlQ2> [cit. 22.03.2022]

Mák setý

<https://www.google.com/search?q=obr%C3%A1zek+rostlina+m%C3%A1k+set%C3%BD&tbm=isch&ved=2ahUKEwjrklrBnp33AhWCPOwKHQC0BIYQ2> [cit. 22.03.2022]

Slunečnice

https://www.google.com/search?q=obr%C3%A1zek+rostlina+slune%C4%8Dnice&tbm=isch&ved=2ahUKEwik54jbnp33AhWWtKQKHc8_DVUQ2 [cit. 22.03.2022]

Len setý

<https://www.google.com/search?q=obr%C3%A1zek+rostlina+len&tbm=isch&ved=2ahUKEwiSr5SEn533AhUIOewKHQumAawQ2> [cit. 22.03.2022]

Sedmikráska chudobka

https://www.google.com/search?q=chudobka&client=firefox-b-d&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwiJm8z9yaz3AhUGuaQKHxi4A4kQ_AUoAXoECAIQAw&biw=1366&bih=643&dpr=1#imgrc=9N9ujFk2pAZmYM [cit. 22.04.2022]

Smetanka lékařská

https://www.google.com/search?q=pampeli%C5%A1ka&tbm=isch&ved=2ahUKEwie4a7_yaz3AhWINuwKHZyDAK4Q2 [cit. 22.04.2022]

Zvonek

<https://www.google.com/search?q=zvonek&tbm=isch&ved=2ahUKEwiJidizyqz3AhWJnaQKHXnBBtsQ2> [cit. 22.04.2022]

Třezalka

<https://www.google.com/search?q=t%C5%99ezalka+te%C4%8Dkovan%C3%A1&tbm=isch&ved=2ahUKEwitnfSBy6z3AhXAwgIHHTIWDhsQ2> [cit. 22.04.2022]

Vlčí mák

https://www.google.com/search?q=vl%C4%8D%C3%AD+m%C3%A1k&tbm=isch&ved=2ahUKEwikjq_xy6z3AhUO16QKHZ7fBV0Q2 [cit. 22.04.2022]

Fialka

<https://www.google.com/search?q=fialka&tbm=isch&ved=2ahUKEwiO3MD2zKz3AhWLqqQKHeFqChkQ2> [cit. 22.04.2022]

Chrupa

https://www.semena.cz/chrpa/591-chrpa-modra-centaurea-cyanus-semena-chrpy-30-ks.html?gclid=Cj0KCQjw6pOTBhCTARIsAHF23fKwk_EkkZpb0hjFI7cZ9JcB1PED9vz820ndb0plqAtLF069RAye5IMaAnq_EALw_wcB [cit. 22.04.2022]

Růže šípková

<https://magazin.bioooo.cz/zdravi/zdravotni-problemy/ruze-sipkova-pro-krasu-i-zdravi/> [cit. 22.04.2022]

kopretina bílá

https://www.zahradnictvi-spomysl.cz/kopretina-bila-leucanthemum-vulgare/?gclid=Cj0KCQjw6pOTBhCTARIsAHF23fJCv8Z9Qb1AT6qcaWGcyga-A9j3vCpVKBIV-GZ2ma-RhmoNWN1MzPgaAi05EALw_wcB [cit. 22.04.2022]

maceška

<https://www.google.com/search?q=mace%C5%A1ka&tbm=isch&ved=2ahUKEwj7nr3a0qz3AhU5wQIHHQ93DzUQ2> [cit. 22.04.2022]

kohoutek luční

<https://www.zahradnictvi-flos.cz/lychnis-flos-cuculi>

[kohoutek.html?variant=66077&gclid=Cj0KCQjw6pOTBhCTARIsAHF23fKpSzBljsja3Ze76Z50KgNcfSaYPBXUiljQ3E7AYifMjD-TORvNff8aAu3nEALw_wcB](https://www.zahradnictvi-flos.cz/lychnis-flos-cuculi/kohoutek.html?variant=66077&gclid=Cj0KCQjw6pOTBhCTARIsAHF23fKpSzBljsja3Ze76Z50KgNcfSaYPBXUiljQ3E7AYifMjD-TORvNff8aAu3nEALw_wcB) [cit. 22.04.2022]

netřesk střešní

https://cs.wikipedia.org/wiki/Net%C5%99esk_st%C5%99e%C5%A1n%C3%AD
[cit. 22.04.2022]

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA Z REALIZACÍ PROJEKTOVÝCH DNŮ

Zákonní zástupci žáků byli seznámeni s použitím fotografií jako součástí diplomové práce a písemně potvrdili svůj souhlas.

Příprava bamborové polévky

Bramborová polévka

Příprava ovoce na marmeládu a povidla

Mletí a vločkování obilí

Hra na mlatce - ukázka

Hudební doprovod hry na mlatce

Vybírání obilných zrn foukáním

Těsto na housky

Zrno celé, namleté a vločkované

Pletení housek z jednoho kusu

Pečení housek

Svatý Martin - příběh

Svatomartinské rohlíčky

Svatý Martin - vitráže

Masopustní maska – zvíře (vlk)

Masopustní maska medvěd

Masopustní koblihy – příprava těsta

Koblihy

Masopustní maska „klibna“

„strakáč“ s vozembouchem

Nevěsta

Masopustní tance

Svatojánské klobouky

Svatojánské kytice

Rituál ohně